

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Zastupitelský úřad Republiky Československé v Mnichově 1918–1929

Diplomová práce

Autor: Marek Bašta
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Vedoucí práce: PhDr. Jiří Štěpán, Ph. D.

Hradec Králové, 2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Marek Bašta

Studium: F12335

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Zastupitelský úřad republiky Československé v Mnichově 1918 - 1929**

Název diplomové práce AJ: The Embassy of Czechoslovak Republic in München 1918 - 1929

Anotace:
DP bude analyzovat vývoj činnosti zastupitelského úřadu Československé republiky v Mnichově (jeho vznik, strukturu, náplň práce atd.) Dále se zaměří na spolky emigrantů. Metody zpracování: obsahová analýza textu, statistické zpracování dat Literatura a archivní fondy: Jindřich Dejmek - Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992). Archiv MZV, Národní archiv

Garantující pracoviště: **Historický ústav,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Štěpán, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Marta Kohárová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 11.12.2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Jiřímu Štěpánovi, Ph.D. za cenné rady a poznatky, které mi poskytl během zpracování kvalifikační práce.

Marek Bašta

Anotace

Bašta, Marek. *Zastupitelský úřad republiky Československé v Mnichově 1918–1929*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 118 stran. Diplomová práce.

Diplomová práce věnovaná československému zastupitelskému úřadu v Mnichově sleduje činnost tohoto konzulátu mezi lety 1919–1929. Jedná se o období od vzniku expozitury v červenci 1919 a následný vývoj úřadu pod vedením přednostů Eduarda Machatého, Antonína Blahovského, Bohuslava Beneše a Karla Feistmantela. Studie končí odchodem posledně jmenovaného z úřadu a následnou transformací expozitury v generální konzulát.

První část textu popisuje strukturální vývoj úřad a jeho proměny ve 20. letech 20. století, dále biografie osobností stojících v čele expozitury a jejich vliv na vedení úřadu. Z toho vychází i rekonstrukce vztahů konzulátu s konzuláty jiných zemí, bavorskými úřady a dalšími institucemi. Z následné agendy je pak popisována především krajanská péče v rámci pole působnosti mnichovského konzulátu – tedy v Mnichově a Augsburgu a zpravodajská činnost.

Vyčerpávající zpravodajská činnost úředníků mnichovského konzulátu tvoří větší část kvalifikační práce a rozebírá celkem čtyři prvky v bavorské společensko-politické sféře: aktivity komunistů v Bavorsku, restaurační a secesní iniciativu, činnost nacionalistů v čele s Adolfem Hitlerem a protičeskoslovenskou iredentu v Bavorsku. Diplomová práce je ukotvená v kontextu mezinárodně politické situace a snaží se sledovat specifika ve vývoji v Bavorsku.

Klíčová slova: československý zastupitelský úřad, diplomacie, Mnichov, Bavorsko, iredenta

Annotation

Bašta, Marek, *The Embassy of Czechoslovak Republic in Munich 1918–1929*. Hradec Králové, Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 118 pages, Diploma thesis.

Diploma thesis is dedicated to the Czechoslovak Embassy office in Munich. It monitors the activities of the consulate between 1919 and 1929. It's the period after establishing the office in July 1919 and reflects times of consulate under the direction of Eduard Machatý, Antonín Blahovský, Bohuslav Beneš and Karel Feistmantel. The study ends with the departure of Karel Feistmantel from office and with following transformation of the Consulate into the Consulate General.

The first part of the thesis describes the structural development of the office in 20's of the 20th century, as well as biographies of personalities standing in the leadership of the office. It reflects their specific characters and describes their impact to the relationship with other foreign consulates in Munich, Bavarian authorities and other institutions in the city. The attention is also put to the expatriate care of the Munich consulate.

The most important part of the thesis is dedicated to the intelligence service of Czechoslovak Embassy in Munich. It discusses four parts of socio-political sphere in Bavaria: the activities of communists in Munich, separatist and return of the kingdom initiative, activity of nationalists headed by Adolf Hitler and activities of anti Czechoslovak Societies in Bavaria. The thesis is anchored in the context of the international political situation and tries to observe the specifics of development in Bavaria.

Keywords: Czechoslovak Embassy, diplomacy, Munich, Bavaria, irredentism

Obsah

ÚVOD	10
1 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉ EXPOZITURY V LETECH 1919–1929.....	17
1.1 První kroky poválečné diplomacie – realizace mnichovského konzulátu.....	17
1.2 Strukturální vývoj mnichovského konzulátu v letech 1919–1929	21
2 VEDENÍ MNICHOVSKÉHO KONZULÁTU V LETECH 1919–1929	27
2.1 Zrození československého úřadu – Eduard Machatý (1919).....	27
2.2 První kroky – Antonín Blahovský (1919–1920)	29
2.3 Hoteliér, cestovatel a vlastenec – Bohuslav Beneš (1920–1922).....	32
2.4 Stabilita a renomé – Karel Feistmantel (1922–1929).....	36
2.5 Stručně o nástupci - Artur Pacák (1929–1933)	39
3 VZTAHY MNICHOVSKÉ EXPOZITURY S OSTATNÍMI KONZULÁTY	41
3.1 Navázání diplomatických vztahů s cizími konzuláty	41
3.2 Prohloubení vzájemných vazeb během přednostování Karla Feistmantela	43
4 AGENDA MNICHOVSKÉ EXPOZITURY	46
4.1 Personální agenda	46
4.2 Otázky obchodního a politického zpravodajství	49
4.3 Problémy krajské obce v Bavorsku	53
4.4 Rekonstrukce československého konzulátu.....	57
5 PROJEVY KRAJNÍ LEVICE V BAVORSKU.....	59
5.1 Společenské pnutí na konci I. světové války.....	59
5.2 Situace na levém okraji politického spektra po ustavení československého konzulátu 63	
5.3 Marginalizace komunistického hnutí v Bavorsku	65
6 RESTAURAČNÍ A SECESNÍ SNAHY – BAVORSKÁ SPECIFIKA VE VÝMARU ..	71
6.1 Bavorské království v historickém kontextu	71
6.2 Převratové tendence směrem k návratu koruny a bavorský separatismus.....	72
6.3 Vyhrocení konfliktu s Říší.....	77
6.4 Hledání politických cest k bavorským tužbám.....	81
7 KRAJNÍ PRAVICE V BAVORSKU VE ZPRAVODAJSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉHO KONZULÁTU	89
7.1 Počátky pravicového hnutí 1919–1920	89
7.2 Nacionalismus tématem pro široké vrstvy 1921–1922.....	90
7.3 Pozornost upřená na Bavorsko – cesta k převratu v roce 1923.....	93

7.4	Puč a jeho důsledky 1923–1924	98
7.5	Uvěznění Adolfa Hitlera a stagnace NSDAP – 1924	102
7.6	Návrat Adolfa Hitlera do čela národně-socialistického hnutí 1925.....	103
7.7	Útlum národně-socialistického hnutí 1926–1929.....	105
8	IRESENTA V BAVORSKU VE 20. LETECH	107
8.1	Uklidnění poválečné situace a první náznaky protičeskoslovenského aktivismu (1920–1922).....	107
8.2	Oslabení a růst – kontrasty let 1923–1925	111
8.3	Rok 1926 – rok Aloise Baerana.....	117
8.4	Irentistická akce v souboji s politickým aktivismem, cesta k postupnému úpadku aktivit (1927–1929)	120
	ZÁVĚR.....	126
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	131
	SEZNAM PŘÍLOH	134

ÚVOD

Klíčový rok 1918 a s ním spojený zrod Československa na pozadí končící se hrůzostrašné světové války byl výchozím bodem i této diplomové práce. Osmadvacátý říjen tohoto roku neznamenal jen zrod nového státu, ale také spustil lavinu procesů, které byly s tímto spjaty. Nová republika se musela v dynamicky se měnícím světě rychle etablovat, aby dosáhla pevného ukotvení v nově rodícím se světovém pořádku. To mimo jiné znamenalo, že kromě stovek esenciálních problémů, které se objevily na domácí půdě ve vyrůstajícím dítěti Versaillského mírového systému – Československu, musel tento stát řešit i svou pozici na mezinárodním poli. Zahraniční politika Československa na té nejvyšší úrovni se stala - po právu - i pro historiky jednou z nejsledovanějších kapitol našich dějin. Můžeme tedy konstatovat, že tato otázka je v současné české historiografii zpracována na vynikající úrovni. Z tohoto důvodu je zcela žádoucí, aby se práce nově dorůstajících historiků věnovaly problematice nikoliv komplexní zahraniční politiky, ale aby svůj zájem zaměřily na konkrétní fragmenty, které tvořily organismus zahraniční československé politiky. Tím se může v dlouhodobé perspektivě podařit vytvoření obrazu mezinárodního postavení První republiky nejen na základě významných dějinných událostí, ale i na fundamentu činnosti jednotlivých menších částí zmíněného organismu československé diplomacie.

Kvalifikační práce nebyla cílena na postihnutí kompletní formy nižší sféry diplomacie československé republiky, ale směřovala k vystihnutí jednoho z jejích fragmentů. Tento segment zahraniční politiky vykonávaly zastupitelské úřady v zahraničí. V našem konkrétním případě byl výzkum věnován konzulátu v Mnichově v letech 1919–1929. Diplomová práce byla časově vymezena na základě následujících důvodů. První datum - konkrétněji 1. červenec 1919 - byl termín, kdy byla první československá expozitura v Bavorsku otevřena. Práce samotná pochopitelně nezačala tímto exaktním datem a patřičný prostor byl věnován i období bezprostředně předcházejícímu toto datum. Rok 1929, respektive jeho lednový začátek byl pak zvolen především ze dvou stěžejních důvodů. V té době končil na úřadě po dlouhém přednostování Karel Feistmantel a došlo tedy k významné personální obměně. Druhým důvodem, úzce souvisejícím, byla přeměna konzulátu na konzulát generální, ke které došlo v době bezprostředně po změně ve vedení expozitury a nástupu Artura Pacáka. Práce by neměla být omezena přesným vytyčením ledna 1929, coby hraničního bodu. Pokud to autor textu považoval za nutné, případně bylo vhodné doplnit předešlý text, dovolil si v textu poznámky přesahující tento předem stanovený časový rozsah.

Čím byl poválečný Mnichov významný, jak pro umístění československého zastupitelského úřadu, tak pro autorovu motivaci věnovat se právě konzulátu v bavorské metropoli? Rodící se poválečná československá diplomacie byla pochopitelně motivována především pragmaticky. V případě Mnichova bylo možné nalézt následující důvody. V první řadě to byla geografická poloha. Edvardem Benešem vedená zahraniční politika od svého počátku spatřovala v Německu nejen nebezpečného souseda, ale také obrovský prostor pro realizaci vlastní sebevědomé zahraniční politiky. Proto v zemi na západ od československých hranic vyrostlo v meziválečném období celkem patnáct československých úřadoven.¹ Ne všechny úřady působily po celé dvacetileté období, Mnichov ale byl jedním z těch postihujících celou etapu československého státu. Kromě geografického hlediska následoval důvod jaksi komfortní. V Mnichově existovala rakousko-uherská expozitura obsluhující taktéž agendu týkající se příslušníků českého národa, ba dokonce v tehdejší c. k. úřadu působilo několik Čechů.² Bylo tedy nanejvýš praktické převzít zmíněnou agendu rozpadnuvšího se Rakousko-Uherska pod vlastní konzulát. Bezprostředním zájmem otevření úřadovny v Mnichově bylo pro poválečné Československo také z důvodu početné menšiny nejen občanů české a slovenské národnosti, ale také relativně vysokého počtu občanů německé národnosti nově nabyvší československé státní příslušnosti, kterým bylo nyní nutně zajistit krajanskou péči. Toto byly tedy hlavní důvody, proč Československo spěchalo s otevřením konzulátu v bavorském Mnichově a proč v druhé největší zemi v Německu vznikl jeho první úřad právě zde. V roce 1920 následovalo v Bavorsku také založení místokonzulátu v Norimberku.

Obecné předpoklady vedoucí ke zřízení československé expozitury v Mnichově byly tedy zevrubně popsány. Důvody, proč byla tomuto úřadu věnována tato práce, byly pochopitelně čistě subjektivní. Pohled do historie obou zemí nabízí vzájemné silnější pouto, než by se na první pohled mohlo zdát. Přestože v celých dějinách nebyly obě země nikdy součástí stejného státního útvaru, mohlo se dlouho zdát, že země na severovýchod, respektive na jihozápad od Šumavy si byly na první dojem zejména kulturně velmi podobné. V kontrastu s tím se nachází dnešní pohled, kde jsou i pětadvacet let po pádu železné opony signifikantní difference mezi těmito státními útvary, i když Bavorsko je pochopitelně pouze jednou ze třinácti spolkových zemí. Z tohoto důvodu bylo nesmírně zajímavé sledovat období, kdy se obě země staly součástí nových zemí. I když v případě Německa se jednalo pouze o změnu

¹ Viz Antonín KLIMEK – Eduard KUBŮ, *Československá zahraniční politika 1918–1938*, Praha 1995.

² M. j. také Eduard Machatý, který otevíral konzulát ČSR ve městě. Viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí v Praze (dále jen AMZV), fond (dále jen f.) Osobní spisy, Eduard Machatý.

státní formy, jinak působilo v okleštěných hranicích pochopitelně i po první světové válce jako suverénní stát. Československo bylo naopak nově vzniklou republikou, ovšem z hlediska státního zřízení došlo - ač se to z retrospektivního pohledu nezdá - k významnému sblížení. Bavorsko bylo trpce zklamáno ztrátou vlastní zahraniční politiky, kteréžto právo bylo zemi odebráno v rámci vzniku výmarské ústavy ze srpna 1919. Přesto se v době, kdy byl v Mnichově otevřen československý zastupitelský úřad, dalo hovořit o vzájemných československo-bavorských vztazích. Zejména pokud se hovořilo o obchodu, ale například také iredentě. Na základě tohoto vysvítá další důvod, tedy určitá asynchronita ve vývoji mezi zmapovanými československo-německými vztahy a dosud prakticky nereflektovaným zahraničně politickým vztahem československo-bavorským. Proto se tato práce ubírala také více směrem k politickým otázkám, vývoji v Bavorsku a dalším někdy v podstatě sekundárním důvodům, proč zahraniční úřady vůbec existovaly. Zajímavé pochopitelně mimo rámec této práce bylo také zjištění, že (dnes již jen) kulturní diference mezi řadovými Němci a Bavy nadále přežívají. Změnila se tedy především hospodářská situace. Bavorsko 20. let 20. století bylo zaostalou zemí v rámci výmarského Německa. Dnešní Bavorsko je pak nejbohatší spolkovou zemí s vysokým rozhodovacím mandátem v rámci německé politiky a také ambicí částečně se znovu emancipovat na poli mezinárodní politiky - byť jen symbolicky. Na důkaz toho budiž uveden fakt, že v České republice otevřelo Bavorsko své zastoupení na konci roku 2014.³

Vzájemné vztahy obou zemí by se tedy daly v současné době považovat za idylické, alespoň tedy z hlediska historického porovnání. Nebylo tomu tak ale zdaleka vždy. Především roky po druhé světové válce a nástup železné opony, ale ani počáteční období po roce 1989 výrazné zlepšení nenaznačovaly. V Bavorsku silně zakořeněné Sudetoněmecké krajanské sdružení bylo v České republice stále považováno za akutní hrozbu, a stávalo se tak politickou otázkou zejména pro první generaci polistopadových politiků v Česku. V dnešní době (jaro 2015) se Sudetoněmecké krajanské sdružení ve svých stanovách vzdalo majetkových nároků na území České republiky.⁴ V době kdy autor volil téma této studie, byla situace v jistých rysech částečně odlišná, přesto byl precedens propojení Bavorska se sdružením odsunutých Němců z Československa pochopitelně stále aktuální. Tato bezesporu zajímavá otázka pak byla z dalších důvodů, proč byla studie věnována právě úřadu v Mnichově. Ačkoliv to zní

³ Viz http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/bavorsko-v-praze-otvirelo-sve-oficialni-zastoupeni-obe-strany-to-vnimaji-jako-historicky-moment--1428476, [citováno k 8. 4. 2015].

⁴ Viz <http://zahranicni.ihned.cz/c1-63614560-sudetsti-nemci-vypustili-ze-stanov-snahu-o-vcraceni-majetku>, [citováno k 1. 4. 2015].

nelogicky, protože časové rozpětí práce se nachází v jiné době, mělo toto své souvislosti. Bavorsko bylo v meziválečném období cílem propagandistických vystoupení německých nacionalistických politiků z Československa a naopak Československo bylo cílem četných iredentistických organizací působících v Bavorsku. Z tohoto důvodu bylo zajímavé věnovat se této nezapomenuté problematice. V souvislosti s bílými místy v československé historii byl pak Mnichov fascinujícím místem pro studium tamějších dějin z pohledu československého úřadu také z důvodů turbulentního vývoje v metropoli bezprostředně po válce a pochopitelně také z důvodu rodícího se nacistického hnutí, které měli pracovníci československého konzulátu takřka denně na očích.

Objektivních i subjektivních důvodů tedy existovala celá řada, nicméně zásadní pro celou studii byla forma, jakou by měla být zpracována. Nakonec byla zvolena metoda kompromisu slučující dvě diferentní zaměření reprezentované osmi kapitolami do následujícího celku. První čtyři kapitoly si kladly za cíl věnovat se vývoji konzulátu, personálnímu obsazení úřadu, jeho agendě a konečně vztahu expozitury s cizími konzuláty v Mnichově. Úvodní kapitola postihla vývoj od rozhodnutí o vytvoření československého konzulátu a jeho prvních deset let fungování. Zde byl prostor pro popsání procesu etablování konzulátu na diplomatické mapě, pole jeho působnosti a změny struktury fungování od původního „zastupitelství“ přes období konzulátu až po nástin situace, která vedla k povýšení úřadu na konzulát generální. Druhá kapitola se zabývala otázkami vedení úřadu a biografiemi jednotlivých přednostů, kteří se ve svých pozicích vystřídali. Jednalo se o Eduarda Machatého, Antonína Blahovského, Bohuslava Beneše a Karla Feistmantela. Ambicí v této části textu bylo najít, jakým způsobem se tyto čtyři diplomaté podíleli na vedení úřadu, jaký mu vtiskli osobní profil a jakým způsobem na tomto poli uspěli. S touto kapitolou úzce souvisí i následující oddíl, který byl věnován vztahům s jinými úřady. Jednalo se o úřady jak bavorské, kterýmžto byla věnována pozornost na pomezí kapitol 2–4, tak - a to bylo cílem třetí části textu – jakým způsobem dokázal československý úřad spolupracovat s konzuláty ostatních zemí. Zde byla nastolena otázka nejen spolupráce s úřady partnerských zemí, jakými byly státy dohodové a malodohodové, ale také kontakt s úřady zemí jako bylo Polsko, Sovětský svaz a konečně Rakouskou a Maďarsko, které byly alespoň na poli diplomacie v Mnichově v určitém antagonistickém vztahu vůči Československu. Čtvrtá kapitola zrekonstruovala základní problematiku agendy československé expozitury v Mnichově. Zde se jednalo především o krajanskou péči, pasovou či vízovou agendu, ale také o obchodní

činnost. Mimo tento základní nástin byla kapitola doplněna o některé významné příklady reflektující úspěšnost či neúspěšnost činnosti mnichovského úřadu.

Následující čtyři kapitoly tvořily větší „polovinu“ práce a měly ambici zrekonstruovat dějinné události v Bavorsku v porovnání s tím, jak situaci v zemi viděli přímí účastníci - kariérní diplomaté československé republiky. V těchto kapitolách se tedy práce věnovala nejprve činnosti radikální levice zakořeněné v bezprostředním poválečném chaosu v Německu, který v Bavorsku vedl až ke vzniku republiky rad. Zde byl tedy logicky postihnut i vývoj předcházející otevření československého konzulátu a následná rezidua komunistické ideologie v Bavorsku. Následovala kapitola studující zcela neprávem opomíjenou otázku restauračních a secesních snah v Bavorsku. Tato otázka byla z dnešního pohledu možná vůbec nejzajímavější, protože ukázala jednoznačné disproporce mezi Bavorskem a Německem jako takovým. Jednalo se především o pokračující konflikt mezi unitárním pohledem z centra říše na státní formu budovaného poválečného Německa a federalistický až separatistický postoj příslušníků často nejvyšších vládních elit v bavorském zemském sněmu, které byly mnohdy v blízké součinnosti s organizacemi pracujícími ve prospěch obnovení bavorské monarchie a návratu Wittelsbachů na bavorský trůn.

V dalším textu pak přišly na řadu dvě nejstěžejnější části kvalifikační práce. Bráno z chronologického hlediska - kterého se drží jednotlivé kapitoly, a rámcově se jich drží i jejich právě zmiňované pořadí - se nejzásadnější otázky celého výzkumu staly cílem rekonstrukce až na samotném konci práce. Sedmou kapitolou v pořadí byla ta zabývající se okolnostmi spjatými s nacionalistickým hnutím a jeho vůdcem, který se etabloval v osobě Adolfa Hitlera. Cílem této kapitoly bylo podání podrobné zprávy o vnímání nacionalistické hrozby v Bavorsku pracovníky československého úřadu a jeho reflexí. Téma nástupu Adolfa Hitlera bylo na mnoha místech již mnohokrát zrekonstruováno a nebylo v možnostech autora tohoto textu přinést k této problematice cokoli nového. S jednou ambiciózní výjimkou. Tedy rekonstrukcí pohledu československých „insiderů“ z meziválečného Mnichova. Poslední kapitolou celého textu pak byla část věnovaná protičeskoslovenským aktivitám v Bavorsku. Závěrečný oddíl studie tedy postihoval provázání rozličných organizací podílejících se na iredentně s politickou vrstvou v Bavorsku popřípadě v Československu, reprezentovanou politiky z nacionalisticky laděných německých stran.

Většina předešlého textu vznikla především na základech archivního výzkumu v pražském Archivu ministerstva zahraničních věcí, zastoupeném především archiváliemi z

fondu mnichovského konzulátu (1918–1939), fondů politických zpráv z Mnichova a Norimberku, popřípadě fondy osobních spisů dokumentujících jednotlivé osobnosti působící v čele mnichovské expozitury. Mimo tyto fondy pracoval autor textu také se složkami méně rozsáhlého, ale z informačního hlediska také nezbytně zajímavého fondu mnichovského konzulátu, Archivu kanceláře prezidenta republiky. Poslední kapitola práce byla pak více než ty předešlé obohacena jednak poznatky z fondů Archivu ministerstva zahraničních věcí věnovaných konzulátu v Norimberku, tak především informacemi z mnichovských archivů. Jednalo se o následující instituce: Bayerisches Hauptstaatsarchiv München a Staatsarchiv München sídlící v těsném sousedství. Zde autor textu využil fondy věnující se nacionalistickým a iredentistickým organizacím, zprávám bavorského ministerstva vnitra, policejním zprávám a konečně fondům, které obsahovaly informace o československých konzulátech v Mnichově a Norimberku.

Kromě rozsáhlé archivní základny, která byla esenciální součástí pramenů pro tuto studii, bylo pochopitelně využito také množství sekundární literatury. Na prvním místě je nutné jmenovat publikace Jindřicha Dejmka. Tento historik se systematicky věnuje meziválečné československé diplomacii a jeho soustavná práce přinesla v posledních letech dvě publikace s názvem „*Diplomacie Československa*.“⁵ První díl této studie byl věnován dějinám ministerstva zahraničních věcí a druhý díl pak biografii pracovníků tohoto úřadu. Obě knihy byly praktickým pomocníkem při psaní této práce, které měl autor neustále při ruce.

Protože byla kvalifikační práce věnována více tématu zahraniční politiky a mezinárodních vztahů, byla využita také četná díla k této problematice. Ať už se jednalo o práce Věry Olivové, zde by bylo vhodné zmínit alespoň studii „*Československo a Německo 1918–1929*“,⁶ kde autorka několikrát nastínila i situaci mezi Československem a Bavorskem, dále práci Radko Břacha „*Československo a Evropa v polovině dvacátých let*“,⁷ nebo publikaci Antonína Klimka a Eduarda Kubů „*Československá zahraniční politika 1918–1938*“⁸ a konečně jmenujme text již zmíněného autora Jindřicha Dejmka „*Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*.“⁹ Tato literatura byla důležitým rádcem při formulování

⁵ Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa, díl I.*, Praha 2012.; Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa, díl II.*, Praha 2013.

⁶ Věra OLIVOVÁ, *Československo a Německo 1918–1929*, Praha 2010.

⁷ Radko BŘACH, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha 1996.

⁸ A. KLIMEK – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika 1918–1938*, Praha 1995.

⁹ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*, Praha 2002.

vzájemné politiky mezi Československem a Německem, byť se jí tato práce věnuje jen okrajově.

Protože k Bavorským dějinám v česky psané literatuře existuje pouze publikace Lukáše Novotného, který je navíc věnovaný celým dějinám tohoto státu, bylo nezbytné přikročit k literatuře psané anglicky. Vývoji v Bavorsku ve 20. letech 20. století se věnovali zpravidla autoři zajímající se o události spjaté s tzv. pivním pučem, který v Mnichově zorganizoval v roce 1923 Adolf Hitler. V tomto případě se jednalo především o dvě publikace. První z pera Johna Dornberga nese název „*Munich 1923, The Story of Hitler's first Grab for Power.*“¹⁰ A druhou knihou byla práce Harolda J. Gordona „*Hitler and the Beer Hall Putsch.*“¹¹ Obě knihy se sice věnovaly vývoji v Bavorsku od konce první světové války, ale jejich přesah za roky 1923/1924 byl zanedbatelný. Jinak tomu bylo u studie Davida Clay Large „*Where Ghosts Walked - Munich's Road to the Third Reich.*“¹² Zde se autor zabýval celým obdobím od roku 1918 až do roku 1933, kdy se Německo zahalilo do nacistického hávu pod vedením Adolfa Hitlera. Zmíněním jména vůdce NSDAP se dostáváme k literatuře, která souvisí s osobou německého kancléře. Protože byl Mnichov Hitlerovým bydlíštěm již od roku 1913, postihují jeho biografie taktéž fundovaný vhled do událostí, které se ve městě na řece Isaru odehrály v námi sledovaných letech. Jednalo se tedy především o studie Iana Kershawa a Joachima C. Festa.

Protože nedílnou součástí této práce byla kapitola zaměřená na vztahy Čechů a Němců, respektive německý postoj k Československu jako takovému a bylo zde otevřeno obsáhlé téma protičeskoslovenské iredenty, čerpal autor této studie z četných prací zaměřených čistě na vztahy Čechů s Němci. Problémem této literatury byl do jisté míry fakt, že se věnovaly především situaci v českých zemích, popřípadě Československu. Zde mám na mysli vynikající studie Jana Křena a Václava Kurala tvořící v podstatě společnou syntézu vzájemných vztahů postihující dějiny soužití mezi Čechy a Němci od vzniku moderního nacionalismu až do roku 1939. Velmi zajímavý pohled do dané problematiky pak nabídla studie německého historika Ferdinanda Seibta „*Německo a Češi,*“¹³ empatická vůči oběma znesvářeným stranám vycházející z pečlivě prostudované dlouhodobé perspektivy. Ke studiím profesních historiků pak bylo v této problematice vhodné přihlídnout také k pracím bývalých německých politiků. Z nich se vztahy Čechů s Němci zabývali především Johann Wolfgang

¹⁰ John DORNBERG, *Munich 1923, The Story of Hitler's first Grab for Power*, New York 1982.

¹¹ Harold J. GORDON, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, Princeton 1972.

¹² David Clay LARGE, *Where Ghosts Walked - Munich's Road to the Third Reich*, Londýn 1997.

¹³ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Praha 1996.

Brügel a Wenzel Jaksch. Zatímco Brügelova práce „*Češi a Němci, 1918–1938*“¹⁴ reprezentovala smířlivý pohled na danou problematiku, kniha Wenzela Jaksche „*Cesta Evropy do Postupimi*“¹⁵ byla drtivou kritikou československé politiky jako takové.

Mimo klasické publikace byla tato studie doplněna také informacemi ze Sborníků zahraniční politiky, které vycházely v Československu po celé meziválečné období a svými rozsáhlými zprávami se věnovaly komplexní problematice dění v zahraničí. Články zabývající se Bavorskem zde sice nebyly tak četné, přesto byly pro vznik tohoto textu významné. Mimo klasické tištěné dokumenty a literaturu pracoval autor této studie také s online zdroji. Jednalo se především o tzv. bavorský historický lexikon - Historisches Lexikon Bayerns,¹⁶ který vznikl z aktivity bavorského státního archivu - Bayerisches Hauptstaatsarchivu - který byl již výše zmíněn. Tento web byl pro autora důležitý při konkretizování určitých situací, pojmů, nebo charakterizaci osobností z bavorského meziválečného prostředí. Zdrojů využitých k sepsání této práce bylo využito skutečně velké množství a nebylo by možné je na tomto místě všechny zmiňovat, proto se jedná o stručný výtah toho nejdůležitějšího.

¹⁴ Johann Wolfgang BRÜGEL, *Češi a Němci 1918–1938*, Praha 2006.

¹⁵ Wenzel JAKSCH, *Cesta Evropy do Postupimi*, Praha 2000.

¹⁶ <http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/base/start>.

1 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉ EXPOZITURY V LETECH 1919–1929

1.1 První kroky poválečné diplomacie – realizace mnichovského konzulátu

Vyhlášením Československé republiky 28. října 1918 vyvstal před vítězícími mocnostmi legalizovanou prozatímní vládou ne jeden problém. Tím z kategorie nejzásadnějších a zároveň nejsložitějších byla bezpochyby formulace vlastní zahraniční politiky a její institucionální ukotvení. Na druhé straně základy orientace na západoevropské velmoci Francii a Velkou Británii byla narýsovány již za války a tím bylo hned od počátku republiky jasné, kam bude nový stát směřovat. Tato strategie ovšem od počátku zatěžovala vztahy s Německem a Němci, což je jedním z témat této práce. O tom ale až na dalších stranách.

Zatímco z hlediska vnitřní politiky bylo možné zachovat do jisté míry kontinuitu s předešlým zřízením Rakousko-uherským, nebo bylo možné stavět alespoň na základech tohoto dědictví, zahraniční politika nového státu byla tvořena prakticky od nuly. Kromě výše zmíněného vytyčeného kurzu zahraničního směřování země absentovalo v novém státu potřebně vyškolené úřednictvo, zběhlé v působení v zahraniční politice. V době předcházející vzniku republiky neměli Češi zdaleka reciproční zastoupení v rakousko-uherské diplomacii. S výjimkou příslušníků šlechty, četně zastoupené často i v nejvyšších patrech ve vídeňském Ballhausplatzu se příslušníci českého národa dostávali nanejvýše do pozic konzulárních úředníků a to především zastupitelských úřadů na Balkáně, Blízkém východě a částečně v Německu.¹⁷ Tito pracovní náplní k habsburskému císařství loajální úředníci se stali základním kamenem byrokratické složky nově etabloujícího se ministerstva. Z hlediska následného vývoje pak bylo nesmírně důležité, že určitá část bývalé c. k. konzulárních pracovníků české národnosti měla zkušenosti z Německa. Právě v Německu bylo nutné co nejrychleji vybudovat funkční síť zastupitelských úřadů nové republiky a za jejich pomoci postupně urovnávat třaskavý vztah nejen mezi nositeli československé národní revoluce a poraženými příslušníky německého národa v Československu, ale především normalizovat politické vztahy se západním sousedem, budovat ekonomické základy vzájemné spolupráce a v neposlední řadě měly za úkol také postupně etablovat československou zpravodajskou činnost v poražené velmoci.¹⁸ Tato aktivita v prvorepublikovém období spadala pod odbory

¹⁷ J. DEJMEK, *Diplomacie I. díl*, s. 19. Fakt, že Češi byli znalí poměrů v Německu, se kladně projevil na budování tamější sítě československých zastupitelských úřadů, na kterém se do značné míry podíleli exrakouští úředníci.

¹⁸ Stanislav BRANDEJS, *Organizace konzulárního zpravodajství v cizině a u nás*, in: *Zahraniční politika 1920*, s. 188–191.

pražského ministerstva zahraničních věcí, pod II. odbor – politický a pod sekci zpravodajskou.¹⁹

Komplexním vedením vnějších záležitostí nové republiky byli pověřeni představitelé exilové politiky vedené Edvardem Benešem, v této pozici iniciativně podporovaným Tomášem G. Masarykem. K dohodě o vedoucí úloze zahraniční akce došlo na říjnových ženevských jednáních se zástupci domácího odboje.²⁰ Vybudování nezávislé sítě československých zastupitelských úřadů nejen v Německu se zdálo pochopitelně otázkou dlouhého časového horizontu vyplněného tvrdou prací. Na tomto místě je pak vhodné doplnit, jakým způsobem byly navázány přeshraniční vztahy z druhé strany, tedy směrem z Německa do Československa. Německý konzul v Praze Fritz von Gebattel²¹ prokázal cit pro situaci a ač za války zarytý nepřítel rozvratných aktivit Čechů a Slováků ihned navázal diplomatický styk s nově rodícím se československým státem. Pragmatickou gratulaci Revolučnímu národnímu shromáždění, v atmosféře všeobecné německé neloajality vedoucí k postupnému vyhlášení čtyř německých provincií a jejich následnému přiřazení k Německému Rakousku, zaslal již 29. října 1919.²² V této době se navíc německý generální konzul jednoznačně vyslovil pro vzájemnou česko-německou spolupráci na půdě nově rodícího se státu a apeloval tím především na vzpurnou německou akci vedenou Rudolfem Lodgmanem von Auen.²³

V té době neměla československá zahraniční politika šanci nic obdobného realizovat. V Berlíně z logických důvodů neměla žádného svého člověka a v Praze měla být teprve budována institucionální základna, jejímž sídlem byl nejprve zvolen Pražský hrad, kde se po Masarykově návratu v prosinci 1918 začal naplno budovat zahraničněpolitický úřad.²⁴ Protože se tato práce zabývá činností československého zastupitelského úřadu v Mnichově, je maximálně vhodné na tomto místě zmínit, že zástupci bavorské zahraniční politiky navázali, jako první německá země, v rozjitřené poválečné době diplomatický styk s Prahou.²⁵ Čilou

¹⁹ Viz J. DEJMEK, *Diplomacie I. díl*, s. 19–76.

²⁰ Tamtéž. s. 25.

²¹ Fritz von Gebattel (1. 1. 1868 – 31. 1. 1939) byl německým profesním diplomatem sloužícím v letech 1898–1908 v Jižní Africe a následně Číně. Od roku 1909 vedl německý konzulát v Praze. V roce 1915 byl povýšen do pozice generálního konzula. Krátce po válce byl z Prahy odvolán, aby působil dočasně na centrále německého ministerstva zahraničí v Berlíně. V letech 1920–1921 se stal konzulem v rakouském Bregenzu a Innsbrucku. Od roku 1922 pracoval opět v ústředí úřadu, bez specificky určené funkce. V roce 1930 odešel do důchodu. Viz <http://www.bundesarchiv.de/aktenreichkanzlei/1919-1933/0000/adr/getPPN/133570533/>, [citováno k 8. 1. 2015]. Dále o Gebattelově postoji k českému národu viz Jan KŘEN, *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990 s. 474.; F. SEIBT, *Německo...* s. 245.

²² J. W. BRÜGEL, *Češi a Němci...* s. 134.

²³ F. SEIBT, *Německo...* s. 254.

²⁴ J. DEJMEK, *Diplomacie I. díl*, s. 26.

²⁵ J. W. BRÜGEL, *Češi a Němci...* s. 134.

komunikaci mezi zástupci Eisnerovy mnichovské vlády s Československem, o které budeme ještě mluvit, měl posílit profesor Arthur Weiß. Ten nastoupil svou službu v Praze 15. listopadu 1918 a setrval zde do 20. ledna 1919, kdy byl ve vzrušené bavorské povolební atmosféře odvolán. Německé státy přivyklé jisté míře samostatnosti, vedly v bezprostřední poválečné době kontinuální vlastní zahraniční politiku. Proto byl bavorský zástupce v Praze následován úředníkem reprezentujícím svobodný stát Sasko. Zahraniční iniciativu jednotlivých německých zemí notně omezila už výmarská ústava přijatá 11. srpna 1919.

Jak bylo uvedeno, prostředí německého státu bylo logickým cílem diplomatické expanze československého státu. Rok 1919 se tedy nesl v duchu snahy vybudovat efektivní síť zastupitelských úřadů v zemi západního souseda. Na první pohled velice náročná akce byla notně usnadněna dohodou s Rakouskem. Nový stát se zavázal převzít československou agendu bývalých c. k. zastupitelských úřadů na německém území. Tím byla de facto rozhodnuta otázka, ve kterých německých městech vzniknou konzuláty. Od prvního května 1919 se proto začaly přejímat a později v různém časovém horizontu otevírat československé úřady v Berlíně, Vratislavi (Breslau), Saské Kamenici (Chemnitz), Kolíně nad Rýnem, Dortmundu, Drážďanech, Frankfurtu nad Mohanem, Hamburku a konečně Mnichově. Toto dokládá zpráva z bavorského ministerstva zahraničí z poloviny května 1919.²⁶ Podle této, ale i dalších zpráv z tamějšího úřadu mělo Československo převzít v první řadě pasovou agendu příslušníků nově etablovaného se státu. Dále pak „Zástupce Československé Republiky“ („Vertretungsbehörde der TschechoSlowakischen Republik“), jak byla nově rodící se expozitura bavorskými úřady titulována, začal řešit problematiku finanční podpory válečných poškozenců a otázku všeobecných československých zájmů.²⁷ Výše jmenovaná sídla úřadů v průběhu trvání První republiky průběžně doplňovala další místa, zřizovaná popřípadě rušená podle aktuálních potřeb pražského ministerstva zahraničních věcí. Pro kompletnost studie se jednalo o úřady v Brémách nebo Opolí (Oppeln – dnešní Polsko), ale především v Norimberku²⁸ a Stuttgartu,²⁹ jejichž činnost teritoriálně ovlivňovala agendu námi sledovaného konzulátu v Mnichově.

Samotný Mnichov byl bezpochyby logickým sídlem jednoho z úřadů v Německu. Bavorsko bylo díky svému geografickému postavení nesmírně důležitým územím pro

²⁶ Bayerisches Hauptstaats Archiv München (dále jen BayHStA), Ministerium Akten Nummer (dále jen MA Nr), 100084, 16. 5. 1919, Nummer (dále jen Nr) 41966.

²⁷ BayHStA, MA Nr. 100084, 18. 6. 1919, Nr. 10023.

²⁸ Druhý československý konzulát v Bavorsku fungoval od 31. 8. 1920 do 15. 7. 1929.

²⁹ Zastupitelský úřad ve Stuttgartu byl otevřen v březnu 1923 a působil až do nešťastného března 1939.

přeshraniční obchod a díky svému specifickému a v době bezprostředně poválečné dosti složitému politickému vývoji jedním ze stěžejních cílů zahraničně politické aktivity nového státu. V hlavním městě Bavorska bylo tedy nutné od počátku bedlivě sledovat animozitu mezi tamější zemskou vládou a vládou říšskou. První zmínkou o plánovaném otevření konzulátu v Mnichově byla zpráva adresovaná Eduardu Machatému,³⁰ sloužícímu na témže místě již v časech rakousko-uherských. Dubnová zpráva pražského ministerstva zahraničí dávala českému konzulovi složitý úkol připravit převzetí agendy bývalých rakousko-uherských konzulátů v Mnichově a Frankfurtu nad Mohanem a jejich následné otevření pod československou správou. Machatý musel pracovat v podmínkách složitého vývoje v Mnichově na jaře 1919, kdy vrcholila bavorská poválečná revoluce v podobě epizodní republiky rad. Jeho prací bylo v té době řešení administrativních záležitostí a postupné oživení mrtvých rakousko-uherských konzulátů pro československé potřeby.

Jak bylo výše zmíněno, první zmínku o plánovaném vzniku československého úřadu přinesl bavorský Auswärtiges Amt. 16. května 1919. Zajímavý na této zprávě je mimo jiné fakt, že se zmiňuje o Antonínu Blahovském coby osobě mající mnichovský úřad vést po jeho otevření. Přesné datum zpráva neuvádí. Podle pražských instrukcí měl úřad sloužit svému účelu od 1. července 1919. Eduard Machatý v červnu téhož roku našel pro úřad vhodné místo a 10. června 1919 byla podepsána nájemní smlouva s majitelkou nemovitosti na mnichovské Brienner Straße 9, situované nedaleko centra města, konkrétně v blízkosti Odeonského náměstí. Vlastníkem domu na uvedené adrese byla baronka Ruffin. Smlouva zpočátku zajišťovala skromné podmínky dvoumístnostní kanceláře zastupitelského úřadu a přilehlý přízemní byt pro rodinu československého konzula.³¹ Platnost smlouvy byla od 1. října 1919, protože předešlé období již měla předplacené zmíněná majitelka. Baronka Ruffin přislíbila vyklidit svůj byt do poloviny srpna a její předplacený nájem měl být refundován československým ministerstvem zahraničí.

Styk s bavorskou vládou zahájila zpráva Eduarda Machatého odeslaná tamějšímu ministerstvu zahraničí, sídlícímu z důvodů dubnových a květnových bojů s bolševickou Bavorskou republikou rad nadále v Bamberku, 18. června 1919. Zpráva potvrzovala dohodu československého MZV s německým vyslancem v Praze Maxem Königem a říšskou vládou o zřízení československého úřadu v Mnichově.³² Přestože příprava

³⁰ profil konzula viz kapitola personální obsazení mnichovského úřadu.

³¹ AMZV, f. Politické zprávy Mnichov (dále jen PZ Mnichov), 17. 7. 1919, číslo jednací (dále jen č. j.) 70.

³² BayHStA, MA Nr. 100084, 18. 6. 1919, Nr. 10023.

otevření úřadu probíhala v doslova polních podmínkách za složité vnitropolitické situace a nebyla tedy bez komplikací, bylo samotné „Zastupitelství Československé republiky“ k plánovanému 1. červenci připraveno začít plnit své povinnosti. Dle zprávy došlé na pražské ministerstvo zahraničí v srpnu 1919³³ byla původní aktivita nově etablovaného úřadu rychle rozšířena o spolupráci na plánované obchodní dohodě s Německem, s přihlédnutím k bavorské problematice a především zásobování Bavorska strategickými surovinami – zejména uhlím. Takový byl program personální stránkou limitovaného úřadu z kraje své činnosti. Eduard Machatý, zodpovědný za jeho otevření, setrval v čele úřadu jen do 12. července. Následně byl díky své praxi jmenován inspektorem budovaných československých zastupitelských úřadů v zahraničí.³⁴ V této pozici tedy dozoroval činnosti, kterou sám v Mnichově vykonával.

Pražské ministerstvo mělo za něj připravenou důstojnou náhradu. Od 12. července měl svou službu v Mnichově nastoupit Antonín Blahovský. Tedy další muž se zkušenostmi z c. k. rakousko-uherské konzulární služby, sloužící již za války na diplomatických misích v Německu a který se částečně podílel už na jeho otevření, byl po krátké frankfurtské epizodě povolán do metropole na řece Isaru. Jeho jmenováním v podstatě začala činnost československého konzulátu. Činnost, jejíž vývoj a reflexe v následujícím desetiletí je cílem této práce.

1.2 Strukturální vývoj mnichovského konzulátu v letech 1919–1929

Jak již bylo popsáno, zastupitelský úřad republiky československé v Mnichově se narodil jako pohrobek rakousko-uherského úřadu. Protože mnichovský úřad nebyl jediným bavorským konzulátem v rukou poraženého rakousko-uherského císařství, bylo nutné v polních podmínkách bezprostřední poválečné éry sjednotit jeho činnost v jednom místě. Pro československé ministerstvo zahraničí to mimo jiné znamenalo převzetí agendy vedené rakousko-uherským konzulátem z Norimberku. Tohoto úkolu se zhostil Antonín Blahovský, pod jehož vedením byly mnichovskému úřadu předány veškeré spisy z Norimberku týkající se lidí nabyvších československé státní příslušnosti. Znovu se jednalo především o pasovou agendu, vyplácení vyživovacích příspěvků a péči o válečné poškozence. Tento proces přesunu

³³ AMZV, PZ Mnichov, 27. 8. 1919, č. j. 2107.

³⁴ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 151.

kompetencí z rakouského úřadu v Norimberku do českých rukou v Mnichově probíhal už od června 1919. Nicméně celá akce byla dokončena až na konci října téhož roku.³⁵

Přestože disponovala československá diplomacie v Bavorsku pouze jediným úřadem, bylo nutné vymezit pole jeho působnosti v rámci Německa jako celku. V citované zprávě o historii organizační struktury mnichovského konzulátu z ledna 1928 se tedy dozvídáme, že v samotném počátku měl úřad působnost v následujících krajích: Horní a Dolní Bavorsy, Švábsko, Neuburg, Horní a Dolní Falc, Horní a Střední Franky, Aschaffenburg (Dolní Franky) a Coburg-Gotha. Pohled na mapu prozradí, že v dané době pole působnosti mnichovského konzulátu téměř přesně lemovala jeho geografickou hranici. Výjimkou bylo pouze posledně zmíněné cobursko-gothské území, které částečně zasahovalo do Durynska, sousedícího s Bavorskem na jeho severní hranici. Ostatně problém oblasti Coburgu byl dosti zajímavý. Svobodné město Coburg se přičlenilo k Bavorsku 1. července 1920³⁶ a v zemi setrvalo až do jara 1928. Rozšíření Bavorska o Coburg mělo následující vliv. Bavorský zemský sněm čítající po válce mezi 128 až 180 poslanci,³⁷ byl rozšířen o jeden mandát, aby následně po opětovném odloučení Coburgu byl počet poslanců znovu snížen na původní. Není bez zajímavosti, že v současné době patří Coburg opět k Bavorsku, kam se připojil znovu v době po Druhé světové válce.

První změny v oblastech, které spravoval mnichovský úřad, na sebe nenechaly dlouho čekat. Už na jaře 1920 padlo v Černínském paláci rozhodnutí o otevření místokonzulátu v Norimberku. K tomu konečně došlo na konci léta téhož roku, konkrétně 31. srpna. Šéfem zastupitelského úřadu byl jmenován vícekonzul František Skarnitzl, který v Norimberku setrval do července 1922, kdy byl odeslán do švýcarského Curychu.³⁸ Otevření a působnost norimberského místokonzulátu, které bude bezmála kopírovat námi sledované období činnosti zastupitelského úřadu v Mnichově, mělo veliký vliv na rozdělení agendy v Bavorsku mezi

³⁵ AMZV, f. Zastupitelský úřad Mnichov 1918-1939 (dále jen ZÚ Mnichov 1918-1939), karton (dále jen kart.) 2, 3. 1. 1928, č. j. 321/28.

³⁶ AMZV, PZ Mnichov 27. 6. 1928 č. j. 80/136/28.

³⁷ Bavorský zemský sněm čítal v roce 1919 sto osmdesát křesel. V roce 1920 při červnových volbách byl jejich počet redukován na 155, aby byl definitivně ustanoven v roce 1924 na čísle 128 bez započítaného křesla pro Coburg.

³⁸ František Skarnitzel (21. 8. 1889 - ?). Absolvent konzulární akademie ve Vídni v roce 1912. Od té doby působil na rakousko – uherském zastupitelském úřadu v Alexandrii. Od roku 1914 pak v Káhiře a bezprostředně po začátku války byl odeslán do Hamburku. Zde působil až do dubna 1919. V únoru 1920 byl přijat do československé diplomacie. Od srpna 1920 připravoval otevření norimberského konzulátu, kde působil do července 1922. Poté následovaly mise v Curychu (1922–1925), v Brémách (1926–1935) a v Terstu (1938–1939). Mezitím byl dva roky v ústředí pražského MZV. Od února 1939 byl na dovolené s čekatelným. 1. srpna 1939 byl reaktivován a v hodnosti ministerského rady pracoval na protektorátním ministerstvu financí a ministerstvu obchodu. V září 1941 odešel definitivně do výslužby. Viz AMZV osobní spis František Skarnitzl a J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 216–217.

dva československé orgány. Severněji položený Norimberk logicky převzal mnichovskou agendu v oblastech Horní a Dolní Falce, Horních a Středních Frank, Aschaffenburgu a Coburgu-Gothy. Pro pořádek tedy doplníme, že pracovní okrsek mnichovského úřadu od září 1920 zahrnoval Horní a Dolní Bavorsy, Švábsko a Neuburg.³⁹

Další změnou, kterou je nutné v tomto bodě uvést je formální přeměna mnichovského zastupitelského úřadu na konzulát. K té došlo na podzim roku 1920. Tento proces se prakticky kryl s odchodem Antonína Blahovského z úřadu v říjnu 1920. Blahovský byl 12. října přeložen do Alexandrie a tím skončilo jeho více než roční působení v čele mnichovského úřadu. Na jeho místo do čela tehdy nově nazývaného Československého konzulátu v Mnichově nastoupil Bohuslav Beneš a to v pozici generálního konzula II. třídy. Překvapivý může být fakt, že Beneš byl do řad československé diplomacie přijat teprve 30. září 1920.

V následující době docházelo k postupné stabilizaci a to jak po personální stránce, tak po stránce působnosti mnichovského úřadu. Jedinou výjimkou, která v následujícím období změnila pole působnosti konzulátu sídlícího v hlavním městě Bavorska, bylo období od května 1921 do března 1923. V průběhu tohoto roku spravoval úřad také agendu týkající se československých státních příslušníků ve Würtembersku.⁴⁰ Tato oblast byla nejprve převedena pod Mnichov na úkor konzulátu ve Frankfurtu nad Mohanem, aby byla následně ztracena ve prospěch nově vzniknuvšího úřadu v hlavním městě Bádenska-Würtemberska Stuttgartu. Vzdálenost území Würtemberska spravovaného mnichovským konzulátem dokládá nedostatek zpráv z daného území a to jak těch politických, tak všeobecně informací týkajících se hospodářství a situace československých státních příslušníků zde žijících. Je tedy možné dovozovat, že ztráta tohoto okrsku byla mnichovským úřadem, vedeným v té době stále ještě Bohuslavem Benešem, vítaná.

Zhruba dva a půl roku strávil Bohuslav Beneš v metropoli na řece Isaru. Od října 1920 do dubna 1923. 21. dubna 1923 byl definitivně přeložen do Splitu, kde měl vést tamější konzulát.⁴¹ Beneš odešel v době, kdy se situace v Bavorsku začala značně radikalizovat (o tom ale až v následujících kapitolách) a jeho místo obsadil legační rada I. třídy Karel Feistmantel, který byl oficiálně na tento post jmenován už od 1. března 1923. Námi sledovaný výsek činnosti zastupitelského úřadu v Bavorsku bude od této chvíle nadále v režii dr. Feistmantela, který setrval v čele úřadu skoro šest let. Skončil v lednu 1929. Toto období lze

³⁹ AMZV, PZ Mnichov 27. 6. 1928 č. j. 80/136/28.

⁴⁰ AMZV, PZ Mnichov 27. 6. 1928 č. j. 80/136/28.

⁴¹ Viz AMZV osobní spis – Bohuslav Beneš a J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 28.

jednoduše shrnout jako stabilní dobu, během které fungoval mnichovský konzulát ve výše uvedených hranicích, spravoval již zmíněnou agendu a držel pražským ústředím diktovanou politickou linii. Vnější vlivy na fungování československé expozitury byly nadále minimalizovány.

Výjimkou byl rok 1926. V tu dobu se v Praze řešila otázka otevření třetího zastupitelského úřadu v Bavorsku. Jeho sídlem se měl stát Augsburg a mělo se jednat o honorární konzulát. O těchto záměrech svědčí korespondence z června téhož roku mezi pražskou centrálou a mnichovským konzulem Karlem Feistmantelem, který se v této iniciativě značně angažoval. Agendou úřadu měla být obchodní a krajanská péče. Podle Feistmantelovy zprávy z kraje měsíce považoval otevření nového zastupitelství za „*oportunní, ale nikoliv nezbytné*.“ Coby hlavní problém ale spatřoval volbu vhodného kandidáta pro daný post a pražskému ministerstvu nabídl, že by mohl pomoci s hledáním a to vyjednáváním se zástupci mnichovské a augsburské obchodní komory.⁴² Na tuto pobídku se mu z Černínského paláce dostalo chladné odpovědi na konci června. Centrála ministerstva zahraničí odložila dobu otevření místokonzulátu⁴³ na dobu po vytipování vhodného adepta na tento post. Zároveň Feistmantelovi MZV přikázalo se v daném hledání nikterak neangažovat, nýbrž jen celou situaci sledovat.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že v následném období nedošlo k žádné další komunikaci mezi oběma institucemi a konečně také úřad v Augsburgu nebyl zřízen, lze vypořizovat, že celá událost byla po krátké době uložena k ledu.

K jediné následné změně došlo v době, která je sice za časovou hranicí této práce, ale je nutné jí zde přesto krátce zmínit. A to z prostého důvodu. Kořeny reformy úřadu, ke které došlo v roce 1929, byly položeny už o několik let dříve. Již v době správy legačního rady Feistmantela byla několikrát otevřena otázka změny statutu konzulátu na konzulát generální.⁴⁵ Sám Feistmantel si několikrát stěžoval, že na poměr agendy náležící k úřadu by si mnichovský zastupitelský úřad povýšení zasloužil. Už v září 1926 referoval do Prahy o výlučném postavení československého úřadu v Mnichově, který toho měl z hlediska agendy k řešení nejvíce, stejně jako rakouský generální konzulát.⁴⁶ Tuto otázku konzul opět otevřel

⁴² AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 6, 5. 6. 1926, č. j. 80/167/26.

⁴³ Zatímco v předešlé zprávě hovoří Karel Feistmantel o honorárním konzulátu, zpráva z pražského ministerstva zahraničí používá běžnějšího výrazu místokonzulát.

⁴⁴ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 6, 22. 6. 1926, č. j. 97.782.

⁴⁵ První zmínka o pokusu přeměnit status mnichovské expozitury zaslal kanceláři prezidenta republiky již Bohuslav Beneš 27. září 1921. Viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha (dále jen AKPR), fond (dále jen f.) Konzulát ČSR v Mnichově, inventární číslo (dále jen inv. č.) 153/21, 27. 9. 1921, číslo jednací (dále jen č. j.) 1377/21.

⁴⁶ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 1, 10. 9. 1926, č. j. 80/131/26.

v řádné politické zprávě z března 1927, kde se zmiňoval o faktu, že s výjimkou brazilského a maďarského úřadu, byl československý úřad v Mnichově jediný v pozici pouhého konzulátu.⁴⁷ Rozřešení sporu o svou pozici se Feistmantel v Mnichově nedočkal. Na své pozici skončil 31. ledna 1929 a k povýšení úřadu na generální konzulát došlo z nařízení československé vlády 28. února téhož roku.⁴⁸ V této době již hájil československé zájmy v Mnichově Artur Pacák.⁴⁹

V době bezprostředně následující došlo k další události, kterou je nutné na tomto místě také alespoň zmínit. Na jaře 1929 bylo v Praze rozhodnuto, že svou činnost ukončí norimberský místokonzulát vedený v té době Juliem Brabcem.⁵⁰ Tato skutečnost bezpochyby souvisí s povýšením mnichovského konzulátu na konzulát generální, jež jej předurčilo k rozšíření vlastní agendy. Norimberk skončil 15. července 1929 a s ním se do mnichovské agendy vrátili oblasti Horních, Středních a Dolních Frank (Aschaffenburgsko) a Horní a Dolní Falc.⁵¹ Coburg se jak bylo zmíněno, vrátil k Durynsku již o rok dříve a celá durynská agenda spravovaná norimberským úřadem byla převedena do kompetencí zastupitelského úřadu v Drážďanech. Tímto se činnost mnichovského úřadu opět kryla s bavorskou státní hranicí.

Takto by se dala shrnout historie zastupitelského úřadu v Mnichově v letech 1919 – 1929. Během kterých se skromný úřad sídlící na Brienner Strasse 9 v blízkosti historického centra metropole vyvinul v respektovaný úřad plnící svědomitě československým ministerstvem zahraničí požadovanou činnost. K původně maličké úřadovně v pronajatém domě na Brienner Strasse, bylo k přízemí pořízeno ještě první patro. K úpravě nájemní

⁴⁷ AMZV, PZ Mnichov 1. 3. 1927, č. j. 80/42/27.

⁴⁸ AMZV, ZÚ Mnichov 1918 – 1939, kart. 6., 6. 3. 1929. č. j. 27.603.

⁴⁹ Artur Pacák (26. 3. 1885 – 27. 6. 1959) po absolvování právnické fakulty české univerzity v Praze pracoval ve státní správě. V československé diplomacii působil od května 1921. Nejprve v ústředí, ale od března 1923 na vyslanectví ve Vídni, které coby chargé d'affaires vedl od ledna roku 1925. V lednu 1929 pak nastoupil službu v Mnichově. Kde působil do října 1933. Po návratu do Československa pracoval v čele osobního oddělení administrativní sekce MZV. Od června 1938 se stal vyslancem v Haagu. Zdejší úřad vydal po březnové okupaci českých zemí Němcům a uznal existenci nově vzniklého Protektorátu. Po válce byl za toto své rozhodnutí souzen a přišel o většinu majetku a byl vystěhován z Prahy. Viz. Sylva SKLENÁŘOVÁ, *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918–1948 a jejich představitelé*, Hradec Králové 2010, a AMZV – osobní spis Artur Pacák.

⁵⁰ Julius Brabec (16. 12. 1881 – 5. 4. 1953) Absolvent obchodní akademie vydal na přelomu století 4 básnické sbírky. Do služeb MZV vstoupil v lednu 1920. Od března téhož roku do srpna 1922 vedl konzulát v Curychu. Zde skončil kvůli neshodám s místním krajským sdružením, za což byl i zástupci MZV vyšetřován. Z hlediska finančních stížností nebyl shledán žádný Brabcův prohřešek. Kritiku si vysloužil za svou politickou činnost a spolupráci s údajným komunistickým agentem Deákem. Po této anabázi byl Brabec přeložen do Norimberka, kde od září 1922 vedl tamější úřad a pokračoval v aktivní zpravodajské činnosti. V Norimberku sloužil až do 31. srpna 1928, kdy byl tamější úřad uzavřen. Ve 30. letech pracoval na ZÚ v Kolíně nad Rýnem, Terstu a nakonec v New Yorku. Po okupaci českých zemí se vrátil do Prahy a na konci dubna 1939 byl dán do trvalé výslužby. Viz AMZV – osobní spis Julius Brabec a J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 37.

⁵¹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 2., 15. 7. 1929, č. j. 12489/29.

smlouvy mezi československou a německou stranou došlo k 1. červenci 1928. V tu dobu byl podepsán nový kontrakt na dobu neurčitou se čtvrtletní výpovědní lhůtou, který stanovoval výši ročního pronájmu na 5520 Marek.⁵²

⁵² AMZV, ZÚ Mnichov 1919–1939, kart. 7., 17. 9. 1928, č. j. 80/182/28.

2 VEDENÍ MNICHOVSKÉHO KONZULÁTU V LETECH 1919–1929

2.1 Zrození československého úřadu – Eduard Machatý (1919)

Okolnosti vzniku a následná desetiletá historie mnichovského konzulátu již byly popsány na předešlých stranách. Zde se tedy nachází prostor pro seznámení se s reprezentanty tohoto úřadu, kteří stáli v jeho čele a ze své pozice hájili československé zájmy v německém Bavorsku. Československá zahraniční politika měla v době svého vzniku kritický nedostatek tzv. kariérních diplomatů, či jinak se zahraničním prostředím seznámených úředníků. Čestnou výjimku tvořili pracovníci, se zkušeností z rakousko-uherského ministerstva zahraničí a to zejména z Blízkého Východu, Balkánu, ale - co je nejdůležitější - také z Německa.⁵³ Právě zkušenost s německým prostředím sehrála významnou roli při výběru osobností, které se podílely na odstartování československé přeshraniční politiky u poražené mocnosti na západ od hranic nového státu. Exemplárním příkladem byl postup Eduarda Machatého: převzetí agendy bývalého rakousko-uherského generálního konzulátu a následné otevření mnichovského úřadu během jarních měsíců roku 1919.

Eduard Machatý byl jedním z nemnoha konzulárních úředníků pracujících pro c. k. ministerstvo zahraničních věcí sídlícím ve vídeňském Ballhausplatzu. Narodil se 18. března 1882 ve východočeské Chrudimi. Zde také strávil dětství a v roce 1900 dokončil zdejší obchodní akademii, město následně opustil a vydal se do Vídně. Zde pokračoval ve svém obchodním zaměření a v roce 1902 zdárně zakončil studium zdejší Exportní akademie. Úspěšný student poté opustil hlavní město monarchie, aby ve francouzském Nancy získal v roce 1903 diplom na tamější École professionnelle de l'Est. Protože tehdy bylo časté, že absolventi obchodních škol přecházeli do diplomacie, nastoupil Machatý již v roce 1905 dráhu v rakousko-uherské konzulární službě. Hned v roce 1905 byl odeslán coby konzulární oficiál do Hamburku, kde strávil tři roky a získal první zkušenosti s německým prostředím. V roce 1908 byl odeslán do Cařihradu, kde strávil další tři roky, aby byl následně pověřen vedením konzulátu v Bruselu, kde ale zůstal jen do roku 1912. Následoval další návrat do Turecka, tentokrát do Trapezuntu, kde byl od září 1912 jmenován konzulem a zdejší úřad vedl až do začátku první světové války. Úzká válečná spolupráce mezi Rakousko-Uherskem a Německem vyžadovala vzájemné posílení diplomatických misí v obou zemích a tak se s prvními výstřely válečné vřavy stěhoval Machatý zpátky do Německa, tentokrát už ale do Mnichova.

⁵³ J. DEJMEK, *Diplomacie I. díl*, s. 19.

V Mnichově Machatý sledoval všechny fáze války od původního nadšení po konečnou zoufalou frustraci pruským režimem, rezignaci na vlastní válečnou vinu a konečné odmítání samotné podstaty společného jednotného německého státu.⁵⁴ Na základě archivních pramenů nebylo možné přesně vysledovat, zda-li Machatý zůstal v Mnichově i bezprostředně po válce, tedy v době kdy se k vládě dostal Kurt Eisner. Jisté je jen to, že byl počátkem roku 1919 přijat do služeb nově budovaného československého ministerstva zahraničních věcí, a to v pozici odborového rady.⁵⁵ Z této pozice byl pověřen převzetím československé agendy jemu dobře známého, bývalého rakousko-uherského úřadu v Mnichově.⁵⁶ Následně měl za úkol zajistit jeho otevření, ale částečně odpovědný byl také za zřízení zastupitelství ve Frankfurtu nad Mohanem.⁵⁷ Mnichovský úřad se mu podařilo připravit k 1. červenci a byla jen škoda, že takto zkušený člověk s několikaletou praxí ve zdejším prostředí nezůstal v jeho vedení. Pražské ministerstvo pro něj mělo bezpochyby lukrativnější práci, a tak na jeho místo v Mnichově nastoupil Antonín Blahovský.

Krátce poté, co Machatý odešel z Mnichova, byl jmenován inspektorem budovaných československých úřadů v zahraničí. V roce 1920 byl povýšen na post legačního rady I. třídy a krátce vedl také osobní oddělení stále se teprve institucionalizujícího československého ministerstva. V březnu 1921 se vrátil do zahraničí a to opět do Německa. Rok a půl sloužil jako legační rada na vyslanectví v Berlíně. Od září 1922 pak byl na dlouhých sedm let převeden do italského Terstu, kde působil jako generální konzul. Na podzim roku 1929 byl jmenován vyslancem v Argentině a současně byl akreditován coby československý zástupce v Uruguayi. V Jižní Americe zůstal do roku 1934, kdy byl definitivně povolán zpět do pražského ústředí. Pracoval v národohospodářské sekci ministerstva jako přednosta jejího dopravního oddělení. Zde setrval až do roku 1939. V pomnichovské době byl přednostou československé delegace vyjednáující s Němci o realizaci mnichovské dohody. Okupace v březnu 1939 definitivně ukončila jeho diplomatickou práci. Tehdy sedmapadesátiletý Eduard Machatý odešel 30. dubna 1939 trvale do penze. O jeho dalším životě není v archivních spisech žádné zmínky, ví se pouze, že zemřel v Praze roku 1975 ve věku devadesáti tří let.

Ačkoliv vedl mnichovské zastupitelství pouze zanedbatelný čas, pro zdejší úřad učinil velké množství práce. Dokázal využít svých zkušeností a zorientoval se v nepřehledném

⁵⁴ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 68.

⁵⁵ AMZV, osobní spisy, Eduard Machatý, Výkaz osobní.

⁵⁶ AMZV, PZ Mnichov, 28. 4. 1919, č. j. 70.

⁵⁷ BayHStA, MA Nr. 100084, 16. 5. 1919, Nr. 41966.

období prvního pololetí roku 1919 v Bavorsku. V zadaném čase dokázal připravit k otevření skromný úřad a začal pracovat na přesunu další agendy z Norimberku. Význam jeho práce, coby vedoucího úřadu, se velice těžko hodnotí na základě tak krátkého času a relativně malého množství archivních pramenů vztahujících se k době, kterou Machatý strávil v československých barvách v metropoli na Isaru. Jisté je jen to, že splnil to, co měl zadáno a čekalo ho povýšení v diplomatické kariéře. Na tomto místě se nepřísluší spekulovat nad tím, zda-li to byla škoda, že v Mnichově nezůstal déle. Realitou bylo, že vedením mnichovského zastupitelství byl od 12. července 1919 pověřen Antonín Blahovský, který společně s Machatým spolupracoval na zřízení úřadů v Mnichově a Frankfurtu.

2.2 První kroky – Antonín Blahovský (1919–1920)

Stejně jako Eduard Machatý i Antonín Blahovský byl mužem, který jako velmi mladý pamatoval službu v rakousko-uherské konzulární službě. Narodil se na Vysočině v Novém Městě na Moravě v říjnu 1891. Opustil své rodné město kvůli studiím na brněnském gymnáziu, která zakončil v roce 1909. Nebylo nikterak zvláštním jevem, že po maturitě jako mnoho dalších odešel do hlavního města monarchie. Ve Vídni nastoupil cílevědomě konzulární akademii, a školu zdárně dokončil v předvečer první světové války. Na podzim 1914 byl přidělen jako konzulární atašé k rakousko-uherskému konzulátu v rumunském hlavním městě – Bukurešti. Zde působil do doby, kdy Rumunsko vstoupilo po boku dohodových mocností do války proti Rakousko-Uhersku. Stejně jako výše zmíněný Eduard Machatý nastoupil tedy Blahovský cestu k rakouskému spojenci, který svého partnera stále více ovládal. Šestadvacetiletý diplomat tak byl jmenován místokonzulem v Kolíně nad Rýnem.

Jeho kariéru v rakousko-uherské diplomacii logicky ukončila válečná porážka spolkového bloku. Mladý československý stát potřeboval schopné a zkušené úředníky pro vlastní zahraničně politické zájmy. Tak se stalo, že Blahovský nastoupil do služeb československého ministerstva zahraničních věcí už 6. prosince 1918.⁵⁸ Na jaře roku devatenáctého se podílel na přebírání bývalých rakousko-uherských úřadů - respektive jejich československých složek - do rukou mladé republiky. Tohoto úkolu se zhostil částečně v kooperaci s Machatým v Mnichově, ovšem jeho hlavní pracovní náplní bylo převzetí

⁵⁸ AMZV, osobní spisy, Antonín Blahovský, Výkaz osobní.

agendy ve Frankfurtu nad Mohanem.⁵⁹ Zde úspěšně splnil svůj úkol a otevřel zde v létě 1919 československý konzulární úřad.

Na tomto místě je nutné objasnit složitou situaci, která nastala po otevření mnichovského konzulátu v červenci 1919. Bezprostředně po tomto aktu bylo jisté, že zde v zastupitelské činnosti nebude pokračovat Eduard Machatý. Již podle dubnové zprávy, směřované pražskou centrálou MZV Eduardu Machatému do tehdy stále ještě fungujícího post rakousko-uherského úřadu v Mnichově, se počítalo s tím, že úřad od července převezme Antonín Blahovský.⁶⁰ Také v dokumentech bavorského hlavního státního archivu nalézáme jméno Antonína Blahovského spjaté již s dobou bezprostředně předcházející otevření úřadu, ale i v době krátce po jeho zřízení.⁶¹ Ve složce věnované osobnímu spisu Antonína Blahovského v archivu pražského ministerstva zahraničních věcí nalézáme informaci o jmenování úředníka do čela mnichovského konzulátu k datu 1. září 1919.⁶² V publikaci, věnující se sboru československých diplomatických úředníků od Jindřicha Dejmka, se pak u osoby Antonína Blahovského objevil termín nástupu do vedení mnichovského úřadu dokonce květen 1920.⁶³ Nebylo stoprocentně možné určit, které z nalezených dat bylo pravdivé, a proto se spoléháme na důkazy v podobě korespondence mezi pražskou centrálou MZV a Antonínem Blahovským sídlícím v Mnichově. Ta probíhala již od července 1919, kdy již byl s nejvyšší pravděpodobností zplnomocněn vedením mnichovského úřadu,⁶⁴ zároveň je ale dost možné, že v té době zároveň setrval v pozici šéfa úřadu ve Frankfurtu a z tohoto místa vedl i mnichovskou agendu. Dochovaných zpráv ve složce věnované zastupitelskému úřadu v Mnichově mezi lety 1918–1939 z této doby není mnoho, proto na tomto místě není možné s jistotou zrekonstruovat, jak tomu tehdy doopravdy bylo. Na druhou stranu na základě smlouvy uzavřené s majitelkou nemovitosti v mnichovské Brienner Strasse, kde konzulát od svého otevření sídlil, lze dovodit, že byl připraven k nastěhování až na konci srpna 1919,⁶⁵ a proto zde mohl být Blahovský fyzicky přítomen až od září 1919, jak praví jeho výkaz v osobním spisu.⁶⁶ Nicméně s bavorskými úřady komunikoval již v průběhu letních měsíců jménem československého zastupitelského úřadu v Mnichově.⁶⁷ Nebylo nicméně možné

⁵⁹ BayHStA, MA Nr. 100084, 16. 5. 1919, Nr. 41966.

⁶⁰ AMZV, PZ Mnichov, 28. 4. 1919, č. j. 70.

⁶¹ BayHStA, MA Nr. 100084, 16. 5. 1919, Nr. 41966.; BayHStA, MA Nr. 100084, 18. 6. 1919, Nr. 10023.; BayHStA, MA Nr. 100084, 29. 7. 1919, Nr. 11353.

⁶² AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, Výkaz osobní.

⁶³ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 35.

⁶⁴ AMZV, PZ Mnichov, 17. 7. 1919, č. j. 70.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, Výkaz osobní.

⁶⁷ BayHStA, MA Nr. 100084, 29. 7. 1919, Nr. 11353.

zjistit, odkud přímo zprávy pocházely - zda-li to bylo z nějakého provizorního sídla v bavorské metropoli, nebo z Frankfurtu nad Mohanem.

S jistotou lze tedy tvrdit skutečnost, že se Blahovský po svém definitivním přesídlení do Mnichova zasloužil o institucionální zakotvení československého zastupitelského úřadu v hlavním městě Bavorska. V době kdy úřad vedl, byl ten sice značně limitován menším množstvím pracovníků a původně ještě také omezeným prostorem kanceláří na Brienner Strasse, která čítala jen dvě kancelářské místnosti a pouhý jeden telefon.⁶⁸ Během zhruba ročního období, které zde konzul strávil, došlo především k přípravě změny „zastupitelství“ v plnohodnotný konzulát, ke kterému došlo po jeho odchodu z Mnichova. Během let 1919 a 1920 byla hlavní agendou úřadu pasová a vízová agenda a péče o československé státní příslušníky v Bavorsku. Antonín Blahovský opustil Mnichov v říjnu 1920 a 12. října byl s definitivní platností přeložen do Alexandrie, kde založil československé zastupitelství a později tamější úřad v pozici konzula v dalších letech vedl. Velkou většinu meziválečného období strávil ve službách ministerstva zahraničních věcí na černém kontinentu. Blahovský byl vůbec prvním československým diplomatem působícím v Africe,⁶⁹ v egyptské Alexandrii zůstal do dubna 1923. Toho času byl po smrti vyslance Cyrila Duška převelen do Káhiry, kde vedl tamější vyslanectví coby chargé d'affaires. Káhira byla jeho pracovní adresou až do roku 1928, kdy byl odvolán na ústředí, kde pracoval od ledna téhož roku v pozici vrchního odborového rady v organizačním oddělení prezidia. V dubnu 1931 se vrátil do Afriky, tentokrát ale do Jihoafrické republiky. Jeho sídlem se stalo Kapské Město, kde vedl tamější konzulát z pozice konzula I. třídy.⁷⁰ Zde měl na starost, kromě okrsku v Jihoafrické republice přímo spadající pod agendu Kapského Města, také záležitosti jihozápadní Afriky, čítající obě Rhodesie a tehdejší britské Bečuánsko (dnešní Botswana). Osobní složka československého konzula obsahuje zprávy o konfliktu Blahovského s německým konzulem v Kapském Městě Walterem Staudacherem v roce 1937. Zkušený československý diplomat těžce nesl adoraci nacistického Německa z německé strany a Staudachera označil za „nadutého, prepotentního Nazi.“⁷¹ Československé ministerstvo zahraničních věcí chtělo konflikt urovnat odvoláním Blahovského, ale ten se vrátil sám.⁷² Diplomatický konflikt mezi Československem a Německem měl v Kapském Městě urovnat český Němec Ernst Lavante, dosazený do čela tamějšího konzulátu. Od svého návratu do vlasti pracoval Blahovský opět na ústředí, kde

⁶⁸ AMZV, PZ Mnichov, 17. 7. 1919, č. j. 70.

⁶⁹ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 35.

⁷⁰ AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, Cape Times 23. 4. 1931.

⁷¹ AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, 25. 5. 1937, č. j. 641/37.

⁷² AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, 10. 7. 1937, č. j. 93.784/I-2/37.

prožil soumrak československé diplomacie a její následný definitivní konec, po okupaci v březnu 1939.

Po okupaci se mu podařilo získat bezplatnou dovolenou, díky níž se mohl vrátit do Jihoafrické republiky, kde dříve působil. Do Protektorátu se už nevrátil, a proto byl v roce 1940 propuštěn ze zahraničního úřadu Protektorátu Čechy a Morava.⁷³ Bývalý konzul zatím v jižní Africe navázal kontakt s rodícím se československým odbojem. Díky své aktivitě se mu podařilo v červnu 1941 obnovit činnost československého konzulátu v Jihoafrické Unii, konkrétně znovu v Kapském městě. Tento úřad byl po březnu 1939 odevzdán Ernestem Lavantem do německých rukou. Obnovený úřad byl v prosinci 1941 povýšen na generální konzulát a Antonín Blahovský jej vedl až do března 1945. Již během války se ale konzul dostával do konfliktu s československou kolonií v JAR. Krajanská obec i jeho pozdější nástupce (František Pospíšil, pracující dosud jako Blahovského podřízený) vytýkali nejprve generálnímu konzulovi, že byl údajně poloviční Němec,⁷⁴ který německy smýšlel. V pokročilém stádiu války se zase konzulovi vytýkal kladný vztah k sovětskému zastupitelství v zemi. Blahovský si v korespondenci stěžoval, že o něm Pospíšil šířil pomluvy, aby se mu podařilo úřad získat pro sebe. Svého soka označil za nedostatečně jazykově vzdělaného. Přesto svému neposlušnému podřízenému paradoxně pomohl v březnu 1945 s uvedením do vedení generálního konzulátu.⁷⁵ Blahovského možná stíhala jeho minulost v rakousko-uherském diplomatickém sboru, nebo sňatek s Němkou, kvůli čemuž byl tento pro republiku tvrdě pracující diplomat - snad neprávem obviňován. Na důkaz jeho loajality vůči Československu lze použít právě jeho exilovou činnost během druhé světové války. Krátce po ní, 31. srpna 1945, vystoupil zklamaný Blahovský definitivně z československých diplomatických služeb. Touto informací byl uzavřen jeho osobní spis v kartotéce pražského ministerstva a o jeho dalším životním osudu se nepodařilo nic zjistit.

2.3 Hoteliér, cestovatel a vlastenec – Bohuslav Beneš (1920–1922)

Na rozdíl od obou svých o generaci mladších mnichovských předchůdců měl za sebou Bohuslav Beneš po první světové válce již bohatou životní i profesní kariéru. Na druhé straně, co se diplomacie týče, byl takřkajíc dosud nepopsaným listem. Beneš se narodil již v 12. listopadu 1863 do rodiny významného pražského hoteliéra, majitele hotelu Sax. Po studiu na nižší reálce v Praze odešel Beneš do německých Drážďan, kde do roku 1883 studoval

⁷³ AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, č. 5.349/A/40.

⁷⁴ K tomuto hodnocení docházeli Blahovského kritikové pravděpodobně z důvodu jeho sňatku s Němkou Friedou Wesselsovou z 3. 5. 1938. Viz AMZV, Osobní spisy, Antonín Blahovský, Výkaz osobní.

⁷⁵ AMZV, osobní spisy, Antonín Blahovský, 27. 7. 1945, č. 26399.

obchodní akademii. Po jejím úspěšném zakončení pracoval mj. jako disponent firmy Stein a od poloviny 80. let vedl pražský hotel Saský dvůr. Během této práce často cestoval nejen po Evropě, ale také po Blízkém východě.⁷⁶

Skutečný zlom nastal pro tehdy jedenapadesátiletého Beneše se začátkem první světové války. Během ní se zapojil do domácí protirakouské odbojové akce a stal se členem tajného československého spolku Maffie, kde se velmi důvěrně spřátelil s jedním z významných exponentů resistenčních aktivit Přemyslem Šámalem. A byl to právě pozdější kancléř pražského hradu, kdo Benešovi významně pomohl s poválečnou kariérou v diplomatickém sboru. Doba války a následný pokračující poválečný hospodářský rozvrat nepřál Benešově byznysu, a možná také proto byl na diplomacii v nezvykle pokročilém věku, téměř 57 let, přijat do služeb československého ministerstva zahraničí budovaného v prostorách Pražského hradu 30. září 1920.⁷⁷

Ihned po svém nástupu byl v říjnu 1920 jmenován přednostou konzulátu v bavorské metropoli. Od 12. října 1920 vystřídal v Mnichově Antonína Blahovského a započal zde svůj dvouletý pobyt. V osobním spise věnovaném Bohuslavu Benešovi nebylo zvláštních zmínek o průběhu jeho vedení mnichovské expozitury. Podstatnější informace ohledně jeho práce v Bavorsku nalzáme v archivu Kanceláře prezidenta republiky. Zde je k dispozici minimálně část Benešovy korespondence s hradním kancléřem Přemyslem Šámalem. Ačkoliv Beneš plnil velice svědomitě svou agendu a z hlediska zpravodajské činnosti došlo během jeho vedení v Mnichově k obrovskému kvalitativnímu i kvantitativnímu posunu, neušel kritice z řad jiných československých úřadů v zemi, především ale přímo od vyslanectví v Berlíně vedeném bývalým předsedou československé vlády Vlastimilem Tusarem. Beneš měl problémy získat bližší konexe nejen s převážně a priori nepřátelskými mnichovskými úřady, ale také s ostatními zastupitelskými úřady ve městě. Čestnou výjimkou byl naopak vynikající vztah s francouzským vyslancem Dardem a celým francouzským úřadem ve městě. Na druhé straně právě tento vztah, který byl například německou stranou hanlivě považován až za lokajský, byl jednou z příčin, proč měl Beneš komunikační potíže na dalších frontách.

Zpátky ale ke korespondenci s Přemyslem Šámalem, která se postupně (především v roce 1922) stupňovala, a zvyšovala se také naléhavost, s jakou Beneš svého přítele a důvěrníka žádal o rady a pomoc. Beneš opakovaně porušoval nařízení o zásadách zasílání

⁷⁶ AMZV, osobní spisy, Bohuslav Beneš, Curriculum Vitae.

⁷⁷ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 28.

zpravodajských informací. Zprávy získané v Mnichově tedy zasílal nejen na vyslanectví do Berlína, ale také hradní kanceláři. Také proto mu v lednu 1922 Šámal v dopise doporučil, aby především dodržoval všechny předpisy a nařízení a nedával tak nikomu záminku ke kritice.⁷⁸ V následném dopisu z konce ledna Beneš Šámalovi vysvětloval kritiku ze strany berlínského vyslanectví. Odtud mu byly vytýkány slabé konexe na německé úřady. Beneš to zdůvodnil negativním vztahem Bavorů k Dohodě spřízněným zemím,⁷⁹ ke kterým Československo bezpochyby patřilo. Na tomto místě je možné s kritikou adresovanou z Berlína do Mnichova do značné míry souhlasit. Jak již bylo výše popsáno, Benešova pozice v Mnichově zůstávala v pozici „akceptovaného cizince,“ bez větších vazeb nejen na bavorské vládní orgány, ale také k místním hospodářským nebo i vědeckým komorám. O čemž svědčí naprostá absence archivních materiálů vztahujících se například k bilaterálním jednáním konzulát-mnichovské úřady, konzulát-mnichovská policie atp., která se naplno rozvinula až za Benešova nástupce Karla Feistmantela.

Bohuslav Beneš nechtěl svou nejistou pozici v Mnichově ztratit, a v následující době pracoval na zvýšení své prestiže a důvěryhodnosti v očích berlínského vyslanectví. V jarních a letních měsících roku 1922 se ale častěji dostával do konfliktu s jinými československými expoziturami v Německu. Trvale se zvyšovala především vzájemná antipatie s šéfem norimberského konzulátu Františkem Skarnitzelem. Toho Beneš nařkl z přímého vlivu na rozpuštění sokolské jednoty v druhém největším bavorském městě. Ve svém rezultátu Skarnitzelovi práce dokonce došel k závěru, že norimberský úřad vedli (mj. například konzulární atašé Bayer – český Němec) lidé nemající národní cítění a „*nejraději by viděli znovuvzkříšení té staré ludrácké rakouské monarchie*“⁸⁰ Celý konflikt gradoval v letních měsících roku 1922, kdy Beneš navrhoval snížení počtu německých expozitur z dvanácti na sedm, kde mimojiné počítal se zrušením norimberského úřadu. Toto úsporné opatření nemohlo být pražskou centrálou ministerstva zahraničí posvěceno. Naopak bylo plánováno otevření konzulátu ve Stuttgartu (otevřen v březnu 1923), povýšení úřadů v Brémách a Frankfurtu nad Mohanem na konzuláty a zrušena byla pouze úřadovna v Opolí. Vztah s ostatními československými zastupitelství v Německu, jmenovitě v Norimberku a Kolíně nad Rýnem se s mnichovským úřadem vedeným Benešem nadále zhoršoval a osobní útoky se snižovaly na úroveň vytýkání si jednotlivých osobních záležitostí. Beneš ve svém dopise adresovaném Přemyslu Šámalovi z konce července 1922 kritizoval, že měl František

⁷⁸ AKPR, Konzulát ČSR v Mnichově, 17. 1. 1922, č. j. 153/21.

⁷⁹ AKPR, Konzulát ČSR v Mnichově, 25. 1. 1922, č. j. 153/21.

⁸⁰ AKPR, Konzulát ČSR v Mnichově, 6. 6. 1922, č. j. 153/21.

Skarnitzel za manželku Bavorku, nebo že zaměstnával důstojníky bývalé rakousko-uherské armády. K šefovi konzulátu v Kolíně nad Rýnem měl zase výhrady v tom smyslu, že tamější konzul Sedláček zastupuje místo československých své vlastní obchodní zájmy.⁸¹ Konstantinu Sedláčkovi také vytýkal, že měl za manželku Němku, a že jeho „*dceruška neumí česky*.“⁸² Na druhé straně k vlastní obhajobě používal Bohuslav Beneš slova jednoho ze svých předchůdců Eduarda Machatého, že jediné, co šlo Benešovi vytknout, byla jeho přílišná pracovní horlivost, vedoucí domněle k negativní kampani vedené proti němu z jiných československých expozitur v Německu.⁸³

Vyhrocený vztah mezi československými diplomaty nakonec poměrně logicky vedl k „pročištění vzduchu,“ které bylo reprezentováno výměnou ve vedení obou inkriminovaných úřadů. Již v červenci skončil v Norimberku František Skarnitzl, který putoval do Curychu.⁸⁴ Na konci roku, v prosinci, se z Mnichova poroučel také Bohuslav Beneš. Na tomto místě se pokusme o stručné hodnocení výše popsaného. Na první pohled působil popis mnichovské činnosti Bohuslava Beneše až příliš negativně. Jeho zásadní nevýhodou a určitě i nedostatkem byl fakt, že neprošel konzulární službou na nižších postech, tak jako jeho předchůdci, ale také jeho konkurenti a přestože byl komunikačně schopný (ovládal 5 jazyků),⁸⁵ nedokázal se dostatečně prosadit v nepřátelském prostředí poválečného Mnichova. Přesto je nutné zhodnotit jeho působení v bavorské metropoli spíše pozitivně. Beneš byl nesmírně pracovitým a odhodlaným služebníkem nové republiky s velkým vlasteneckým cítěním. Jeho politické zprávy mířené berlínskému vyslanectví byly nepochybně na vysoké informativní úrovni, zároveň byly často prostoupeny až vlasteneckým patosem, bezpochyby profilovaným Benešovým negativním vztahem k německému prostředí. Na tomto místě ještě jednu poznámku. Bohuslav Beneš dokázal v Mnichově zorganizovat pracovitou skupinu důvěrníků, kteří zpravovali úřad informacemi z míst ožehavých událostí, jakými byly schůze nacionalistů a komunistů, ale nezdá se, kdy pronikla Benešova skupina také na schůze iredenty.

Při hodnocení Benešových kvalit je nutné zohlednit také vlastnosti jeho rivala z norimberského úřadu Františka Skarnitzla. Ten pracoval v diplomacii již za Rakousko-Uherska. Norimberský úřad otevíral na konci srpna 1920. Podle dostupných informací

⁸¹ Konstantin Sedláček byl majitelem továrny vyrábějící v Kolíně nad Rýnem korek. Viz AMZV, osobní spisy, Konstantin Sedláček.

⁸² AKPR, Konsulát ČSR v Mnichově, 31. 7. 1922, č. j. 153/21.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ AMZV, osobní spisy, František Skarnitzel; J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 216–217.

⁸⁵ Bohuslav Beneš ovládal plyně německý, francouzský a anglický jazyk. V omezenější míře byl schopen dorozumění v jazycích ruském a italském. Viz AMZV, osobní spis Bohuslav Beneš, curriculum vitae.

z archivního fondu ministerstva zahraničních věcí, týkajících se norimberského místokonzulátu a jeho politického zpravodajství, se dá nepochybně usoudit, že Skarnitzl vykonával svou práci svědomitě a nemalou pozornost své práce věnoval i aktivitám rodící se protičeskoslovenské iredenty v Bavorsku. Na druhou stranu je nezpochybnitelné, že na rozdíl od Beneše měl vstřícný vztah k Německu jako takovému, o čemž může svědčit také fakt, že ve „státních“ službách zůstal i po březnové okupaci v roce 1939 a následně loajálně pracoval v hitlerovském Protektorátu na tehdejší ministerstvu financí a posléze ministerstvu obchodu, a to až do konce roku 1941, kdy zažádal o odchod do penze.⁸⁶ Z dnešního pohledu se může jednat o malicherný konflikt, který v dané době snad ani nikterak neomezil akceschopnost ani jednoho z výše zmíněných úřadů, ale exemplárně to slouží jako důkaz faktu, že i v prvorepublikovém období docházelo v československé diplomacii k animozitám vycházejícím z různých zainteresovaných stran a z tlaků různých skupin, běžných i v současné české zahraniční politice. V roce 2014 patrně například v případě českého velvyslanectví na Ukrajině.

Zpátky ovšem k Bohuslavu Benešovi. Jeho prosincovým odchodem z Brienner Strasse 9 se pochopitelně neskončila jeho dosavadní krátká kariéra ve službách československého ministerstva zahraničních věcí. Na počátku roku 1923 byl dočasně jmenován vedoucím československé expozitury v Drážďanech, kde ale setrval jen chvíli. Od dubna téhož roku působil jako konzul ve Splitu. Zde setrval do konce března 1925, kdy byl ze zdravotních důvodů přeřazen do pražského ústředí. Zdravotní komplikace mu bránily v dalším výkonu diplomatické činnosti a tak ministerstvo zahraničí definitivně opustil v lednu 1926. Po ukončení pracovního poměru s ministerstvem zahraničí se Beneš dostal do finanční tísně. Ztratil veškeré své úspory vinou úpadku banky Bohemia. Poté se snažil získat státní penzi, na kterou si činil za své zásluhy o vznik republiky a činnost v diplomacii nárok.⁸⁷ Poslední zmínka v jeho spisu hovoří o konečném přiznání mu státní penze až v květnu 1929. Jindřich Dejmek ve své publikaci uvádí, že Beneš s určitostí žil v Praze do roku 1934, přesto zůstala kolonka data jeho úmrtí prázdná.⁸⁸

2.4 Stabilita a renomé – Karel Feistmantel (1922–1929)

Nezvykle zajímavá a pestrá byla profesní dráha smíchovského rodáka a muže, který svou energickou činností zvýšil renomé a prestiž mnichovského zastupitelského úřadu, Karla Feistmantela. Narodil se 26. října 1871 a celé své dětství prožil v průmyslovém Smíchově

⁸⁶ AMZV, osobní spisy, František Skarnitzl; J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 216–217.

⁸⁷ AMZV, Osobní spisy, Bohuslav Beneš, 15. 12. 1925, č. 204176/12.

⁸⁸ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 28.

poslední čtvrtiny 19. století. Studoval na zdejším gymnáziu, které zdárně dokončil v roce 1890. Následoval přesun do centra české metropole, kde pokračoval ve studiích na lékařské fakultě pražské české univerzity. Doktorský titul získal ve tříletém rigorózním řízení, vždy shodně zakončeném známkou dostatečně, v roce 1896. S koncem pražského mládí přišla zajímavá kariéerní výzva. Feistmantel příštích deset let sloužil jako lékař-důstojník z povolání u rakousko-uherského námořnictva. Desetiletá zkušenost v zahraničí mu zřejmě otevřela možnost realizování se v diplomatické službě, a tak roku 1906 zamířil do služeb Ballhausplatzu. Stejně jako některé jeho české kolegy jej služba u c. k. ministerstva zahraničí zavedla na Blízký Východ. V pozici „sanitárního“ delegáta se dostal do perského Teheránu. Zde prožil i nadcházející období rozvratu evropské diplomacie a následnou válečnou katastrofu. Po rozpadu Rakousko-Uherska byl dán v létě 1919 do výslužby a zůstal bez práce.⁸⁹

Krátce na to byl povolán do československých služeb. Nejprve coby lékař do armády. V rodící se československé armádě sloužil od srpna 1919 do listopadu 1920. V té době lékaři s bohatou praxí a vynikajícími jazykovými znalostmi - Feistmantel ovládal francouzštinu, němčinu, angličtinu, italštinu a perštinu – nabídlo práci pražské ministerstvo zahraničí.⁹⁰ Devětačtyřicetiletý Feistmantel se tak 12. listopadu 1920 vydal do švýcarské Ženevy, coby československý delegát Červeného kříže. V této víceméně epizodní roli své kariéry zůstal pouze do ledna 1921, kdy se již jako legační rada II. třídy hlásil, coby vládní delegát, v maďarské Budapešti. Zdejší expozituru následně vedl z titulu chargé d'affaires. V Maďarsku prožil dozvuky turbulentní poválečné éry a také zde přihlížel druhému pokusu o habsburskou restauraci – tzv. druhému Karlovu puči.⁹¹ Znalost maďarského prostředí a orientace v monarchicky laděné společnosti jako by jej předurčila k dalšímu směřování jeho diplomatické kariéry. Jeho novou adresou měla být (původně jen dočasně) mnichovská Brienner Strasse 9. V Mnichově, kde panovala podobná atmosféra, jako v poníženém Maďarsku. Zde se ocitl 15. prosince 1922, kdy nastoupil za zdravotně indisponovaného Bohuslava Beneše. Ten se již do města nevrátil, a to pravděpodobně především z důvodů výše popsaného konfliktu s ostatními československými úřady v Německu. Rozhodnutí o prodloužení jeho pobytu v Mnichově na dobu neurčitou padlo v únoru 1923. V té době byl pověřen vedením mnichovského úřadu v pozici legačního rady I. třídy (povýšen 31. 1. 1923)

⁸⁹ Tamtéž, s. 61.

⁹⁰ AMZV, Osobní spisy, Karel Feistmantel, Výkaz osobní.

⁹¹ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 61.

s definitivní platností od 1. března téhož roku.⁹² Feistmantelův pobyt v Mnichově se proti jeho původním očekáváním prodloužil a díky jeho činnosti ve vedení expozitury to mělo být na několik dalších let. Pro mnichovský konzulát začalo období potřebné stabilizace.

V určitých ohledech pochopitelně Feistmantel navazoval na Benešovu práci. Vysokou laťku nasazenou předchozím konzulem měl nový přednosta úřadu především v rovině politického zpravodajství. Netrvalo to příliš dlouho a do berlínské kanceláře československého vyslanectví počaly docházet obsáhlé a velice dobře strukturované zprávy o dění v Mnichově. Feistmantel se rychle zorientoval ve složitém bavorském prostředí a pečlivou činností dokázal své nadřízené informovat o dění na březích Isaru (podrobněji v následujících kapitolách). V tomto ohledu se tedy dá říct, že nový diplomat v Mnichově dokázal svého předchůdce kvalitativně rychle dorovnat. Na druhou stranu je nutno dodat, že v podobném duchu a se stejným elánem nedokázal Feistmantel vydržet celé své mnichovské období. Zejména ke konci jeho služebního období se zprávy postupně zestručňovali a nebyly zdaleka tak obsáhlé a analytické, jako dříve. Nicméně je možné se domnívat, že na tom měl svůj vliv také samotný vývoj v bavorském hlavním městě, které se od Feistmantelova nástupu v krizovém roce 1923 postupně výrazně uklidňovalo a jednoduše řečeno v letech 1927 – 1929, kdy diplomat ve svém úřadě končil, nebylo toliko zajímavého o čem do Berlína referovat.

Na zcela odlišných základech naopak budoval renomé konzulátu na poli interkonsulárních vztahů, ale především v nepřátelsky laděném prostředí bavorských úřadů a tisku. V obou směrech byl Feistmantel výrazně úspěšnější než jeho předchůdce. Jeho aktivita se nijak neodkláněla od československého zahraničního kurzu přátelství s Francií, ale mimo to dokázal nový konzul zlepšit vzájemné vztahy také se zastupitelskými úřady malodohodových států – Spojenému království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunskem. Dále jeho úřad lépe komunikoval s polským konzulátem a tak výraznější diference zůstávaly pouze na poli spolupráce s úřady maďarským a rakouským, u nichž to bylo nepochybně dáno jejich vedením, které bylo v případě maďarského úřadu definováno výrazným promonarchickým kurzem a v případě rakouského konzulátu to bylo zase směřování k anšlusové politice. Také ve vztahu k bavorským úřadům dokázal Feistmantel dojít ke zlepšení vzájemného československo-bavorského poměru. Toto dokládá překvapivě pozitivní vztah k zástupcům mnichovské policie, ale také poměr k bavorské vládě, kterou od roku 1924

⁹² AMZV, Osobní spisy, Karel Feistmantel, Výkaz osobní.

reprezentovala vůdčí osobnost Bavorské lidové strany Heinrich Held.⁹³ Z toho vyplývá, že Feistmantel institucionalizoval československý úřad na pevných základech a vzájemné asertivní politiky obou stran. Jako příklad budiž na tomto místě ukázána jeho snaha o reciproční zacházení s československými občany v Bavorsku, jako s německými občany v Československu, o které opakovaně bojoval s nejvyššími bavorskými instancemi.⁹⁴ Jednoduše řečeno dokázal v Mnichově zvýšit renomé československého úřadu v očích nejen spojeneckých partnerů, ale i „nepřátelských“ bavorských zástupců.

Feistmantelovo bavorské období lze tedy hodnotit jako přínosné pro československé ministerstvo zahraničí. Také proto nakonec konzul zůstal v Mnichově až do ledna 1929, kdy byl ve věku padesáti sedmi let na sklonku své diplomatické kariéry povolán do pražského ústředí. Na další zahraniční misi již vyslán nebyl a po roce a půl byl v srpnu 1930 trvale penzionován.⁹⁵ V důchodu se odstěhoval s manželkou (oženil se v roce 1921) do Mariánských Lázní. V lázeňském městě v Sudetech zůstal i po mnichovské dohodě a setrval zde po celé válečné období. Po porážce nacistického Německa byl za své setrvání v německy anektovaném území potrestán internací a zabavením majetku. Záhy poté, 14. října 1945 zemřel v Praze.⁹⁶

2.5 Stručně o nástupci - Artur Pacák (1929–1933)

Není cílem práce popisovat události za předem určeným časovým horizontem, končícím s odchodem Karla Feistmantela z mnichovské expozitury. Přesto dovoluji na tomto místě krátkou poznámku k nástupu jeho následovníka. Vystudovaný právník Artur Pacák, narozený 26. března 1885, byl do Mnichova přidělen po několikaleté práci ve Vídni a následně epizodě ve vedení osobního oddělení pražského ústředí. Díky rodinnému zázemí orientovanému na německy mluvící země - jeho matka častokrát vystupovala pro usmíření Čechů a Němců v rakouské Vídni - byl v Bavorsku přijat na zdejší poměry velice vlídně.⁹⁷ On sám měl k Německu vřelý vztah a to se v jeho vedení mnichovského úřadu projevovalo ve dvou rovinách. V té první měl více otevřených dveří k bavorským úřadům a mohl se (a také tak činil) více

⁹³ Heinrich Held (6. 6. 1868 – 4. 8. 1938) byl jedním ze spoluzakladatelů Bavorské lidové strany, do čela vlády, kde nahradil slabého Eugena von Knillinga se dostal v roce 1924. Ve vedení vydržel až do nástupu Adolfa Hitlera do pozice říšského kancléře v roce 1933. Za Heldovy vlády došlo ke stabilizaci situace a hospodářský růst v Bavorsku. Jeho zásadním pochybením ovšem bylo značné podcenění národně socialistického hnutí a benevolentní přístup k aktivitám Adolfa Hitlera. Viz Josef HELD, *Heinrich Held. Ein Leben für Bayern*, Regensburg 1958.

⁹⁴ BayHStA, MA Nr. 100084, 12. 11. 1923, č. j. 7214/22885/23.

⁹⁵ AMZV, Osobní spisy, Karel Feistmantel, Výkaz osobní.

⁹⁶ AMZV, Osobní spisy, Karel Feistmantel, Úmrtní list.

⁹⁷ BayHStA, MA Nr. 100084, 21. 2. 1929, Nr. 16703.

zastávat československých občanů a krajanských sdružení v celém Bavorsku.⁹⁸ Na druhou stranu necítil v době rostoucího vlivu Adolfa Hitlera nejen v Bavorsku, ale i v celém Německu, potřebu o tom detailněji spravovat československé berlínské vyslanectví a seznam jím odeslaných politických zpráv se v časovém horizontu jen snižoval a to přesto, že v Bavorsku prožil rozklad výmarské demokracie a z úřadu odešel až po Hitlerově nástupu do čela celého Německa.⁹⁹

⁹⁸ V době jeho vedení mnichovského úřadu totiž došlo ke zrušení expozitury v Norimberku a mnichovský v té době generální konzulát se staral již o celou bavorskou agendu.

⁹⁹ J. DEJMEK, *Diplomacie II. díl*, s. 180.

3 VZTAHY MNICHOVSKÉ EXPOZITURY S OSTATNÍMI KONZULÁTY

3.1 Navázání diplomatických vztahů s cizími konzuláty

V předchozí kapitole byla pozornost věnována osobnostem, které stály v průběhu prvních deseti let trvání mnichovského konzulátu v jeho čele. Protože zde byla otevřena otázka mezikonzulárních vztahů, bylo nutné ji na tomto místě alespoň krátce rozvést. Mnichov se značně rozšiřoval již na konci 19. století a stal se tak běžným sídlem zahraničních expozitur. Sídlil zde i rakousko-uherský úřad, kde během války také pracoval již dříve představený Eduard Machatý. Situace v bavorské metropoli se sice po válce změnila díky výmarské ústavě z léta 1919, přesto již byla tehdejší metropole, velikostně srovnatelná například s Prahou,¹⁰⁰ zaběhlým centrem pro zahraniční úřady nejen okolních států, ale své konzuláty tu měly i tak exotické země jako byla například Brazílie. Z tohoto důvodu zde své zastoupení potřebovala pochopitelně i mladá československá republika. Historie nezávislého úřadu se datovala od 1. července 1919. V ten moment také započalo vytváření kontaktů s ostatními úřady a otevírala se cesta k vzájemné spolupráci.

Počáteční stav v létě 1919 byl determinován celkovou zahraničně-politickou orientací Československa. V praxi to znamenalo, že základním kamenem vzájemných vztahů měla být spolupráce především s francouzským konzulátem, popřípadě s konzulátem britským. Na opačném pólu se z logických důvodů nacházely Rakousko a Maďarsko. Následný vývoj měli ve svých rukou jednotliví přednostové československé expozitury. První archivní zmínky o vztazích s cizími úřady se datovali do léta 1920. V té době vedl konzulát Antonín Blahovský a v červenci informoval ministerstvo zahraničí o svém jednání s anglickým kolegou (jméno neuvádí). Během jednání byl informován o údajné dohodě, kterou se Francie zavázala dopomoci navrátit Podkarpatskou Rus do rukou Maďarů. Sám Blahovský považoval toto sdělení za pochybné.¹⁰¹ Nicméně vysvětlení od francouzského konzulátu se nedočkal, protože ten zůstával už dva měsíce bez svého přednosty. Z toho vycházela Blahovského spekulace, že se v Paříži čeká na osamostatnění Bavorska, které mělo vést k povýšení konzulátu na vyslanectví a jmenování kompletně nového vedení.¹⁰² Nakonec se nejčernější scénář, počítající s odtržením, nevyplnil, nicméně Francie přesto otevřela v Mnichově své

¹⁰⁰ V roce 1923 žilo v Mnichově 640 tisíc obyvatel. Pro srovnání v Praze žilo 730 tisíc obyvatel. Viz J. DORNBERG, *Munich 1923...*, s. 11.

¹⁰¹ AMZV, PZ Mnichov, 6. 7. 1920, č. j. 5521.

¹⁰² AMZV, PZ Mnichov, 9. 7. 1920, č. j. 5521.

vyslanectví.¹⁰³ Na konci července do města dorazil Émile Dard a stal se jeho přednostou a důležitou osobností ve vztazích československého a francouzského úřadu.¹⁰⁴

Více informací takovéto povahy od Antonína Blahovského archivy neobsahovaly. On sám opustil Mnichov v říjnu 1920. Spolupráci s cizími úřady měl od té chvíle na starosti Bohuslav Beneš. Ten byl v československých diplomatických kruzích považován za člověka, který nedokázal kvalitně spolupracovat s jiným nežli francouzským úřadem. Skutečnost byla taková, že zpráv dokládajících různé schůzky a informace z cizích konzulátů bylo opravdu poskrovnu. V červenci 1921 došlo k jednání Bohuslava Beneše s italským konzulem Giulio Caesare Maionim. Důvodem toho byl zákaz vydávání víz pro československé státní příslušníky do Itálie. Italové nevydávali víza nejen Čechům, ale také Polákům a Maďarům kvůli komunistickým nepokojům v zemi, kterých se měli příslušníci těchto států účastnit. Beneš svou intervencí dosáhl skutečnosti, že nadále byla víza udělována alespoň na doporučení československého úřadu v Mnichově.¹⁰⁵ Další zprávy byly spíše svědectvím standartní komunikace mezi jednotlivými úřady. Kromě toho francouzského, se kterým spolupracoval Beneš nejčastěji, bylo nutné jmenovat konzuláty tzv. dohodového kruhu,¹⁰⁶ který dále tvořily Velká Británie, Itálie, Polsko a Belgie. Zajímavou informaci mimo tento okruh přinesla především schůze se sovětským konzulem, který v září 1921 tvrdil, že rudá armáda čeká na celostátní stávkou v Německu, aby se svou dobře vyzbrojenou dvoumilionovou armádou vtrhla do Evropy a zbolševizovala ji.¹⁰⁷ Jinak ale zpravodajství o činnosti cizích úřadů skutečně nebylo příliš obsáhlé. Žádnou změnu nepřinesl Benešem vedený úřad ani v roce 1922.

Výjimku tedy tvořila Francie, která ovšem pravděpodobně úzce spolupracovala s československým úřadem především z pragmatických důvodů. Francie byla „patronkou“ Československa a byla předurčena k rozhodující úloze v československé zahraniční politice. Zároveň musela Émilem Dardem vedená expozitura často vysvětlovat svému partnerovi některé francouzské politické cíle. Tím nejzásadnějším byl v prvních poválečných letech především francouzský vztah k bavorské secesní a restaurační snaze. Bylo veřejným tajemstvím, že Francie tyto aktivity podporovala a přála si rozpad Německa. To pochopitelně zatěžovalo už tak zoufalé vztahy s Berlínem, ale komplikovalo to zároveň i vztah

¹⁰³ V. OLIVOVÁ, *Československo a Německo*, s. 127.

¹⁰⁴ AMZV, PZ Mnichov, 22. 7. 1920, č. j. 5521.

¹⁰⁵ AKPR, Signatura (dále jen sign.) T 153/21, kart. 36 (zprávy aj.), 25. 7. 1921, č. j. 938/pol.res.

¹⁰⁶ AMZV, ZU Mnichov 1918–1939, kart. 8, 27. 12. 1921, situační zpráva za rok 1921.

¹⁰⁷ AMZV, PZ Mnichov, 13. 9. 1921, č. j. 938/pol.res.

s Československem. Právě v době, kdy v čele mnichovského úřadu seděl Bohuslav Beneš, který si vždy pochvaloval spolupráci s francouzským zástupcem Dardem, docházelo k určitým neshodám mezi inkriminovanými státy na nejvyšší úrovni právě kvůli Bavorsku. Francie se snažila určitým způsobem propojit Bavorsko, Rakousko a Československo, což ale bylo pro československou vládu nemyslitelné.¹⁰⁸ Na druhou stranu toto bylo nad rámec působnosti zastupitelských úřadů v Mnichově, kde byly vzájemné vztahy naprosto otevřené a upřímné.

3.2 Prohloubení vzájemných vazeb během přednostování Karla Feistmantela

Taková byla tedy situace na podzim roku 1922, kdy v Mnichově končil Bohuslav Beneš. Ke svému nástupu se tam naopak chystal Karel Feistmantel, který v příštích letech dostal hodně času na to, aby vybudoval z československého konzulátu respektovaný úřad i pro své zahraniční partnery. Skutečnost, že konzul v čele svého úřadu zůstal více než šest let, jej výrazně zvýhodňovala oproti jeho předchůdcům. Jak Antonín Blahovský, tak Bohuslav Beneš nezůstali v Mnichově dostatečně dlouho, aby překonali určitou bariéru vyplývající z celkového postavení nově vzniklého státu, na který si na mapě Evropy všichni teprve zvykali. Karel Feistmantel nastoupil do čela úřadu v době, kdy Československo pomalu získávalo kredit v evropské politice a snažilo se postupně narovnávat vztahy s Německem. Zároveň bylo pevně ukotveno v rámci Malé dohody, jejíž členy oslovil nový konzul z Mnichova jako první. Již v prosinci 1922 vydal doporučení pro malodohodové partnery, aby také v bavorské metropoli zřídili své úřady. Tím měli podle jeho slov eliminovat především silný vliv, který zde udržovalo Maďarsko.¹⁰⁹ Mimo to ihned navázal na nastavenou spolupráci s francouzským vyslancem Dardem. V lednu 1923 se ti dva sešli, aby prokonzultovali situaci v Bavorsku zhoršující se vinou okupace Porúří. Francouzský konzul, kterému bylo v lednu vyhrožováno smrtí, tvrdil, že za národními socialisty v Bavorsku stálo 300 tisíc mužů. Československý konzul toto číslo považoval za přehnané a tvrdil, že v dané době nebyl puč na pořadu dne.¹¹⁰ V téže době také došlo ke schůzce Karla Feistmantela s polským legačním radou v Mnichově Leszkiem Tarnawa-Malozewskim, na které byl konzultován společný postup vůči tvrzení bavorského předsedy vlády von Knillinga, který obě země varoval, před podporou francouzské okupace Porúří s tím, že *„by se proti nim (Polsku a Československu) vybila veškerá nastřádaná zášť protifrancouzská.“*¹¹¹

¹⁰⁸ V. OLIVOVÁ, *Československo a Německo*, s. 128.

¹⁰⁹ AMZV, PZ Mnichov, 18. 12. 1922, č. j. 350/270/22.

¹¹⁰ AMZV, PZ Mnichov, 29. 1. 1923, č. j. 80/36/23.

¹¹¹ AMZV, PZ Mnichov, 14. 2. 1923, č. j. 80/66/23.

Následoval divoký vývoj událostí v Bavorsku, kterému věnoval československý konzul maximální pozornost, a v jeho zprávách tedy mizely zmínky o spolupráci s cizími úřady. Krize vrcholila v listopadu pokusem o převrat a i následné období bylo plně věnováno informacím o jeho přípravách, průběhu a důsledcích. Bezprostřední vliv puče na události v Mnichově trval až do dubna 1924, kdy skončil proces s jeho protagonisty. Po následných volbách mohlo teprve dojít k určité normalizaci situace v Bavorsku a též pro československý konzulát to znamenalo opětovný prostor pro další agendu. Kromě pokračování ve spolupráci s tradičními partnery v čele s francouzským úřadem se také objevila na scéně kooperace nová. Jednalo se o spolupráci s nově zřízeným konzulátem Království Srbů, Chorvatů a Slovinců v Mnichově. Expozituru jihoslovanské země ovšem výrazně sužoval nedostatek financí, což omezovalo její možnosti, a proto vzala s povděkem pomoc od úřadu československého.¹¹²

V roce 1925 došlo k důležité změně v čele francouzského vyslanectví, kterou Karel Feistmantel pozorně sledoval. Émile Dard odešel z Mnichova do bulharské Sofie a na jeho místo se do Mnichova vydal chargé d'affaires André Comte d'Ormesson ze švýcarského Bernu. Ten ve Švýcarsku pracoval s bývalým francouzským konzulem v Mnichově Allizém, známým expertem na monarchistické a partikularistické snahy Bavorska. Feistmantel z toho odvozoval možnost větší podpory restauračních snah ze strany Francie. Při tomto hodnocení pochopitelně nevycházel jen z této spekulace, ale také z faktu, že někteří dohodoví diplomaté v Mnichově viděli v restauraci Wittelsbachů zábranu před anšlusovými snahami. To pochopitelně dávalo smysl, protože pokud Rakousko toužilo po propojení s Německem, tak pouze s Velkoněmeckem republikánským.¹¹³ Karel Feistmantel toto tvrzení také opíral o informace z italského generálního konzulátu, se kterým udržoval dobré vztahy. Tato spolupráce pramenila ze sdílené situace boje Italů a Čechoslováků proti všenněmecké propagandě v Bavorsku, často útočící na diskriminaci německých obyvatel v Československu nebo italském Jižním Tyrolsku. Jednotný postoj obou konzulátů se v této otázce naplno projevil v únoru 1926, kdy předseda bavorské vlády Heinrich Held ostře napadl zmiňované země za útisk Němců za hranicemi. Protože k tomuto tvrzení připojil Held i Francii, vznikla spolupráce tří konzulátů, která vedla k oficiální stížnosti německému ministerstvu zahraničí na bavorského ministerského předsedu,¹¹⁴ což bavorskému politikovi rozhodně nepřilepšilo v už tak dost chladném vztahu s říšským ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem.

¹¹² AMZV, PZ Mnichov, 24. 11. 1924, č. j. 80/380/24.

¹¹³ AMZV, PZ Mnichov, 10. 11. 1925, č. j. 80/364/25.

¹¹⁴ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 18, 6. 2. 1925, č. j. 150/26.

V roce 1926 už byly vztahy československého úřadu se zahraničními úřady etablované. S výjimkou rakouského a maďarského generálního konzulátu, se kterými byl komplikovaný vztah determinován vlastními zájmy, které ony úřady reprezentovaly, a které byly v nesouladu s československou zahraniční politikou, vystupoval československý úřad sebevědomě ve vztahu s partnery, jako byla Francie, Itálie a Velká Británie. Silná spolupráce pak probíhala s úřadem spojeného Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Pro pořádek, výše zmíněné úřady rakouský a maďarský zastupovali v Mnichově osobnosti sloužící z pohledu Rakouska anšlusovým záležitostem a maďarský konzulát byl zastupován úředníky propagující restaurační snahy Habsburků v Budapešti a Wittelsbachů v Mnichově. Určitým způsobem se tedy měnily pouze formy dílčí spolupráce odvislé od personálních změn v úřadech. V polském došlo ke změně v roce 1927, kdy Leszeka Tarnawa-Malozewského nahradil Alexandr Ladoš.¹¹⁵ V témže roce došlo také ke změně v jihoslovanském úřadě. Do města se navrátil J. D. Milanković.¹¹⁶ Tváří v tvář pevně ukotvenému československému úřadu v Mnichově tak stál pouze problém s jeho statutem, který třeba v porovnání s rakouským generálním konzulátem byl pouze ve formě konzulátu. Karel Feistmantel chtěl zvýšit efektivitu svého úřadu jeho povýšením na konzulát generální. V tom spatřoval posílení československé pozice v metropoli na Isaru. K tomu ovšem došlo, až v roce 1929, po jeho odchodu z města.

Karel Feistmantel měl oproti svým předchůdcům nezpochybnitelnou výhodu v tom, že ve městě setrval výrazně delší období a tím se mu otevřel prostor pro větší spolupráci s klíčovými partnery. V průběhu celé sledované dekády v Mnichově se pak dalo konstatovat, že stejně jako na poli mezinárodní politiky byla i v Mnichově pro Československo klíčová spolupráce s Francií a malodohodovou Jugoslávií. Trochu stranou zůstávala kooperace s Rumunskem, o kterém v archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze nebylo příliš informací. V dalším sledu se nacházely země jako Velká Británie, Itálie, Polsko, ale i Sovětský Svaz, se kterými byl udržován vřelý styk, přestože byl determinován určitými vzájemnými nesrovnalostmi. V poslední řadě se tedy z výše popsaných důvodů nacházelo Maďarsko a Rakousko. Přesto byly i vztahy s těmito zeměmi korektní a nekonfliktní.

¹¹⁵ AMZV, PZ Mnichov, 1. 3. 1927, č. j. 80/67/27.

¹¹⁶ AMZV, PZ Mnichov, 1. 5. 1927, č. j. 80/96/27.

4 AGENDA MNICHOVSKÉ EXPOZITURY

4.1 Personální agenda

Poté, co se v bavorské metropoli v letech 1919–1920 etablovala, přicházelo pro tamní československou expozituru období, které měla vyplnit pevně stanovená agenda. Její náplň byla nejprve formulována ministerstvem zahraničí v Praze, následně prosazována na jednotlivých zastupitelských úřadech a zároveň se obsahově lišila úřad od úřadu, stát od státu. Bavorsko je zemí přímo hraničící se západními a jižními Čechami a to nadevší pochybnost zvyšovalo jeho důležitost pro zbudování expozitury v Mnichově a definici jeho následné činnosti. Ostatně již v předešlém textu bylo patrné, z jakého důvodu tlačilo československé ministerstvo na jeho co nejrychlejší převzetí od bývalého Rakousko-Uherska a jeho následné otevření.

Prvním úkolem vznikajícího konzulátu měla být především tzv. krajanská péče - tedy péče o Čechy a Slováky žijící na území spravovaném mnichovskou expoziturou. Tato složka agendy ovšem počítala i se zajištěním podpory československým státním občanům německé národnosti. V druhé řadě měl úřad pomáhat československým krajanským sdružením, jejichž činnost byla zaměřena na podporu mladého státu, na rozdíl od organizací rekrutujících české Němce, které byly v drtivé většině zaměřeny proti Československu. S druhým bodem úzce souvisela i finanční podpora válečným poškozcům, kteří byli taktéž velkým dílem národnosti německé a častokrát velmi úzce spolupracovali s iredentistickými hnutími. Ze statistického hlediska materiály archivu ministerstva zahraničí v Praze neudávají příliš údajů o počtech československé kolonie v cirkulárním okrsku mnichovského konzulátu. Poprvé se o nějaké vyčíslení pokusil Bohuslav Beneš na konci roku 1921. Sám udával, že takové zjištění je nemožné učinit na základě sčítání lidu z roku 1910, neboť tehdy byli současní občané československé republiky vedeni jako obyvatelé rakouští, popřípadě maďarští. Číslo 40 tisíc československých státních příslušníků, ke kterému došel, bylo tedy velmi hrubým odhadem. Drtivá většina z nich byli občané německé národnosti, neboť pouze 2 % dopisů docházejících na mnichovský konzulát byla psána česky. Velmi vysoké procento státních příslušníků bylo chudých a živilo se manuální prací. Mezi bohaté se řadili takřka bezvýhradně Němci - Židé.¹¹⁷

Relevantnějším a konkrétnějším pokusem o vyčíslení počtu krajanů byla zpráva Karla Feistmantela z poloviny května roku 1925. Zpráva vznikla z popudu berlínského vyslanectví a mnichovský konzulát na ni nedokázal přesně odpovědět. Konzul Feistmantel vypočítával, že

¹¹⁷ AMZV, ZÚ Mnichov 1918 – 1939, kart. 8, 22. 12. 1921, zpráva za rok 1921.

se přesný počet československých státních příslušníků nedal získat na základě evidence krajanských sdružení v okrsku. Ta čítala v Mnichově 145 členů a v Augsburgu 131 členů. V jiných městech, pod patronátem mnichovského úřadu, se žádná krajanská sdružení nenacházela.¹¹⁸ Druhým problémem souvisejícím s tímto sčítáním byla nemožnost jednoznačně určit počet příslušníků československé národnosti. Karel Feistmantel došel k závěru, že v okrsku je zhruba 1100 Čechoslováků a cca 4500 naturalizovaných Čechů a Slováků, kteří byli v současné době už držiteli německého, popřípadě bavorského státního občanství. Evidence počtu československých státních příslušníků německé národnosti pak byla zcela nemožná.¹¹⁹

Organizace, které v mnichovském okrsku sdružovaly československé krajany, byly podle evidence konzulátu následující: v Mnichově a v Augsburgu působila Československá jednota sokolská,¹²⁰ přičemž v Mnichově působila pod názvem Slovan a v Augsburgu pod názvem Pokrok. V druhém jmenovaném místě byla vedená Čechoslováky, kteří přijali bavorské státní občanství. V obou městech se také Češi a Slováci soustřeďovali pod hlavičkou Československého Červeného kříže a k této organizaci existují i kusé záznamy o jejich členské základně. Mnichovská společnost byla stabilizovaná a měla v roce 1924 46 členů, v roce 1925 50 členů a v roce 1926 49 členů. Oproti tomu Československý Červený kříž v Augsburgu registroval mezi lety 1925 – 1926 úbytek členstva z 38 na 21.¹²¹ Pouze v Mnichově pak působila Česká záložna – Böhmischer Spar- und Vorschussverein. Ta byla ve městě založena již v roce 1886, ovšem její činnost se po vzniku Československa na několik let zastavila. V roce 1926 byla její činnost pod vedením A. Flemmera opět obnovena.¹²² Stejně jako záložna působily pouze v bavorské metropoli tyto většinou apolitické spolky: Československý spolek – Tschechischer Verein, Pokrok, Český podpůrný spolek – Böhmischer Unterstützungsverein, Český úvěrní spolek a převážně německými státními příslušníky tvořený Výpomocný spolek československých příslušníků v Bavorsku/Hilfsverein der Čechoslovakischen Staatsangehörigen in Bayer. Výhradně v Augsburgu pak sídlily tyto organizace: Český spolek Včela a spolek Havlíček. Nesmíme opomenout také dobu, kdy do mnichovského cirkulárního okrsku patřil také Stuttgart s jednou československou organizací - Náprstkem. Ovšem zde se jednalo pouze o období od května 1921 do března 1923, následně byl v hlavním městě Württemberska otevřen československý zastupitelský úřad.

¹¹⁸ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 37, 14. 5. 1925, č. j. 15.400/1925.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 37, č. j. 8481/26.

¹²¹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 37, Československý červený kříž v Mnichově.

¹²² AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 37, Česká záložna – Mnichov.

Zatímco sokolskou jednotu v Augsburgu tvořili lidé, kteří se vzdali československé státní příslušnosti, v Mnichově tomu bylo jinak. Jednota Slovan velmi usilovala o povolení členství zaměstnankyni československé expozitury v Mnichově. Protože to nebyl standardní postup, požadoval Slovan udělení výjimky na základě oběžníku ze 4. listopadu 1924. Ta mu byla udělena a na jejím základě se stala jedna ze zaměstnankyň (ve zprávě nejmenovaná) náčelnicí jednoty.¹²³ Kromě podpory všech výše zmíněných organizací, například účastmi zaměstnanců konzulátu na akcích organizovaných spolky, popřípadě materiální podporou, spolupracoval československý úřad v Mnichově s krajanskými sdruženími také ve vzdělávací, osvětové a propagační činnosti. Na tomto místě zajišťoval od československého ministerstva školství školní a osvětové publikace.

Další činností, kterou spravoval mnichovský konzulát, byla pasová a vízová agenda. Otázka víz pro německé státní příslušníky byla několikrát formulována na základě dohod československého ministerstva zahraničí a mnichovského úřadu, viz kapitola věnující se iredentě a nakonec byla vízová povinnost pro německé státní příslušníky zrušena v roce 1928.¹²⁴ Oba úkony evidoval mnichovský konzulát do dotazníků, jejichž dostupné neúplné statistiky jsou přiloženy v tabulce. Zároveň s pasovou a vízovou agendou řešil mnichovský konzulát vlastní možnosti a kompetence. Vzhledem k poměrně vysokému počtu žádostí se snažil zajistit větší kompetence pro nižší úředníky svého úřadu. V roce 1926 mohl pasy a víza v Mnichově podepisovat jen přednosta úřadu Karel Feistmantel a konsulární tajemník Rudolf Janík. O dva roky později už tuto činnost mohli vykonávat i konzul II. třídy Emanuel Dyk a konsulární tajemník Cyril Kneidl.

V následující tabulce je zanesena evidence týkající se vízové a pasové agendy, personál expozitury, jeho výdaje a příjmy a vojenská evidence. Obsah byl vytvořen na základě materiálů archivu MZV a některá pole zůstala nevyplněná. Zároveň je nutné dodat, že výkazy, ze kterých autor tabulky čerpal, nebyly v dřívějších letech vůbec vyplňovány, a proto je zde prvním vyobrazeným pololetím druhá polovina roku 1924. Všechna data tedy shromažďoval Karel Feistmantel a pro ilustraci je v tabulce uvedena i polovina roku 1929, kdy tuto agendu v lednu převzal Artur Pacák a nachází se tedy za časovým horizontem této studie.¹²⁵

¹²³ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 5, 13. 1. 1926, č. j. 80/14/26.

¹²⁴ Viz V. OLIVOVÁ, *Československo a Německo*, s. 227.

¹²⁵ Tabulka vychází ze složky AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 2.

Pololetí/ Rok	Pasy	Víza	Personál	Příjmy ¹²⁶	Výdaje	Osobní výdaje	Vojenská evidence	Odvody ¹²⁷
II/1924	786	2160	10	16297,75	10003,22			
I/1925	567	2337	15	23107,40			1404	
II/1925	252	950	13				1485	160/14
I/1926	387	1400	11				2319	133/13
II/1926	243		10					
I/1927	301	2464	9	27676,14	7634,14	43207,63	2360	142/12
II/1927	324	2979	10	32430,67	8159,96	44089,95	2285	
I/1928	333	924	9	14181,56	6897,26	42256,69	2439	145/15
II/1928			9					
I/1929	242	293	10	8673,02	8794,90	42841,80	2665	390/11

Údaje v tabulce jednoznačně dokládají spojitosti se zahraniční politikou československé republiky. Například v roce 1925 se prudce snížil počet udělených víz ve spojitosti se zákazem jeho udělování německým státním příslušníkům se členstvím v iredentistických organizacích. Dále je možné pozorovat rapidní pokles vydaných víz ve spojitosti s otevřením bezvízového styku mezi oběma zeměmi po roce 1928. Toto sice usnadnilo činnost konzulárním úředníkům, zároveň se to ale neblaze promítlo na finanční situaci, protože příjmy z vydávání víz nebylo jak nahradit. Personální obsazení konzulátu se příliš neměnilo s výjimkou roku 1925, kdy počet zaměstnanců vyšplhal na 13, respektive 15. Tento výkyv byl dán tím, že v daném roce zaměstnával úřad 5 kancelářských zaměstnanců místo obvyklých čtyř. Zároveň byla více obsazena také písárna a úklidové a zřízenecké práce. Jinak se počet běžně pohyboval mezi 9–10 pracovníky. Zajímavým údajem pak je, že postupně narůstal počet vojensky evidovaných státních příslušníků, zde měl konzulát k dispozici lepší statistiku, nežli v celkovém počtu státních příslušníků v okrsku. Nutno ovšem dodat, že počet odvedenců byl velmi nízký a nezvyšoval se ani s rostoucím číslem v kartotéce vojenské evidence.

4.2 Otázky obchodního a politického zpravodajství

Mimo výše popsanou v podstatě personální agendu se mnichovský úřad zabýval podle pražské direktivy především zpravodajskou činností. V první řadě se jednalo o zpravodajství obchodních a hospodářských aktivit. Bavorsko bylo pochopitelně i z obou důvodů velmi

¹²⁶ Příjmy i výdaje jsou podle originálu uváděny v markách.

¹²⁷ Tato položka je tvořena dvěma čísly. Prvním je počet dostavených k odvodu a druhým je počet odvedenců.

důležitou destinací a vzájemná bilaterální spolupráce byla tedy částečně (velký díl nesla samotná ministerstva zahraničních věcí v Československu a Německu, dále formovalo obchod také československé vyslanectví v Berlíně) v kompetenci bavorských ministerstev, průmyslových svazů a československého zastupitelského úřadu. Otázka obchodu a s ním spjatého zpravodajství byla aktuální ihned po otevření expozitury, nicméně zprávy vyšší informační hodnoty se v pražském archivu objevují až s datací roku 1922 nebo později.

Toto mělo svoje opodstatnění a kořeny ve faktu, že jednotlivé obchodní dohody mezi Československem a Německem se netvořily ze dne na den, ale v průběhu prvních poválečných let. V srpnu 1922 byl spraven mnichovský konzulát o vzniku ústředny československých obchodních a živnostenských komor, která měla mimo jiné zastupovat obchodní zájmy republiky i v zahraničí. Již předtím byl v červenci téhož roku uvolněn dovoz některých komodit do Německa. Z hlediska Bavorska se jednalo především o dovoz potravin, dřeva a uhlí.¹²⁸ Zcela stěžejní pro vzájemný československo-německý obchod pak byla ratifikace obchodní smlouvy, kterou podepsal prezident republiky T. G. Masaryk 31. srpna 1922. Tím došlo k první významné poválečné formulaci obchodních vztahů obou zemí. Na základě toho také vznikla direktiva pražského ministerstva zahraničí, která se dostala do rukou zastupitelských úřadů v Německu v prosinci téhož roku. Zde byl formulován požadavek na podrobný monitoring agrární produkce v jednotlivých německých zemích. Mimo informační agendu v sobě požadavek obsahoval také pokyn ke sledování vývojových trendů v zemědělské, ale i průmyslové výrobě.¹²⁹ Toto bylo následně upraveno a definováno na základě konsulární schůze zástupců československých expozitur v Německu v lednu následujícího roku. Československý konzul v Bavorsku k tomu poznamenal, že bavorská průmyslová výroba byla ve srovnání s jinými německými zeměmi nízká a bylo potřeba se tedy zaměřit především na agrární produkci.¹³⁰

Pro pořádek v postupu obchodního zpravodajství byl v dubnu 1923 definován způsob, jakým měly jednotlivé úřady o situaci referovat. Na základě této direktivy se měly úřady zabývat výlučně svým cirkulárním okrskem a obchodní zpravodajství mělo mít svou speciální složku v rámci zpráv zasílaných z úřadu na vyslanectví. V praxi se pro mnichovský úřad nic neměnilo, protože tento postup už zavedl Bohuslav Beneš během svého úřadování v letech 1921–1922. Krizový rok 1923 byl velmi významným z hlediska hospodářského zpravodajství.

¹²⁸ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 28, 12. 7. 1922.

¹²⁹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 28, 5. 12. 1922.

¹³⁰ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 1, 22. 1. 1923.

Jednotlivé úřady dostaly pokyny týkající se potenciálního zhroucení německé ekonomiky, se kterým se očekával masivní návrat československých státních příslušníků do vlasti.¹³¹ Přestože se situace v Bavorsku velmi vyhrotila, žádný nárůst návratů ze země do Československa úřad vedený Karlem Feistmantelem nezaznamenal, naopak v roce následujícím zaznamenala obchodní činnost v zemi úspěch. Ze spolupráce s mnichovským úřadem těžili českoslovenští exportéři dřeva, uhlí, chmele, ječmenu, sladu, obilí a kaolinu. Československé firmy si pochvalovaly kvalitní informovanost z Bavorska a tak nebyla příliš častá ani nutnost obracet se s jednotlivými požadavky přímo na mnichovský konzulát.¹³² Karel Feistmantel navrhoval pro zlepšení situace získání honorovaných obchodních poradců v zemi, tohoto se ovšem z důvodu napjatého rozpočtu nedočkal. V této době došlo také k úpravě podmínek informování o hospodářské činnosti. Československé ministerstvo financí si vyžádalo zprávy také o chystaných hospodářských soutěžích, na kterých by mohly participovat československé firmy.

V období ekonomického růstu v Německu se situace na poli obchodní činnosti stabilizovala, a tak nejviditelnější komplikací se stal fakt, že německá strana chtěla regulovat počet pracujících cizinců v zemi. Tento problém ovšem zůstal zcela v gesci ministerstev zahraniční obou zemí a mnichovská expozitura k němu alespoň v roce 1926 neměla žádných připomínek. Situace se ovšem nadále vyvíjela a v roce 1927 přistál na stolech jednotlivých československých konzulátů v Německu návrh nové obchodní smlouvy. K němu už mohly jednotlivé úřady vznést své připomínky a této možnosti využil také Karel Feistmantel. Ten se rozhodl okomentovat celkem pět bodů z navrhované smlouvy. V první řadě se jednalo o zaměstnanost cizinců v okrsku. Karel Feistmantel rozděloval danou kategorii do tří skupin. V první byli dlouhodobě usedlí bez jakýchkoliv komplikací, následovali ti, kteří do Bavorska přijížděli za vyjednanou prací. Zde se objevoval občasný konflikt s bavorskými úřady, které nechtěly povolení potvrdit, řešení této situace bylo ale především v kompetenci zaměstnavatelů. Třetí skupina měla situaci nejsložitější. Jednalo se o lidi, kteří opustili Československo bez domluveného zaměstnání v Bavorsku. Ti měli mizivou šanci na získání práce a byli často vypovídáni. Pouze v některých případech se dařilo intervencemi konzulátu získat jim práci a povolení k pobytu. Z dalších bodů navrhované dohody připomínkoval mnichovský konzul vyšší poplatků za udělení povolení k pobytu a pracovní legitimaci (Befreiungsschein). Zde byl postup bavorských úřadů velmi přísný a činil častokrát

¹³¹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 28. 8. 1923.

¹³² AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 28, 17. 4. 1924.

československým žadatelům obtíže. Za diskriminující pak konzul označil fakt, že čeští žadatelé platili za úřední úkony větší sumy peněz, než bylo stanovené. Naproti tomu ocenil postup bavorských úřadů vůči zde již usazeným československým občanům.¹³³

Otázka postupu bavorských úřadů vůči československým žadatelům o pracovní povolení se otevřela v rámci obchodního zpravodajství mnichovského konzulátu ještě v roce 1928, a to hned dvakrát. Nejprve v červnu, kdy byl úřad dotázán na provádění zákona o ochraně domácího (německého) pracovního trhu. Karel Feistmantel odpověděl, že jeho úřad nedisponoval žádnou studií, která by podchycovala tento problém. Zároveň s tím ale napsal, že mnichovský konzulát eviduje jen málo stížností československých státních příslušníků. Opět zopakoval, že záleží hlavně na postoji zaměstnavatele, jestli zařídí pracovní povolení u bavorských úřadů. Jinak mnichovský úřad nedoporučoval cestování do země za účelem hledání práce, neboť v zemi panovala stále vysoká nezaměstnanost a zemské úřady navíc v srpnu 1927 zpřísnily podmínky pro žadatele o povolení k pobytu.¹³⁴ V podstatě to samé zopakoval Karel Feistmantel ještě v listopadu téhož roku pro československé ministerstvo sociální péče. V jedné z posledních depeší, které z Mnichova odeslal, doplnil k předešlému pouze skutečnost, že místní zaměstnanci pod nátlakem rozličných spolků privilegují německé zaměstnance a šanci tak měli pouze vyložení specialisté. Situace byla složitá především pro československé pracovníky, kteří přišli v Bavorsku o práci. Z pohledu mnichovského úřadu se zdálo, že československé úřady by měly vůči Němcům postupovat obdobně a neuvolňovat pracovní trh, který by jim zlehčil přístup k práci v Československu.¹³⁵

Činnost monitorující hospodářskou situaci v Bavorsku byla tedy jednou ze stěžejních aktivit, kterou vykonával zdejší konzulát. Jeho práci ovlivňoval především zájem o ochranu československého pracovníka, který měl ale v hubených poválečných letech situaci v Mnichově a okolí velmi složitou. Země patřila v rámci Říše mezi industriálně zaostalé a společenské otřesy zejména první poloviny 20. let snášela hůře než zbytek Německa. Zpravodajská aktivita, která byla věnována popisu různých ekonomických událostí v zemi, by byla velmi obsáhlá, ale z hlediska ekonomického významu Bavorska nebyla tím nejstěžejnějším, na co se měla zpravodajská akce československého konzulátu zaměřit. Tím hlavním cílem bylo informovat o turbulentním politickém vývoji v zemi. Rekonstrukci této problematiky je věnována další část této studie, ale zásady definující její činnost by měly být

¹³³ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 25. 8. 1927, č. j. 80/174/27.

¹³⁴ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 5. 6. 1928, č. j. 80/125/28.

¹³⁵ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 13. 11. 1928, č. j. 80/226/28.

stručně popsány v této kapitole. Základní informace pro zásady konsulárního zpravodajství vznikly v roce 1920 a byly formulovány Stanislavem Brandejsem.¹³⁶ Protože v tomto textu byly možnosti a povinnosti úřadů popsány poměrně vágně, docházelo k určitým nesrovnalostem. V případě mnichovského úřadu se toto projevilo v době přednostování Bohuslava Beneše, který s oblibou zasílal své politické zprávy nejen na berlínské vyslanectví, jak byl povinován, ale také kanceláři prezidenta republiky. Aby bylo do budoucna takovýmto nesrovnalostem zamezeno, vznikl v roce 1923 oběžník informující jednotlivé zastupitelské úřady o způsobu provádění zpravodajské činnosti. Tento dokument obsahoval několik bodů. Tím prvním byla povinnost vylučující úřady ze špionážní činnosti a sledování velezrádných snah. Zároveň s tímto nebyly úřady vyloučeny z informování o těchto aktivitách, informace ale měly získávat výhradně legální cestou. Zapovězen byl také zisk informací od osob nabízející nelegální informace. V takovémto případě měl naopak konzulát spravovat své nadřízené o dotyčných osobách. Posledním bodem oběžníku pak bylo doporučení, aby se při zisku informací obraceli úředníci expozitur na důvěrníky ve chvílích, kdy by je samotné mohla tato činnost stavět do nepříznivého světla v daném prostředí.¹³⁷ V červnu téhož roku pak byly jednotlivé úřady informovány o místech, kam mají zprávy zasílat. Vysloveně bylo zapovězeno informovat přímo pražské ministerstvo s výjimkou naléhavých zpráv, týkajících se například převratů. Jinak měly být zprávy bezvýhradně zasílány nejprve na vyslanectví, pokud tedy Československá republika v zemi měla konzulátu nadřízený úřad,¹³⁸ což pochopitelně platilo pro Německo.

4.3 Problémy krajanské obce v Bavorsku

Kromě výše popsané běžné až rutinní agendy, která byla standartní pracovní náplní úředníků mnichovského konzulátu, se jeho přednostové občas dostali také do neobvyklých situací, kdy museli ze svého mandátu řešit komplikovanější situace. Z podstaty věci se tyto situace týkaly především československé krajanské obce, popřípadě československých státních příslušníků, a to logicky nejen české nebo slovenské národnosti. Prvním takovým příkladem, který zasluhuje podrobnější popis, byla problematika internovaných československých státních příslušníků v Bavorsku, kteří čekali na repatriaci do Československa. Těsně před vánocemi roku 1922 došla do Mnichova žádost berlínského vyslanectví, aby intervenovalo ve věci stížnosti československého občana Arnošta Karla

¹³⁶ Viz Stanislav BRANDEJS, *Organizace konsulárního zpravodajství v cizině a u nás*, in: Zahraniční politika 1920, s. 188–191.

¹³⁷ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 6, 27. 2. 1923, č. j. 34.766/23-I.

¹³⁸ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 1, 22. 6. 1923, č. j. 104.041/23-II.

Fishera, dříve internovaného v bavorském Ingolstadtu. Současně s tím pověřilo vyslanectví mnichovský konzulát o poskytnutí co největšího množství informací o fungování tamějšího internačního tábora Fort Prinz Karl.¹³⁹ Tato zpráva spustila jednu z nejvýznamnějších intervencí mnichovského úřadu v oblasti hájení československých státních příslušníků. Po intervenci československého úřadu mělo být v lednu 1923 z tábora propuštěno 14 osob a ty měly být předány pohraničnímu úřadu v Železné Rudě.¹⁴⁰ Vzápětí obdržel mnichovský úřad informaci z Československa obsahující výpověď jednoho z propuštěných, kde bylo vypočítáno nepřiměřené zacházení vůči v táboře vězněným.¹⁴¹ Protože v ingolstadtském táboře zůstávali nadále českoslovenští příslušníci, žádalo vyslanectví v Berlíně na konci března další zásah mnichovského konzulátu a podrobnější informace, protože ty které zaslal konzulární úředník František Vysekal, byly shledány jako nedostatečné. Podrobnější referát tedy dorazil do Berlína v dubnu 1923. Tentokrát navštívil internační tábor konzulární tajemník Cyril Kneidl. V současné době zde bylo 9 československých státních příslušníků, z nichž jeden mluvil česky. Nikdo si nestěžoval na podmínky v táboře, s jistými výhradami ke stravě. Úředník mnichovského konzulátu chtěl zadržovaným vystavit české doklady na místě, to ale nebylo možné. Podle zprávy Cyrila Kneidla se internovaní ocitli v táboře, protože překročili bavorskou hranici bez platných dokladů, načež je zatkla mnichovská policie. Berlínské vyslanectví překvapovaly rozporné výpovědi pracovníků mnichovského úřadu, které později musel vysvětlovat jejich nadřízený - Karel Feistmantel. Ten se pokusil výpověď Františka Vysekala zdůvodnit tím, že byl „*možná pod dojmem celodenního sněžení a měl stísněnější dojem z prostředí.*“¹⁴² Zároveň s tím konzul doplnil, že se v táboře mezi oběma návštěvami československých úředníků mohlo leccos změnit k lepšímu. Jistý byl fakt, že se na základě intervence mnichovské expozitury dostali internovaní postupně zpět do vlasti. Nesrovnalosti ve výpovědích už dále berlínské vyslanectví neřešilo.

S otázkou internovaných československých státních příslušníků úzce souvisela problematika jejich vypovídání. I zde pochopitelně docházelo ke snahám československého konzulátu řešit situace ve prospěch svých krajanů. K vyhoštění docházelo ze stejných důvodů jako k internacím, nebylo tedy zřejmé, proč se občas bavorské úřady rozhodly pro vykázní a někdy pro zadržení. Každopádně obě otázky mají ještě jednoho společného

¹³⁹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 19. 12. 1922, č. j. 33389/22.

¹⁴⁰ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 24. 1. 1923, č. j. 80/29/II/23.

¹⁴¹ Výpověď topiče Josefa Dürra z Mostu přinášela svědectví o podmínkách v táboře. Internovaní zde trpěli nedostatkem jídla a byli zároveň nuceni k těžké práci. Za kázeňské prohřešky byly vězni trestáni obušky. Kromě toho si propuštěný stěžoval na zoufalé hygienické podmínky. Viz AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 6. 2. 1923, č. j. 80/29/II/23.

¹⁴² AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 23. 6. 1923, č. j. 67.974/23-II.

jmenovatele, a tím bylo období, kdy k tomu docházelo. Stejně jako ve výše popsaném případě byl i problém vypovídání otázkou především let 1922–1923. V březnu 1923 referoval mnichovský konzulát o svých zásazích ve prospěch československých státních příslušníků. V pěti z devíti případů se podařilo vypovězení zamezit. Úspěšně také konzulát vystoupil na podporu 36 pracovníků vyhořelé továrny v Urachu. Ti se ale nakonec z důvodů nemožnosti získat jinou práci rozhodli zvolit dobrovolnou reemigraci zpět do Československa. Zároveň s tím konzulát uvedl, že se mu podařilo zlepšit vztahy s mnichovskými úřady v obdobných otázkách a že není tak pravdivé tvrzení, že jsou českoslovenští příslušníci vypovídání ve velkém, jak o tom referoval československý tisk. Z velké většiny se jednalo o dobrovolný návrat do vlasti vinnou špatné ekonomické situace v Bavorsku.¹⁴³ Tvrzení o zlepšení vztahů mnichovského konzulátu s bavorskými úřady podpořil Karel Feistmantel i v následující zprávě ze 14. dubna. Zde popsal schůzku, které se zúčastnil společně s vícekonzulem Vladimírem Khekem, s mnichovským policejním prezidentem Hortzem a zdejším vládním radou zodpovědným za cizinecké oddělení mnichovského policejního ředitelství Heppnerem. Podle bavorské evidence, která byla československým zástupcům ukázána, byly s německou pečlivostí zdokumentovány a zdůvodněny všechny případy vypovězení ze země. Jednalo se o 82 lidí v roce 1922 a prozatím 58 lidí v roce 1923. K těmto rozhodnutím docházelo z důvodu porušení následujících předpisů: „nedovolené překročení hranic, opomenutí nahlášení se, penězokazství, padělání listin, podvody a smilstvo proti přírodě.“¹⁴⁴ Zároveň s tím konzulát dodal, že vztahy se zdejšími úřady jsou velice korektní, a bylo by vhodné, aby docházelo jen k velice dobře připraveným stížnostem, protože jinak mohou zdejší úřady nabýt dojmu, že tak činí československá strana schválně.

Problém s vypovídáním československých státních příslušníků nebyl pouze v Bavorsku. Například v Sasku k němu docházelo mnohem častěji, a proto také celou situaci začalo řešit německé ministerstvo zahraničí s československým vyslanectvím v Berlíně. Dohoda mezi zástupci Československa, říšské vlády, Bavorska, Saska, Pruska a Württemberska řešící nastalou situaci byla ujednána 2. května 1923. Na základě této dohody byl mnichovský konzulát zplnomocněn řešit tuto situaci samostatně se zástupci místních úřadů. Zároveň byl konzulát povinován lepším informováním krajanů, aby se zamezilo zbytečnému vypovídání z důvodů zanedbání povinností.¹⁴⁵ Celý problém byl posléze uzavřen

¹⁴³ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 30. 3. 1923, č. j. 6041.

¹⁴⁴ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 14. 4. 1923, č. j. 80/167/23.

¹⁴⁵ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 31, 4. 5. 1923, č. j. 419/Res 23.; AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, karton 31, 7. 5. 1923, č. j. 427/23.

zprávou z Mnichova 2. 6., ve které bylo nadřízenému vyslanectví sděleno, že došlo k maximální snaze informovat krajanskou obec o nových nařízeních. Československému úřadu se podařilo informaci otisknout v nejvýznamnějších bavorských denících. Na základě čehož se alespoň někteří občané Československa dostavili na místní konzulát vyřešit svou situaci.

Velkým zájmem československé krajanské obce v obou metropolích v bavorském okrsku mnichovského konzulátu - Mnichově a Augsburgu - byla snaha o zajištění školy českého jazyka. Nejednalo se pochopitelně o školu v pravém slova smyslu, ale především o zajištění výuky mateřštiny pro děti československých přistěhovalců. Na zajišťování prostorů a učitelů se velmi aktivně podílel mnichovský konzulát. Velkou zásluhu na otevření kurzů češtiny měl Bohuslav Beneš. Ten v roce 1921 zajistil od mnichovských úřadů místnost s vytápěním a osvětlením, kterou v témže roce navštěvovalo dvakrát týdně 68 dětí. Na výuce se podílel, mimo jiné, úředník konzulátu František Vysekal. Také v Augsburgu probíhala výuka na podobném základě. To se změnilo až v únoru 1925, kdy na nátlak tehdy silných protičeskoslovenských organizací bavorské školní úřady toto povolení zrušily. Mnichovská městská rada, která v roce 1921 udělila povolení k využívání obecních prostorů, měla v dohodě klauzuli, která ji opravňovala dané povolení zrušit.

V tuto chvíli se do situace energicky vložil Karel Feistmantel, který nejprve o událostech zpravil nadřízené berlínské vyslanectví. Následně za účasti československých sdružení z Mnichova a Augsburgu sepsal nótu požadující po mnichovských úřadech opětovné povolení této činnosti. Nakonec si československý konzul dojednal schůzi s bavorským předsedou vlády Heinrichem Heldem a snažil se u něj osobně intervenovat ve prospěch československé kolonie. K této schůzce došlo na konci března 1925. Během tohoto jednání, kde byla otevřena také problematika iredenty v Bavorsku, přislíbil ministerský předseda Held pomoc při obnovení povolení hodin českého jazyka pro mládež. Ve zprávě z tohoto jednání, kterou odeslal Karel Feistmantel 25. března 1925, také konzul doporučil československým úřadům benevolentní jednání s českými Němci, aby bylo dosaženo ústupků i z německé strany v Říši.¹⁴⁶ Pravděpodobně nakonec došlo k jejich znovuotevření, lze se ale jen domnívat, že Heinrich Held svému slovu dostál a pomohl k vyřešení celé situace. Nepřímým důkazem k tomu může být skutečnost, že během následující schůzky obou mužů v září 1925 už spolu řešili jiné otázky a o výuce českého jazyka nebyla vedena žádná další diskuze.

¹⁴⁶ Bohužel na základě výzkumu v AMZV nebylo možné zjistit, zda byly na základě této intervence československé školy v Bavorsku opět povoleny.

Ostatně hlavní náplní jednání mezi bavorským ministerským předsedou a přednostou československého konzulátu bylo především téma iredenty a urovnávání nesrovnalostí v této otázce.¹⁴⁷

4.4 Rekonstrukce československého konzulátu

Agendou mnichovské expozitury nebyly jen výše popsané skutečnosti. Konzulát sídlil od samého počátku na mnichovské Brienner StraÙe 9 a disponoval zde určitými prostory. Jednalo se o adresu v širším mnichovském centru, i když na mapě nejvýznamnější mnichovské události celých 20. let, tedy Hitlerově pokusu o převrat, se nacházela jen těsně od samého centra dění. Na nedalekém Odeonském náměstí totiž v listopadu 1923 došlo k přestřelce, která ukončila mnichovské tažení Hitlerových příznivců, a puč zde byl poražen. Původně skromná dvoupokojová kancelář s bytem pro přednostu úřadu byla postupně rozšířena pro narůstající potřeby a zvětšující se personál expozitury. Nedošlo k žádným vnějším architektonickým úpravám, československé ministerstvo zahraničí pouze získalo větší prostory v rámci celé budovy. Zde pak pracoval konzulát po celé námi sledované období.

V rámci budovy však došlo v roce 1926 k významným vnitřním úpravám. Jejich příprava a průběh byl velmi pečlivě zdokumentován. Roku 1926 se Karel Feistmantel nejprve snažil prosadit otevření honorárního konzulátu v Augsburgu, který by usnadnil mnichovské expozituře agendu a rozšířil pole působnosti zejména co se obchodní činnosti týče. Když se mu tato myšlenka nepodařila prosadit, snažil se o přeměnění dosavadního mnichovského konzulátu v generální konzulát. To by znamenalo větší rozpočet úřadu a možnost přijmutí dalšího personálu, který se v té době ustálil na počtu devíti až desíti pracovníků. Ani takovému řešení nebyla pražská centrála spravující zahraniční otázky nakloněna a tak mnichovský úřad začal připravovat plán rekonstrukce zdejší úřadovny, která měla zefektivnit jeho činnost v rámci daného prostoru a personálu. Na provedení dílčích úprav bylo z pražského ministerstva zahraničí přislíbeno 580 marek.

Dne 12. září odešla z Mnichova zpráva, ve které Karel Feistmantel vyúčtoval proběhlé úpravy, ke kterým došlo během letních měsíců roku 1926. V některých ohledech došlo sice k dílčímu snížení ceny, celkově ale rekonstrukce stála o více než 120 marek více.

¹⁴⁷ Viz AMZV, PZ Mnichov 1925, IX. Řádná politická zpráva (dále jen ŘPZ), 1. 10. 1925, č. j. 80/304/25.

		Povoleno Mk ¹⁴⁸	Placeno Mk ¹⁴⁹
1	Práce s postavením rabicové stěny s dveřmi	320	314
2	Nátěr dveří, vymalování místností a mytí stropu	170	230
3	Železná kamna	50	48
4	Roury a potřeby pro kamna a jejich postavení	-	14,85
5	Práce s přemístěním telefonní centrály a 2 aparáty	20	40,29
6	Porcelánové umyvadlo	20	14,70
7	Znovuúprava el. vedení a přemístění zvonkového vedení	-	38,20
	Celkem	580	700,04

Československý konzul popsal ve zprávě všechny nesrovnalosti a žádal pražské ministerstvo o proplacení navýšených výdajů. Vymalování místností bylo dražší než se původně počítalo, protože nakonec se jednalo o větší počet místností. Konzulát nechal vymalovat také bývalý byt zřizence. Ve čtvrtém bodě došlo k výdajům navíc, protože v původním plánu nebylo vůbec pamatováno na výlohy spjaté s instalací nových kamen. Práce s přemístěním telefonní centrály byla dražší, protože cena závisela na délce drátu a práce. U šestého bodu, kde došlo k úspoře, byla tato způsobena účastí majitele domu na jeho zaplacení. A konečně úprava elektrického vedení byla dalším neplánovaným výdajem, ke kterému došlo z důvodu nových úprav interiéru a rozdělení referenčních místností.¹⁵⁰ Úřad touto rekonstrukcí získal další pracovní využitelný prostor. Možná i díky tomu byl postoj pražského ministerstva shovívavý a sliboval proplacení výdajů navíc. Přednosta úřadu byl nicméně pokárán a důrazně upozorněn, že pro příště musí být vše vyúčtováno dopředu,¹⁵¹ což bylo jistě velmi těžko proveditelné, ale takové byly požadavky tehdejšího ministerstva. Tato rekonstrukce byla jedinou úpravou interiéru mnichovské nemovitosti užívané tamním konzulátem. Československý úřad na této adrese sídlil i po odchodu Karla Feistmantela z města a na jinou adresu (Friedrichstraße 11) byl přesunut až v průběhu třicátých let.

¹⁴⁸ Podle původního plánu, schváleného předběžně ministerstvem zahraničních věcí.

¹⁴⁹ Skutečná cena daných úkonů.

¹⁵⁰ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 6, 12. 9. 1926, č. j. 80/168/26.

¹⁵¹ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 6, 14. 9. 1926, č. 136.535.

5 PROJEVY KRAJNÍ LEVICE V BAVORSKU

5.1 Společenské pnutí na konci I. světové války

Na podzim 1918 začalo neodvratitelné hroucení německého císařství. Tento proces měl celou řadu projevů v různých částech země. Nejinak tomu bylo v Bavorsku. V zemi na jihovýchodě Německa také docházelo ke střetávání celé řady vlivů a událostí, které v konečném důsledku vedly ke krátkému období bolševické republiky rad. Tak se stalo, že v kdysi tak významné zemědělské oblasti v Německu nakrátko zvítězila dělnická revoluce a komunistická ideologie zakořenila ve společnosti a stala se v době trvání Výmarské republiky její nedílnou součástí. Nejprve je potřeba pohlédnout na situaci na konci první světové války a příčiny vedoucí k vzniku Bavorské republiky rad, abychom následně mohli ve výmarském diskurzu reflektovat vývoj činnosti komunistické strany v Mnichově tentokrát už z pohledu československé diplomacie a její zpravodajské aktivity v zemi.

Jak bylo výše zmíněno, Bavorské království, vzniknuvší v roce 1806, bylo ve sjednoceném Německu po právu považováno za zemědělsky bohatou oblast. Situace na venkově zůstávala v druhé největší německé zemi neměnná po celé „stoleté“ období vlastního království. Ani Mnichov dlouho nevykazoval známky industriální přeměny, tolik známé ve městech na západě Německa, zažívajících nebyvalý rozmach v době bismarckovské konjunktury. Přestože z Mnichova, který měl na počátku 19. století jen něco přes třicet tisíc obyvatel, vyrostlo do roku 1880 dvěstětřicetitisícové město, k pozvolné industrializaci nyní již významného kulturního centra¹⁵² v Německu docházelo až v době bezprostředně před válkou, kdy se v překotně rostoucím městě na Isaru tísnilo již téměř 600 tisíc obyvatel.¹⁵³ V té době již probíhalo horečné zprůmyslňování rychle rostoucího města a v Mnichově začala pracovat jedna z poboček pověstných Kruppových zbrojařských závodů. Tento vývoj pochopitelně znamenal hluboký zásah do sociální mapy bavorské metropole. Rostoucí sociální diverzifikace mnichovského obyvatelstva byla následně značně uspíšena propuknuvší válkou.

Začátek války přinesl pokračující vlnu rozdělení místní společnosti. Na jedné straně bylo možné pozorovat v centru Mnichova nadšené vítání války a město za radostného bubnování opouštěly tisíce vojáků na válečné fronty. Na druhé straně se rychle otevíral

¹⁵² Nebyvalý rozmach zejména po architektonické stránce nastal v Mnichově za vlády krále Ludvíka I. v letech 1825 – 1848. Tento panovník dal svou výstavbou Mnichovu charakteristický ráz a město tehdy získalo přídomek „Athény na Isaru.“ Se stavebním rozmachem města souvisel také kulturní rozkvět města, ke kterému došlo v druhé polovině 19. století. Jedna z městských čtvrtí – Schwabing se sama stala jakýmsi kulturním jádrem města a stala se vyhledávanou destinací pro nově příchozí umělce, ale také pro samotnou tvorbu. Viz. D LARGE, *Where Ghosts Walked...*, kapitola Germany's Bohemia, s. 3-10.

¹⁵³ Tamtéž, s. 18.

prostor pro nesouhlas s říšskou politikou a snahu o vyvážení se z vleku událostí, do kterých bylo „autonomní“ bavorské království zataženo císařskou politikou velkého Německa. Zjednodušeně řečeno - město opouštěli němečtí patrioté a setrvali zde patrioté Bavorští.¹⁵⁴ Ruku v ruce s tím akceleroval překotný sociální vývoj. Do města nyní více než dříve přicházeli nevzdělaní dělníci, kteří se měli podílet na výrobě pro německou vojenskou mašinerii. Základ pro poválečný třídní konflikt byl definitivně položen. David Large ve své zde již několikrát citované publikaci poznamenal, že do Mnichova přicházeli ti nejproblémovější a nejradikálnější dělníci z celé říše. Jak válka pokračovala, docházelo k čím dál větším projevům nespokojenosti s bavorskou účastí na celém válečném konfliktu a z toho pramenící sílící secesní aktivita. K důležitému posunu došlo také na politické mapě. V kontextu celého Německa došlo k rozštěpení německé sociální demokracie na dvě části. Radikální křídlo SPD, které se zformovalo v roce 1917 do USPD – Unabhangige sozialdemokratische Partei¹⁵⁵ (nezávislá sociální demokracie), nechtělo nadále podporovat „zradu“ socialistického hnutí na německé dělnické třídě.¹⁵⁶ Činnost USPD v Bavorsku byla od počátku roku 1918 spjata se jménem Kurta Eisnera.¹⁵⁷ Ten se stal čilým organizátorem dělnických stávek v Mnichově, za což byl logicky hned v lednu téhož roku potrestán vězením.¹⁵⁸ Situace tím byla uklidněna, ale pouze do podzimu téhož roku. V té době byl Eisner po devítiměsíčním pobytu za mřížemi amnestován. Zároveň bylo v říjnu 1918 zřejmé, že válka je neudržitelná a prohraná. Po zhroucení Rakouska-Uherska došlo také na Německo. V nepřehledné situaci německé listopadové revoluce se situace v Bavorsku značně lišila od událostí ve zbytku Německa. Zatímco v říšském kontextu se jednalo o revoluci mas bez viditelně silného vůdce, v Mnichově tomu bylo do jisté míry naopak. Bez velké podpory dokázal Kurt Eisner v podstatě udělat revoluci sám. V noci ze 7. na 8. listopadu 1918 byla za pomoci dělnických revolučních rad v Bavorsku vyhlášena republika a byl nastolen kurz rozcházející se se vším, co poutalo Bavorsko k rozpadajícímu se německému císařství.¹⁵⁹ Dlužno dodat, že bez většího otálení rezignoval král Ludvík III., chvatem opustil Mnichov, a následně celou zemi směrem na východ. Nejprve do Rakouska, posléze do Maďarska.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 47.

¹⁵⁵ Ve zprávách z československého zastupitelského úřadu v Mnichově se o USPD psalo jako o „Neodvislé sociální demokracii.“

¹⁵⁶ Sebastian HAFFNER, *Německá revoluce 1918–1919*, Brno 1998, s. 81.

¹⁵⁷ Kurt Eisner (14. 5. 1867 – 21. 2. 1919) byl žurnalistou a následně i levicovým politikem v barvách USPD. Byl architektem poválečné revoluce v Bavorsku, kdy bez výraznější podpory odstranil monarchii a nastolil republiku. Sám stanul v pozici prvního ministerského předsedy poválečného Bavorska. Neudržitelnou situaci po lednových volbách 1919 chtěl řešit vlastní rezignací. Než ji oznámil, podlehl následkům atentátu z 21. února 1919. Viz Bernhard GRAU, *Kurt Eisner: 1867–1919. Eine Biografie*, Munchen 2001.

¹⁵⁸ S. HAFFNER, *Německá revoluce...*, s. 170.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 169.

Ačkoliv bylo možné v osobě Kurta Eisnera spatřovat levicového radikála, nikdy nebyl stoupencem bolševické revoluce ve stylu Vladimira Iljiče Lenina. Nový bavorský „vládce“ nebyl přesvědčen o správnosti diktatury proletariátu a likvidace třídních nepřátel. „*Jeho průvodce nebyl Marx, nýbrž Kant*“¹⁶⁰ Důkazem toho budiž fakt, že na vzniku nové vlády se podílel významný sociálně demokratický politik Erhard Auer,¹⁶¹ bavorské veřejnosti dobře známý svou účastí na výše zmíněných stávkách, který se stal ministrem vnitra v nově vzniklé Eisnerově vládě. Následovalo jakési stodenní provizorium, jehož cílem mělo být dovedení svobodného Bavorska k zemským volbám v lednu 1919. Během tohoto období došlo také ke značné diplomatické aktivitě. Jedním z důkazů budování vlastní zahraniční politiky bylo otevření vlastního zastupitelského úřadu v Československu, a to již 15. listopadu 1918.¹⁶² Bavorská expozitura se stala prostředníkem pro politické jednání mezi Kurtem Eisnerem a T. G. Masarykem. Nejznámější bavorskou iniciativou byla bezesporu snaha o vojenskou spolupráci proti Prusku, ke které byla Praha vyzvána na přelomu let 1918 a 1919. Akce, která měla vést k rozpadu Německa, byla podporována Francií a v té době i Anglií, Praha ovšem žádosti bavorského ministerského předsedy kategoricky odmítla.¹⁶³

Ani snaha o kompromisní demokratickou vládu ale nebyla bez problémů. Tváří v tvář radikalizaci části nezávislých sociálních demokratů byla i Eisnerova vláda napadána pro svou nedostatečnou revolučnost. Jeden z pozdějších zakladatelů německé komunistické strany (KPD) anarchista Erich Mühsam se svými komplici zajal 6. prosince 1918 Erharda Auera a s namířenou pistolí jej donutili napsat rezignační dopis.¹⁶⁴ Hnutí Spartakovců (Spartaksbund) pak dalo za vznik samostatné komunistické straně 30. prosince 1918, kdy se definitivně oddělila od nezávislých sociálních demokratů. To už se schylovalo k volbám, do jejichž výsledků v Bavorsku komunisté vůbec nepromluvili. Volby do bavorského zemského sněmu se konaly 12. ledna 1919 a jako takové znamenaly pro Kurta Eisnera drtivou porážku. Jeho

¹⁶⁰ D. LARGE, *Where Ghosts Walked ...*, s. 81.

¹⁶¹ Erhard Auer (22. 12. 1874 – 20. 3. 1945) byl sociálně demokratický politik v Bavorsku. Ve zdejším zemském sněmu zasedal nepřetržitě od roku 1907 do roku 1933, kdy byl sněm rozpuštěn. Výjimkou bylo pouze období dlouhé rekonvalescence, kterou faktický lídr sociální demokracie absolvoval po nezdařeném atentátu na jeho osobu 21. února 1919, která měla být odplatou za atentát spáchaný na Kurta Eisnera. V následujících letech udržoval Auer vřelé vztahy se zástupci československé expozitury v Mnichově. Za války byl obviněn ze spoluúčasti na atentát na Adolfa Hitlera v červnu 1944, a přestože byl již těžce nemocný, byl uvězněn v koncentračním táboře v Dachau. Zemřel při přemísťování vězňů před blížícími se spojeneckými vojsky v březnu 1945. Viz J. DORNBERG John, *Munich 1923...*, s. 340.

¹⁶² Šéfem expozitury se stal Arthur Weiß, který v Praze setrval až do 20. ledna 1919.

¹⁶³ Československý prezident chtěl v době stále ještě hrozícího konfliktu uvnitř republiky zachovat loajalitu vůči Německu jako celku. Viz. V. OLIVOVÁ, *Československo a Německo...*, s. 83.

¹⁶⁴ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 86.

nezávislá sociální demokracie získala jen 3 křesla. Vítězem byla bavorská lidová strana s 66 křesly, těsně následovaná sociální demokracií s jednašedesáti poslanci.¹⁶⁵

Výsledky voleb v politicky labilním mnichovském prostředí měly za důsledek konflikt dříve spolupracujícího Eisnera s Auerem. Zatímco prvně jmenovaný spatřoval bavorskou cestu v moci rad a nadšení dělnictva, druhý jmenovaný chtěl prosazovat sílu zvoleného orgánu, tedy zemského sněmu.¹⁶⁶ Eisner byl nakonec tím z politiků, kdo směřoval k určitému kompromisu. Nepodařilo se jej však najít a ve zjitřené atmosféře byl socialistický politik zavražděn. Stalo se tak 21. února, v době kdy Eisner mířil na zasedání zemského sněmu, aby oznámil svou rezignaci na post ministerského předsedy.¹⁶⁷ Pachatelem úspěšného atentátu byl německý šlechtic a nacionalista – hrabě Anton Arco-Valley. V ten samý den se naštvaní příznivci krajní levice pokusili zabít také Erharda Auera, kterého podezírali z účasti na zastřelení Eisnera. Erhard Auer sice přežil, ale byl na dlouho z politické scény vyřazen. Tragickou situaci se snažila uklidnit nově ustanovená vláda socialisty Johannese Hoffmana. Reálné moci ale tato vláda nedosáhla. Naopak docházelo ke stále větší radikalizaci mnichovské „ulice“, na níž se plně podílel z berlínské centrály KPD vyslaný Eugen Leviné. V atmosféře poválečného hladu a chudoby hrozili komunisté generální stávkou a vyžadovali všechnu moc pro sověty. Konečně se levicoví extrémisté chopili moci 13. dubna 1919 – byla vyhlášena Bavorská republika rad.¹⁶⁸ Tím začalo velice krátké, ale o to brutálnější období mnichovských dějin.

Hoffmanův kabinet opustil Mnichov a odebral se do Bambergu. Zhruba v té době, tedy v polovině dubna se dozvěděl Eduard Machatý o svém poslání převzít 1. května rakousko-uherský konzulát v Mnichově. Situace byla ale pro podobný akt krajně nepříznivá. Po neúspěšné vládní ofenzivě 16. dubna Hoffman rozvažoval, jakým způsobem porazit rebelantskou rudou armádu. Pokus o vyhladovění města sice zhoršil už tak zoufalou situaci v hlavním městě, vedl ale pouze k radikalizaci sovětů. Příkladem za vše budiž nařízení, zakazující pod trestem smrti ve městě výrobu másla z mléka.¹⁶⁹ Bavorská vláda si nemohla dovolit nechat město na kolenou v pokračující tristní potravinové situaci a tak bylo přikročeno k riskantnímu kroku, nicméně v dané situaci efektivnímu. V Bambergu bylo rozhodnuto o

¹⁶⁵ Výsledky voleb v Bavorsku dostupné online (<http://www.gonschior.de/weimar/Bayern/LT1.html>), [citováno k 13. 1. 2015].

¹⁶⁶ S. HAFFNER, *Německá revoluce...*, s. 176.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 177.

¹⁶⁸ Lukáš NOVOTNÝ, *Bavorsko - stručná historie států*, Praha 2012, s. 86.

¹⁶⁹ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 115.

zásahu jednotek Freikorpsu¹⁷⁰ a účasti regulérní armády pod vedením Gustava Noskeho. Ofenzivní tažení, které ukončilo kratičký život Bavorské republiky rad, bylo zahájeno na konci dubna. Poslední výspa rudých – mnichovské nádraží, bylo dobyto 3. května.¹⁷¹ Následoval celý týden protikomunistického běsnění a exekucí. Krátkodechý pokus o nastolení diktatury proletariátu a následný střet rudých s bílými za sebou zanechal nejméně 606 mrtvých, z nichž 335 bylo civilistů.¹⁷² Nejkritičtější fáze bezprostředního poválečného vývoje v Bavorsku byla ukončena, ale temný odér společenského konfliktu se nad městem vznášel ještě dlouho poté. To, co se stalo, mělo velmi neblahý vliv na místní obyvatelstvo a veřejné mínění. Zkušenost s poválečným rozvratem způsobovala nenávist dílem vůči Spojencům, dílem vůči zbytku Německa. Zkušenost s komunistickými radikály zase působila nenávist vůči extrémní levici a přinášela sympatie k druhému, neméně nebezpečnému, okraji politického spektra.¹⁷³ Diferentní situace v Bavorsku byla fundamentem k odlišnostem, které se ve vztahu ke zbytku Německa měly nadále spíše prohlubovat a stejně tak byl položen základ k pravicové radikalizaci populace a příklonu části z nich k nacionalistům.

5.2 Situace na levém okraji politického spektra po ustavení československého konzulátu

Taková byla atmosféra v Bavorsku v květnu 1919, kdy přebíral československou agendu bývalého rakousko-uherského mnichovského konzulátu Eduard Machatý. Přesné datum kdy došlo k tomuto převzetí, není zřejmé. Jistý byl fakt, že Machatý v červnu komunikoval se zástupci bavorské vlády, nadále sídlící v Bambergu.¹⁷⁴ Konzulát byl otevřen v červenci 1919 a jeho prvotní zpravodajská aktivita byla omezená na ojedinělé zasílání novinových výstřížků do Prahy. Sama komunistická akce v Bavorsku byla zásadně přidušena, nicméně dokud alespoň trochu doutnala, byla stále považována za hrozbu. Konkrétní projevy její iniciativy byly ale v roce 1919 vzhledem ke všeobecnému společenskému odmítnutí nemožné. Koneckonců první zasláná zmínka týkající se komunistické problematiky byla z mnichovského úřadu odeslána 25. září 1919. Zpráva podepsaná konzulem

¹⁷⁰ Freikorps byl tvořen dobrovolníky, rekrutovanými povětšinou z řad navrátilivších se frontových vojáků z první světové války. Problémem těchto jednotek byl jejich příklon k radikální pravici a nacionalismu. To bylo způsobeno především tím, že jejich protivníkem v poválečném Německu byly povětšinou příznivci internacionálního socialistického kurzu. Freikorpsy byly velmocemi zrušeny na mezinárodní konferenci ve Spa konané v červenci 1920. Plnění tohoto nařízení, ale přineslo do Německa mnoho problémů. Členové rozpouštěných Freikorpsů se brzy stávali členy všech možných polovojenských organizací a bojůvek, jakými byly například jednotky Hitlerovy SA. Viz http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44351, [citováno k 31. 3. 2015].

¹⁷¹ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 120.

¹⁷² Ian KERSHAW, *Hitler 1889–1936: Hybris*, Praha 2004, s. 127.

¹⁷³ D. LARGE, *Where Ghosts Walked ...*, s. 122.

¹⁷⁴ BayHStA, MA Nr. 100084, Nr. I o 6495/41966.

Blahovským nesla novinový výstřížek z ranního vydání¹⁷⁵ Bayerisches Staatszeitung ze dne 25. září o komunistickém programu vyhlášeném v saských Drážďanech o den dříve.¹⁷⁶ V prvních měsících existence československého úřadu byla zpravodajská aktivita jen okrajovou záležitostí expozitury a mnoho informací v ní nebylo možné dohledat. Ke změně dochází od začátku roku 1920. V té době také opět vyvstávalo riziko obnovení radikální komunistické (spartakovské)¹⁷⁷ aktivity.

Po zkušenostech z roku 1919 zůstávala většinová společnost obezřetná a příslušníci lidové milice-Volksvehru ozbrojeni, aby zabránili případné reminiscenci bavorského socialistického převratu. Podle referencí československého konzula Blahovského šlo komunistům (spartakovcům) především o loupení majetku, i když se patrně nevzdali naděje na nový převrat. Klid ve městě byl podle jeho mínění pouze zdánlivý, protože nespokojenci z řad radikální levice nadále pracovali na rozvratné činnosti.¹⁷⁸ Klid zbraní v Německu, a nakonec i částečně v Bavorsku, vydržel skutečně jen krátce. I když na něm neměli hlavní zásluhu komunisté, ale nacionalisté, organizující celostátní převrat vedený Wolfgangem Kappem. Puč odstartovaný 13. března v Berlíně znamenal veliké vzrušení i v Mnichově a to o den později – 14. března 1920. Bavorská vláda Johannese Hoffmanna se postavila za svrženou říšskou vládu, podala demisi a dle ústavy svěčila pravomoci státním komisařům – generálu von Moehlovi a Gustavu von Kahrovi. Situaci všeobecného vyčkávání na vývoj v centru říše dle zpráv odeslaných z mnichovské expozitury využili komunisté, kteří se chopili moci ve dvou významných bavorsko-franckých městech Schweinfurtu a Hofu.¹⁷⁹ Vývoj v severní části Bavorska doplnil československý konzul zprávou z 22. března, ve které doplnil Norimberk jako další centrum nepokoju vedených radikální levicí. Naopak na jihu Bavorska nebyl Kappův puč prakticky nijak reflektován. S výjimkou 16. března, kdy došlo k „nepatrným přestřelkám.“¹⁸⁰ Zároveň byla situační zpráva doplněna apelem na československou vládu, aby zvýšila zásobování Bavorska a předešla tím tak pro Československo nepříjemným dělnickým povstáním, které by mohly stejně jako v roce 1919 vést k částečnému obklíčení republiky komunistickými diktaturami. Na druhou stranu na rozdíl od většiny Německa, které od 14. března „ztichlo“ v rámci týdenní generální stávky,¹⁸¹ zůstaly v Bavorsku při životě důležité podniky a ochromena byla pouze činnost železnice. Po krachu nacionalistického puče došlo ke zklidnění situace v celém Německu. Zároveň byly vypsány volby jak do říšského, tak do zemského sněmu. Konaly se 6. června 1920. V obojích volbách v Bavorsku získali komunisté do 60ti

¹⁷⁵ V poválečném Mnichově běžně některé tituly vycházely dvakrát denně. O tom, jaký to pro informovanost obyvatelstva mělo význam, svědčí například referování o Hitlerově puči z listopadu 1923. Viz. J. DORNBERG, *Munich 1923*...

¹⁷⁶ AMZV, PZ Mnichov, 25. 9. 1919, č. j. 2949.

¹⁷⁷ V tehdejších zprávách odesílaných z mnichovské úřady znamenaly zpravidla tyto pojmy totéž.

¹⁷⁸ AMZV, PZ Mnichov, 2. 3. 1920, č. j. 5521.

¹⁷⁹ AMZV, PZ Mnichov, 15. 3. 1920, č. j. 5521.

¹⁸⁰ AMZV, PZ Mnichov, 22. 3. 1920, č. j. 5521.

¹⁸¹ S. HAFFNER, *Německá revoluce...*, s. 200.

tisíc hlasů – tedy méně než 2%. Mnohonásobně lépe na tom byla neodvislá sociální demokracie, která dosáhla téměř na 13% hlasů a byla se ziskem 383 tisíc hlasů čtvrtou nejsilnější stranou v Bavorsku.¹⁸²

K výsledkům voleb se Antonín Blahovský vrátil v depeši z 22. června 1920. V rozsáhlé zprávě monitorující povolební stav v Bavorsku také věnoval odstavec situaci na levém kraji politického spektra. Společný zisk 22 křesel ze 155 v zemském sněmu, a neschopnost spolupráce se sociální demokracií (SPD) odsoudil nezávislou sociální demokracii (USPD) a komunisty k nestátotvorné politice v opozici, ve které „*valného významu asi míti nebudou.*“¹⁸³ Celkově byla situace pro komunistickou aktivitu konzulem vyhodnocena velice nepříznivě v porovnání se secesní politikou bavorské lidové strany (BVP). Vhodná půda pro reakční komunistickou akci byla v té době především ve středním Německu, kde nadále docházelo k četným stávkám.¹⁸⁴ Neblahý vliv a zvýšení komunistické hrozby přinesly události v Polsku, kde došlo ke zhroucení polské armády v bojích se sovětským Ruskem. V důsledku toho bavorská vláda z čistě preventivních důvodů zatkla vůdce komunistické strany v Mnichově, poslance Josefa Eisenbergera.¹⁸⁵ Místo spanilé jízdy rudé armády do nitra Evropy utrpělo sovětské Rusko v srpnu 1920 porážku na řece Visle, která přinesla uklidnění situace také do Bavorska. Do svého opuštění mnichovské expozitury už Antonín Blahovský nereferoval o komunistickém hnutí ani v jediné zprávě. Aniž by si to kdo uvědomoval, éra bezprostředních komunistických hrozeb, levicového převratu a bolševické diktatury byla v Bavorsku právě skončena. V následujících letech radikální levice v jihovýchodním Německu už pouze ztrácela svůj vliv.

5.3 Marginalizace komunistického hnutí v Bavorsku

O tomto postupném, ale setrvalém období již referoval Bohuslav Beneš, který nahradil Antonína Blahovského v úřadu 12. října 1920. Když se dostatečně seznámil se situací v Mnichově, poslal odtud zprávu – 18. prosince. V ní se žádná zmínka o komunistické straně a jejich aktivitách neobjevila. První zpráva zabývající se radikálně levicovou agendou byla odeslána 5. února a Bohuslav Beneš v ní odkryl zajímavý prvek v bavorské politice, dokumentující pozvolný ústup komunistů ze svých pozic z let minulých. Ve zmiňované zprávě napsal, že v Mnichově došlo ke sblížení komunistů s nacionalisty, které mělo být snad vzájemně výhodné. Nacionalistům to mělo zaručit větší masovost jejich hnutí, komunistům

¹⁸² AMZV, PZ Mnichov, 11. 6. 1920, č. j. 5521.

¹⁸³ AMZV, PZ Mnichov, 22. 6. 1920, č. j. 6186.

¹⁸⁴ AMZV, PZ Mnichov, 9. 7. 1920, č. j. 5521.

¹⁸⁵ AMZV, PZ Mnichov, 9. 7. 1920, č. j. 5521.; Josef Eisenberger (3. 8. 1891 – 8. 2. 1938) byl novinář a politik. V Bavorsku se nejprve podílel na utvoření USPD, aby následně při jejím dalším štěpení přešel ke KPD. V letech 1920 – 1923 byl redaktorem bavorského komunistického deníku – Neue Zeitung. Po roce 1924 pracoval v organizační struktuře Kominterny. V letech 1936 – 1937 byl pravděpodobně spoluodpovědný za udávání jeho spolupracovníků. Nakonec se stal sám obětí Stalinových čistek. V srpnu 1937 byl odsouzen k několika letům v Gulagu. Zde také zemřel v únoru 1938. V roce 1958 byl v Moskvě posmrtně rehabilitován. Viz. <http://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/wer-war-wer-in-der-ddr-%2363%3b-1424.html?ID=4237>, [citováno k 20. 1. 2015].

zase přístup ke zbraním a větší moci.¹⁸⁶ Další bod probíhající spolupráce komunistů s nacionalisty osvětluje konzul Beneš ve své březnové zprávě, ve které napsal, že obě extrémistické skupiny pojila snaha o udržení územní celistvosti Německa, proti které vystupovali v Bavorsku především členové bavorské lidové strany.¹⁸⁷ Dvacátého čtvrtého března uspořádala zhruba tisícovka komunistických příznivců manifestační pochod Mnichovem, který byl nakonec zastaven místní policií. Tato událost vedla vládní úřady, aby provedly opatření omezující komunistické aktivity. Z toho vyplynul náhlý konec nepředpokladatelné spolupráce s nacionalisty, kteří se v dané situaci nechtěli ostřeji vymezovat vůči vládě vedené pro ně spřízněným Gustavem von Kahrem.¹⁸⁸

Zákaz veřejných manifestací znamenal, že se veřejná aktivita v Mnichově dramaticky snížila. Důležitým momentem, který přinesl dočasné sblížení všech stran na levém křídle politického spektra, byla vražda předsedy nezávislé sociální demokracie Karla Gareise¹⁸⁹ 9. června 1921. Sociální demokraté a komunisté na protest proti tomuto aktu vyhlásili třídní stávkou. K velké manifestaci levicových stran došlo 26. srpna 1921. V ten den se konala schůze „veškerého mnichovského proletariátu.“ Pro velký zájem se akce konala hned ve třech obřích mnichovských pivnicích. Zde postupně promluvili zástupci sociální demokracie, nezávislé sociální demokracie a komunistů. Proti pokusu přesunout demonstraci na ulici rozhodně zakročila policie, která všechny zúčastněné rázně rozehnala. Střet zaplatil jeden z demonstrujících životem.¹⁹⁰ Komplexnější popis politické situace podal Bohuslav Beneš ve své zprávě z konce září. Zde odhadoval, že bavorská vláda vedená do 1. září nacionalistickou linií Gustava von Kahra, přivedla svobodomyšlné občany k inklinaci ke komunistické straně. Zároveň dokládal zvýšenou spolupráci napříč stranami levicovými a z toho dovozoval určitou míru rizika obnovení snah o zavedení revoluční republiky jako v roce 1919.¹⁹¹ K ničemu takovému ovšem nedošlo, Bohuslav Beneš neodhadl v dané situaci následný vývoj, zbytek roku 1921 patřil především aktivitě monarchistické. Naopak veškerá komunistická aktivita v následujících měsících prudce oslabila.

¹⁸⁶ AMZV, PZ Mnichov, 5. 2. 1921, č. j. 6747.

¹⁸⁷ AMZV, PZ Mnichov, 5. 3. 1921, č. j. 8645.

¹⁸⁸ AMZV, PZ Mnichov, 2. 4. 1921, č. j. 30/21.

¹⁸⁹ Karl Gareis (14. 11. 1889 – 9. 6. 1921) byl bavorský politik, předseda USPD a člen bavorského zemského sněmu. Byl představitelem pravého křídla v neodvislé sociální demokracii a patřil k tvrdým kritikům komunistické strany. V červnu 1921 byl neznámým útočníkem několikrát postřelen, aby ten samý den podlehl svým četným zraněním. Viz http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44326, [citováno k 4. 4. 2015].

¹⁹⁰ AMZV, PZ Mnichov, 27. 8. 1921, č. j. 58/21.

¹⁹¹ AMZV, PZ Mnichov, 27. 9. 1921, č. j. 62/21.

Opět se zmínka o komunistech objevila v referátu z 10. ledna 1922. Nejednalo se zde ovšem ani tak o nějaký projev aktivity nebo demonstrace, jako spíš o úsměvný příběh, dokumentující tíseň, do které se komunistické hnutí stále více propadalo. Dvaapadesát uvězněných komunistů mělo přislíbeno od sympatizantů ze Spojených států amerických zajištění finančních výloh spjatých se soudním procesem. Místo toho skončily peníze v berlínské centrále KPD a obhajoba jimi zaplácena nebyla.¹⁹² Komunisté se stále více posouvali na okraj nejen politického spektra, ale také významu. V té době byla hlavním společenským hybatelem v Mnichově otázka znovunastolení monarchie, popřípadě iniciativa mající Bavorsku zaručit alespoň státního prezidenta v rámci Výmarské republiky. Komunistickou stranu, stejně jako nezávislou sociální demokracii opustila část jejich členů, aby se vrátila zpět k původní sociálně demokratické straně.¹⁹³ Ta byla nadále hlavní nositelkou dělnických zájmů a měla největší podíl na organizování obrovského množství stávek, které se staly každodenním koloritem v celém Bavorsku. Nedal se opomenout také fakt, že sociální demokracie se dokázala částečně podílet na činnosti bavorské vlády, díky spolupráci s předsedou vlády Hugem von Lerchenfeldem.

Tento politik z bavorské lidové strany sice několikrát odvrátil hrozící krizi ve vztahu k říšské vládě, ale paradoxně mu jeho sympatizující postoje k berlínské vládě předznamenaly konec v čele bavorské vlády. Několikátá koaliční krize v průběhu roku 1922 vedla k jeho rezignaci, která vešla v platnost 2. listopadu 1922. Bohuslav Beneš o tomto bohužel nereféroval, protože byl zdravotně indisponován a v pražském ministerstvu zahraničních věcí se řešila jeho náhrada. Tou se stal již dříve představený Karel Feistmantel, který nastoupil do čela mnichovského úřadu 15. prosince téhož roku. Už o čtyři dny později referoval o politické situaci v Mnichově a neopomenul také zmínit komunistickou stranu, která byla dle jeho tvrzení úplně odloučena od centrální říšské KPD, stejně tak neměla žádné spojení se sovětskou stranou.¹⁹⁴ Těžko spekulovat nad tím, co vedlo sotva nastoupivšího konzula k takovému hodnocení. Nicméně lze s určitostí tvrdit, že zkušený aparát nižších úředníků pracující v mnichovské expozituře již delší dobu nepochybně svého nového nadřízeného kvalitně informoval o dění ve městě. Karel Feistmantel nastoupil do úřadu v nebývale složitém období. Na jedné straně držela moc v rukou bavorská lidová strana a zemská vláda vedená Eugenem von Knillingem, snažící se nasměrovat zemi k odtržení od zbytku říše. Na druhé straně se o slovo stále více hlásili nacionalisté, jejichž hlas značně zesílil po 11. lednu

¹⁹² AMZV, PZ Mnichov, 10. 1. 1922, č. j. 350.

¹⁹³ AMZV, PZ Mnichov, 22. 3. 1922, č. j. 350/1a.

¹⁹⁴ AMZV, PZ Mnichov, 19. 12. 1922, č. j. 350/27000/22.

1923, kdy začala spojenecká okupace Porúří. V konfrontaci s těmito dynamickými směry vývoje v Bavorsku notně slábla veškerá aktivita komunistů, která se svým unitárním postojem¹⁹⁵ ocitla na okraji veškerého zájmu, bez reálného vlivu na jakékoliv společenské dění.

Vlivem aktivit hitlerovců byl v Mnichově 26. ledna 1923 vyhlášen výjimečný stav významně omezující veškeré veřejné politické aktivity. Všechny schůze musely být nyní předem hlášeny a schvalovány. Veřejné průvody a demonstrace byly rovnou zapovězeny. Tím se pochopitelně umenšil už tak omezený manévrovací prostor komunistů. Po krátkém riziku byl výjimečný stav v únoru zrušen, a v květnu mohla „sjednocená“ levice uspořádat vůbec poprvé prvomájový svátek. Ten byl ale plně v patronaci umírněné sociální demokracie. Vliv komunistů byl eliminován a většina dělníků se nadále vracela k podpoře SPD.¹⁹⁶ Přesto byl prvomájový průvod zakázán a celá akce se odehrála jen v uzavřených prostorech. Tím bylo patrně zabráněno ostrému střetu s nacionalisty, ke kterému se v ten den schylovalo. Střety mezi paramilitárními sbory nacionalistů a komunistů byly v Bavorsku na denním pořádku, k ničemu podobnému k čemu se schylovalo 1. května 1923, ale nikdy nedošlo.¹⁹⁷ Strach, který Hitlerovi nedovolil proti levici radikálně vystoupit, značně snížil jeho reputaci v očích nacionalistů. Do té doby letargická bavorská vláda se rozhodla k opětovnému vyhlášení výjimečného stavu, který tentokrát trval ne několik týdnů, ale dlouhé měsíce. Gustav von Kahr se stal generálním státním komisařem a spolu s Otto von Lossowem a Hansem von Seißerem se v podstatě dostali nad pravomoci bavorské vlády. Ze své pozice pravicově orientovaný Kahr pokračoval v eliminaci levice jako takové. Protože komunisté a nezávislá sociální demokracie byli vyřazeni ze hry již dříve, hlavní nápor se soustředil na omezení sociální demokracie. Tak probíhaly namátkové domovní prohlídky u socialistických politiků a soustavná perzekuce stranického tisku - Münchener Postu,¹⁹⁸ který byl nakonec 29. října úplně zakázán.¹⁹⁹ Komunistický tisk – Neue Zeitung byl dokonce zakázán už 8. října.²⁰⁰

V podstatě ve stavu klinické smrti tedy zůstalo komunistické hnutí ve chvíli, kdy se v Mnichově odehrál Hitlerův pokus o převrat 9. listopadu 1923. Celé nadcházející období se řešila situace kolem národních socialistů a procesu s pučisty, který proběhl od konce února do konce března 1924. Komunisté tak mohli maximálně směřovat svou aktivitu k plánovaným

¹⁹⁵ AMZV, PZ Mnichov, 19. 1. 1923, č. j. 80/22/23.

¹⁹⁶ AMZV, PZ Mnichov, 2. 5. 1923, č. j. 80/190/23.

¹⁹⁷ H. GORDON, *Hitler and the Beer...*, s. 41.

¹⁹⁸ AMZV, PZ Mnichov, 2. 9. 1923, č. j. 80/346/23.

¹⁹⁹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 11. 1923, č. j. 80/382/23.

²⁰⁰ AMZV, PZ Mnichov, 8. 10. 1923, č. j. 80/350/23.

volbám do zemského sněmu. Zemský sněm byl rozpuštěn 5. dubna 1924 a od té doby naplno probíhala předvolební agitace všech partají. Konzul Feistmantel už ve zprávě z 1. března téhož roku na základě všeobecného vývoje v celém Německu spekuloval, že by komunisté i v Bavorsku mohli posílit na úkor sociální demokracie.²⁰¹ Volby proběhly 6. dubna a ve Falcí 4. května. Jejich resultát byl následovný. Komunisté posílili o 6,5% na celkových 8,3% a získali devět mandátů namísto předešlých dvou. Sociální demokracie zůstala se 17% prakticky na svých pozicích. Procentuálně si drobně polepšila, ale v přepočtu na mandáty dva ztratila, což při zmenšení zemského sněmu ze 155 poslanců na 129 byl slušný úspěch. Fakticky tedy získala druhé místo společně s nacionalistickým „lidovým blokem“ (Völkischer Block). Definitivní konec znamenaly volby pro nezávislou sociální demokracii. Ta nezískala ani desetinu procenta hlasů.²⁰² Ani sociální demokraté ani komunisté se nestali vládní stranou a komunisté zůstali nadále marginální silou na okraji spektra, která v důsledku přetrvávajícího výjimečného stavu nemohla veřejně demonstrovat, ani se prakticky jinak projevovat.

Následující zpráva zmiňující komunistickou stranu je z 1. března 1925. V ní Karel Feistmantel píše o zrušení zákazu NSDAP a komunistické strany, v důsledku zmírnění dříve zavedeného výjimečného stavu v Bavorsku.²⁰³ Po úmrtí Friedricha Eberta, které v Bavorsku přešli s výjimkou sociálních demokratů bez mrknutí oka a jediného vyjádření smutku, muselo logicky dojít k přímé volbě prezidenta nového. Za Komunistickou stranu Německa kandidoval její předseda Ernst Thälmann. Ovšem v Bavorsku zcela propadl. V prvním kole získal 83 tisíc hlasů, zatímco bavorský vítěz Heinrich Held získal 869 tisíc hlasů.²⁰⁴ Protože první kolo vítěze nepřineslo, konala se v dubnu nová volba. V té proti sobě nastoupili už jen tři kandidáti. Paul von Hindenburg získal v Bavorsku 1 730 000 hlasů, a též v celém Německu zvítězil. Druhý Wilhelm Marx získal 1 046 000 hlasů. Komunistický kandidát Ernst Thälmann v Bavorsku si oproti prvnímu kolu nikterak nepolepšil a opět zcela propadl.²⁰⁵

Marginalizace komunistů pokračovala úspěšně i v příštích měsících a letech. Z té doby byly dostupné jen kusé informace, které dokládaly pokračující úpadek. V první řadě bylo komunistům pravidelně zakázáno organizovat vlastní oslavy 1. května. Pokud na nich chtěli

²⁰¹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 3. 1924, č. j. 80/74/24.

²⁰² AMZV, PZ Mnichov, 9. 4. 1924, č. j. 80/137/24 a AMZV, PZ Mnichov, 8. 5. 1924, č. j. 80/172/24.

²⁰³ AMZV, PZ Mnichov, 1. 3. 1925, č. j. 80/80/25. Na základě výzkumu archivních pramenů AMZV není možné zjistit, kdy byl vydán celoplošný zákaz komunistické strany. Kusé informace, ovšem nespecifikující přesné datové ohraničení zákazu jsou dostupné na webu bavorského státního archivu http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44532, 22. 1. 2014. Jistý je fakt, že komunistická strana byla zakázána před volbami do zemského sněmu v roce 1924, ale přesto se jich mohla účastnit.

²⁰⁴ AMZV, PZ Mnichov, 1. 4. 1925, č. j. 80/123/25.

²⁰⁵ AMZV, PZ Mnichov, 1. 5. 1925, č. j. 80/158/25.

nějak participovat, museli se účastnit akcí pořádaných sociální demokracií. Jediným projevem komunistů na půdě zemského sněmu pak byla interpelace vládní koalice v prosinci 1928. Důvodem byl nález zbraní a munice v kostele sv. Michala v listopadu 1927. Vláda je odbyla se slovy, že se jednalo jen o zrezivělé a nepoužitelné zbraně. Nicméně Karel Feistmantel tuto událost okomentoval, že to nemusela být pravda. Mnichovské kostely byly používány jako sklady zbraní už v době Republiky rad, a s touto praxí nadále pracovali Hitlerovi nacionalisté. Zbraně, které byly nalezeny v roce 1927, měly dle dostupných informací patřit Stalhelmu²⁰⁶ a jednalo se o dvě stě funkčních pušek.²⁰⁷ Poslední události týkající se komunistické strany, o kterých referoval do Berlína Karel Feistmantel byly volby do zemského sněmu 20. května 1920. Komunisté v nich získali necelá 4% hlasů a oproti volbám v roce 1924 oslabili o více než 50%. S pěti poslanci se sice dostali do 128 členného zemského sněmu, ale jejich vliv byl naprosto zanedbatelný.²⁰⁸

Tak byl zevrubně nastíněn desetiletý vývoj komunistické činnosti v Bavorsku. Pravdou je, že svou chvíli „slávy“ prožila radikální levice bezprostředně po válce. Na druhou stranu pro většinovou bavorskou populaci byl experiment v podobě Republiky rad zážitek, který nechtěli opakovat a dávali to svou nepřízní komunistům najevo celé následné období, které bylo už monitorováno taktéž československým konzulátem. Také jeho zaměstnanci prošli určitým vývojem ve vztahu k rudé hrozbě. Antonín Blahovský a jeho následovník Bohuslav Beneš viděli riziko návratu bolševické revoluční republiky mnohem reálněji a možná i s větším respektem, než by zasluhovala. Na druhou stranu, období které strávili v Mnichově, poznamenala skutečně nejvýrazněji levicová stopa. Jejich nástupce, z nich zdaleka nejdéle sloužící Karel Feistmantel už přišel do dynamicky měnícího se Mnichova. Rizika spatřoval v úplně jiných problémech, než v upadajícím komunistickém hnutí. Jehož činnost také sledoval s postupujícím nezájmem. Nebylo se čemu divit, protože Bavorskem hýbaly většinu 20. let jiné aféry, kterým budě věnován prostor v následujících kapitolách.

²⁰⁶ Stalhelm byl jednou z paramilitaristických organizací vzniklých po první světové válce v Německu. Úzce spolupracovala s Deutschnationale Volkspartei. V roce 1930 měla kolem půl milionu členů, ale v Bavorsku si pro svůj pruský charakter nikdy nedokázala vybudovat silnou základnu. Po nástupu Adolfa Hitlera se přesunulo vedení organizace na NSDAP. Postupně byl utlumen její vliv, až byla na konci roku 1935 z nařízení Adolfa Hitlera rozpuštěna.

²⁰⁷ AMZV, PZ Mnichov, 2. 1. 1928, č. j. 80/1/28.

²⁰⁸ AMZV, PZ Mnichov, 27. 6. 1928, č. j. 80/136/28.

6 RESTAURAČNÍ A SECESNÍ SNAHY – BAVORSKÁ SPECIFIKA VE VÝMARU

6.1 Bavorské království v historickém kontextu

K postihnutí této složité a komplexní problematiky bylo nutné začít pátrat v předválečné bavorské historii. Bavorské království - pojem - který spatřil světlo světa v roce 1806 z vůle bavorského spojence - Napoleonovy Francie vynuceným přešpurským mírem z roku 1805. Životnost království, po kterém bavorští Kurfirťové toužili od Westfálského míru z roku 1648,²⁰⁹ byla tedy více než sto let. Kromě toho vládnoucí rod Wittelsbachů dlel na bavorském trůně již od roku 1180.²¹⁰ Když k tomu připočteme fakt, že Bavorsko bylo ve svazku německého císařství od roku 1871 a zřeklo se tím části svých práv a konečně válka, kterou rozpoutalo „Prusko“ byla v roce 1918 prohraná, máme dohromady pestrý základ, ze kterého byly po válce stvořeny decentralizační tendence a resentimenty vůči Říši.

Ambivalentní vztah Bavorů k politickým celkům jemu nadřazených byl patrný už v hluboké minulosti. V době království se projevoval za vlády Ludvíka I., mimo jiné architekta moderního Mnichova, nesoucího v té době honosný a dnes již pozapomenutý přídomek Athény na Isaru, který byl důrazně proti jakýmkoliv sjednocovacím snahám. V době po sjednocení Německa došlo ke zklidnění antagonistických postojů bavorských obyvatel k Říši, které se v o to větší míře navrátily v průběhu války, konkrétně od „hladové“ zimy 1916–1917, která nakonec vyvrcholila listopadovou revolucí v zemi roku 1918. Právě odsud se dají odvozovat kořeny této dvou-tématové kapitoly. Úzkost a propojení mezi monarchistickými a secesními snahami byly v Bavorsku hluboce historicky zakořeněné a po roce 1918 se tedy po kratičké odmlce vynucené odchodem krále ze země naplno vrátily do zemské politiky v osobě dědice trůnu Rupprechta.

Bavorskou listopadovou revolucí vedla levice a ta také 7. listopadu 1918 prohlásila krále za sesazeného. Král nejprve odmítal opustit Mnichov, ale po pár dnech na nátlak dosluhující vlády, která neměla účinných prostředků na odvrácení revoluce, z města nakonec odjel. Třináctého listopadu podepsal dokument, kterým de iure uznal konec království v Bavorsku a poté se Ludvík III. vydal směrem do Rakouska, Maďarska a konečně do Švýcarska.²¹¹ Bavorsko se tedy etablovalo jako „svobodný stát“. Nicméně následný vývoj - revoluční republika rad, její porážka a následná formulace výmarské ústavy, přinesly po

²⁰⁹ L. NOVOTNÝ, *Bavorsko*, s. 66.

²¹⁰ Tamtéž, s. 167.

²¹¹ L. NOVOTNÝ, *Bavorsko*, s. 85.

krátkém období do Bavorska opět hlasy volající po větší autonomii země a nezvykle brzy byla otevřena také otázka restaurace Wittelsbachů. O tom všem následně a velmi podrobně referoval československý zastupitelský úřad v Mnichově, otevřený v polovině roku 1919.

Pracovníci úřadu bedlivě sledovali vznik restaurační iniciativy a zároveň naslouchali postupně množícím se hlasům, volajícím po odtržení Bavorska z Německa.

6.2 Přebíraté tendence směrem k návratu koruny a bavorský separatismus

Vůbec první zmínku v politickém zpravodajství z Mnichova věnující se secesní snaze byla zpráva z 11. ledna 1920. V ní tehdejší konzul Antonín Blahovský velmi pregnančně popsal důsledky výmarské ústavy pro Bavorsko a antipatie vůči tomuto dokumentu. Centralizační ústava tedy do jihovýchodní země přinesla ztrátu vlastní zahraniční politiky, ztrátu správy pošt, telegrafů, železnic a dalších. Většina správy se tedy přenesla do Berlína, kde byla necitlivě vedena pruskými úředníky prohlubující vzájemnou antagonii mezi Bavory a Říší. Konzul Blahovský píše doslova o pruském „*sobectví, brutálnosti a expanzivnosti, která obrátila lid proti centralizmu.*“²¹² Kromě mnichovského lidu, vášnivě diskutujícím o decentralizačních snahách začala nad celým procesem přebírat politický patronát bavorská lidová strana, konkrétně Georg Heim a Heinrich Held. K tomu se připojila všeobecná podpora bavorského lidu bývalému králi Ludvíku III. a tak došlo od počátku k propojení obou iniciativ, které v následujících letech pracovaly bok po boku ve snaze o dosažení společného cíle.²¹³ Přestože československý konzul nedisponoval nijakými konkrétními indiciemi, očekával možnost převratu vedeného separatistickými kruhy v jarních měsících roku 1920. V další zprávě z 2. března už ale tuto teorii dále nerozvíjel. Naopak se věnoval dopadům výmarské ústavy na okleštění bavorských pravomocí. Bavoři cítili, že ztratili mnoho výsad ve prospěch Berlína a požadovali od nynějška revizi ústavy na základě lidového hlasování. „*Veřejně se mluví o separatismu a začíná se též znovu uvažovat o možnosti připojení částí Rak. republiky k Německu.*“²¹⁴

Situace se změnila v důsledku ozvěny nepovedeného Kappova puče v severním Německu. V Bavorsku odstoupila unitární vláda sociálního demokrata Johannese Hoffmanna

²¹² AMZV, PZ Mnichov, 11. 1. 1920, č. j. 5521.

²¹³ Na tomto místě si dovoluji krátkou formulaci postojů bavorského lidu vůči monarchii. V běžně dostupné literatuře se dá dohledat fakt, že Wittelsbachové měli širokou podporu ve společnosti, zejména za vlády regenta Luitpolda (1886-1912) ovšem i za vlády jeho nástupce Ludvíka III. Samotnou revoluci, která vedla k odstranění monarchie, provedla sice široce podporovaná sociální demokracie, respektive její radikálnější frakce. Nicméně tento akt nevedl ke změně společenských nálad, kde přetrvával pozitivní vztah ke koruně. A tak se určitá nostalgie a touha po návratu krále rozšířila velice brzy po válce. Ruku v ruce s tím pak byla touha po rozšíření pravomocí bavorského státu, respektive touha po jeho odtržení z Říše.

²¹⁴ AMZV, PZ Mnichov, 2. 3. 1920, č. j. 5615.

a místo něho do úřadu nastoupil zastánce monarchického kurzu Gustav von Kahr. Na červen byly dále vypsané volby, ve kterých získala více než 39% bavorská lidová strana fakticky vedená Georgem Heimem, který se též profiloval jako příznivec monarchie, ale především bavorských secesních snah. Vznikla pravicová vládní koalice, kromě BVP se připojily též Bavorský svaz rolnický (Bayerischer Bauernbund) a Německá lidová strana (Deutsche Volkspartei). Toto uskupení v čele vlády s von Kahrem²¹⁵ nasadilo vyčkávací taktiku, protože nevěřilo, že přišel vhodný čas na odtržení od Říše. Spíše se vláda snažila využít své mocenské pozice, vystupovala proti berlínskému unitarismu a prosazovala ustanovení funkce státního prezidenta pro Bavorsko.²¹⁶ Situace se posunula vlivem událostí v Maďarsku, které se snažilo nasměrovat kurzem návratu koruny. Konzul Blahovský tuto situaci v Mnichově bedlivě sledoval, a zaznamenal, že maďarský konzulát v Mnichově například už vystupoval jako konzulát maďarského království. Zároveň pozoroval, že nálada ve městě je nakloněna k návratu koruny i v Bavorsku. Od toho odvozoval další možný vývoj. Bavorsko se mělo v dohledné době za podpory Dohody odtrhnout od Pruska, zároveň bylo možné počítat s návratem Wittelsbachů na trůn.²¹⁷ Nakonec nebyla situace zdaleka tak vážná a potvrdil to i sjezd bavorské lidové strany v září 1920. Na něm vznikl federalistický program s cílem revize výmarské ústavy. V programu zazněly také požadavky na samostatné určení státní formy v jednotlivých zemích a nezávislost hospodářská, politická i kulturní. Otázka restaurace monarchie v Bavorsku byla ponechána otevřená s tím, jak velké míry samostatnosti Bavorsko dosáhne.²¹⁸

Nadcházející vývoj již monitoroval konzul Bohuslav Beneš. V únoru 1921 odeslaná zpráva z Mnichova obsahovala informaci vyvracející teorii československého vyslanectví v Nizozemsku, které referovalo o hrozbě převratu v Bavorsku a nástupu Viléma Hohenzollerna. Situace ale nebyla zdaleka tak vážná a adept na královský trůn byl v Bavorsku nikoliv z rodu Hohenzollernů ale Wittelsbachů. Poprvé se objevila zmínka o korunním princí Rupprechtu, coby nástupci koruny.²¹⁹ Bavorsko dále nepolevovalo ve své snaze nepoddát se berlínskému diktátu, z čehož Bohuslav Beneš dovozoval, že za silnou bavorskou pozicí stála

²¹⁵ Faktický lídr bavorské lidové strany Georg Heim se nenechal ani zvolit do zemského sněmu, přestože dle tvrzení konzula Blahovského to byl dovedný politik o kterém „každé dítě v Bavorsku ví, že jen on má v rukou všechny nitky bavorské politiky.“ Viz AMZV, PZ Mnichov, 11. 6. 1920, č. j. 5521.

²¹⁶ AMZV, PZ Mnichov, 22. 6. 1920, č. j. 5521.

²¹⁷ AMZV, PZ Mnichov, 19. 7. 1920, č. j. 6260.

²¹⁸ AMZV, PZ Mnichov, 27. 9. 1920, č. j. 5521. Ke sjezdu bavorské lidové strany Viz Josef HEJRET, *Otázka státní formy v Německu*, In: *Zahraniční politika 1920*, s. 675-678.

²¹⁹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 2. 1921, č. j. 6507. Zajímavostí je fakt, že se nemluví o Ludvíku III., který vládl v Bavorsku do roku 1918. Na druhou stranu Ludvík byl toho času v Maďarsku, zatímco jeho syn Rupprecht se začínal angažovat v bavorské politicko-společenské sféře.

francouzská podpora.²²⁰ Monarchistické aktivity v témže roce oživil červnový rojalistický sjezd v hornobavorském Reichenhallu. Silně obsazená událost, kromě příslušníků wittelsbašského rodu v čele s Rupprechem, se zúčastnili příslušníci šlechty z celého Německa, Rakouska, Československa, ale i z Ruska a Ukrajiny. Akce byla dle konzula „vládou pokud přímo nepodporována, tak jí nebylo nijak zamezováno.“²²¹ Stále častěji vystupovali příslušníci Wittelsbachů veřejně a princ Rupprecht se přes svou averzi vůči kléru pokusil podporou náboženského vzdělání získat katolickou společnost na svou stranu. Monarchie a nostalgie po starých dobách byly v kontrastu s poválečnou pauperizací oslavovány a idealizovány.

V září 1921 padla vláda Gustava von Kahra²²² a rozpadl se dosavadní vládní kabinet. Pro tuto kapitolu byl podstatný fakt, že v bavorské lidové straně sílila pozice „levicového“ Heinricha Helda, který ve sledované době nebyl tak bojovným zastáncem monarchismu. V říjnu jím vedená strana vydala proklamaci, kde se jasně vymezila proti případnému rojalistickému převratu, nicméně k návratu ke koruně legální cestou byla strana nadále nakloněna.²²³ Celé monarchistické akci v Bavorsku vůbec neprospěla říjnová snaha Karla Habsburka o návrat na maďarský trůn důrazně potlačená Malou dohodou. Ruku v ruce s tím se v listopadu 1921 snažila bavorská lidová strana spíše tlačit na vznik funkce státního prezidenta. Tyto odstředivé snahy měly za cíl co největší separaci od centrální říšské vlády a konečným výsledkem mělo být odtržení země.²²⁴ Jednání o státním prezidentovi nepokročilo ani v prvních měsících roku 1922 a postupně docházelo také k rozkolu v řadách příznivců monarchie. Ti sloužili dílem Wittelsbachům a částí Habsburkům, což limitovalo jejich aktivitu a blokovalo šanci na dosažení jakéhokoliv úspěchu, který byl také brzděn nevolí bavorské populace po cestě převratu.²²⁵

V květnu roku 1922 vstoupila do bavorského společenského života nová organizace Bayern und Reich, která si dávala za cíl vybudování Velké německé spolkové říše s monarchou v jejím čele. Kromě této organizace se v Bavorsku etabloval také spolek Heimats und Königsbund, který působil více v kulturní sféře místního života. Mezi takové

²²⁰ AMZV, PZ Mnichov, 21. 2. 1921, č. j. 6507.

²²¹ AMZV, PZ Mnichov, 7. 6. 1921, č. j. 938/pol.res

²²² Nahradil jej zástupce bavorské lidové strany a příznivec spolupráce se sociální demokracií Hugo Graf von Lerchenfeld. Lerchenfeld postavil vládní koalici s bavorským spolkem rolníků a německou demokratickou stranou, která ve vládě nahradila německou stranu lidovou. Viz. http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44522, [citováno k 28. 1. 2015].

²²³ AMZV, PZ Mnichov, 25. 10. 1921, č. j. 938/65.

²²⁴ AKPR, sign. T 153/21, kart. 36 (zprávy aj.), 21. 11. 1921, č. j. 938/pol.res.

²²⁵ AMZV, PZ Mnichov, 24. 2. 1922, č. j. 350/22.

projevy patřilo pořádání divadelních her nebo výstav s královskou tematikou, ale projevovala se kupříkladu i při výrobě hraček pro děti. Také svatodušní svátky v roce 1922 se nesly Mnichovem ve prospěch koruny. Hlavního večírku v pivnici Kindl-Keller se zúčastnili princové Rupprecht a Adolf, ale také vysocí vojenští hodnostáři a mnichovský policejní prezident. Nebylo tedy překvapením, že průvod o svatodušní neděli se proměnil v manifestaci modro-bílých barev bavorského království.²²⁶ Jak konstatoval Bohuslav Beneš ve zprávě z 27. června: *„Monarchisté postupují pomalu, ale pracují systematicky ve víře, že jednou se vrátí koruna. Za tu dobu, co jsem přednostou zdejšího úřadu, mohu konstatovat neobyčejný pokrok a úspěch jejich činnosti.“*²²⁷

Na konci července došlo konečně k rozšíření bavorské vlády o nacionalistickou Bayreische Mittelpartei-Deutschnationale Volkspartei, čímž se zostřil odpor k Berlínu. Hlavní snahou bylo získat určitou koncesi od centrální vlády, která by vrátila více pravomocí bavorským orgánům. Situace ale vyústila v drtivý neúspěch Bavorska. Hugo von Lerchenfeld musel před říšskou vládou kapitulovat a v atmosféře nesmírně nakloněné separatistickým tendencím byl ostře odsouzen bavorskou veřejností, která se dožadovala návratu Gustava von Kahra.²²⁸ Toto v kontextu s nákloností k sociální demokracii nakonec znamenalo pád Lerchenfeldovy vlády a jeho následný politický konec.²²⁹ Samotný konzul Bohuslav Beneš hodnotil riziko monarchistického převratu jako nepřilíš vysoké vinou hospodářské krize, která by mohla změnou režimu a odtržením se od zbytku Německa přerůst v ekonomickou katastrofu. V druhé části svého hodnocení ovšem nepopíral případné rostoucí riziko v situaci zvyšující se prosperity.²³⁰ V mezidobí od konce Lerchenfeldovy vlády a vznikem nového kabinetu se objevila alternativa nástupu vlády Ernsta Pöhnera, která by byla dle konzula Blahovského *„novým vydáním vlády Kahrovy, ovšem v horším smyslu..., která by s největší pravděpodobností měla ve svých konečných důsledcích francouzskou vládou vytoužené odloučení se jihu aneb alespoň Bavorska od ostatního Německa.“*²³¹

K této alternativě nástupu diktátorské vlády jako předvoje k nástupu Rupprechta na bavorský trůn nedošlo a od 8. listopadu 1922 začal v Bavorsku úřadovat další kabinet vedený bavorskou lidovou stranou – konkrétně Eugenem von Knillingem. Období kolem nástupu von Knillinga je vyplněno určitým informačním vakuem, protože probíhala změna vedení

²²⁶ AMZV, PZ Mnichov, 27. 5. 1922, č. j. 350/1d.

²²⁷ AKPR, sign. T 153/21, kart. 36 (zprávy aj.), 27. 6. 1922, č. j. 350.

²²⁸ AMZV, PZ Mnichov, 27. 8. 1922, č. j. 350/7.

²²⁹ AMZV, PZ Mnichov, 19. 9. 1922, č. j. 350/8.

²³⁰ AMZV, PZ Mnichov, 27. 8. 1922, č. j. 350/7.

²³¹ AMZV, PZ Mnichov, 19. 9. 1922, č. j. 350/8.

československého úřadu. Nemocného, a tedy nepřítomného, Bohuslava Beneše vystřídal 15. prosince 1922 Karel Feistmantel. Ten rychle konstatoval, že nový předseda místní vlády je silně katolicky založený zastánce bavorské samostatnosti. Svůj postoj k separatistickým snahám v Bavorsku rozvedl Karel Feistmantel důkladněji ve zprávě z 19. ledna 1923. Dle tohoto obsáhlého spisu se bavorská politická společnost dělila ve svém poměru k říši na čtyři skupiny. Latentní separatistickou základnu tvořily Bayerische Königspartei,²³² Heimat- und Königsbund.²³³ Jmenované strany a organizace cílily k návratu koruny, nicméně nebyly a priori pro oddělení od zbytku země. Druhou skupinu tvořili federalisté – bavorská lidová strana, německá nacionální strana a bavorský rolnický svaz – tedy strany tvořící zemskou vládu. Jejich cílem byl státní prezident se silnými pravomocemi. Proti tomu vystupovaly unitární politické strany, které přednosta československého konzulátu rozdělil do dvou skupin, podle radikality jejich postojů. Na jedné straně tedy stály bok po boku německá demokratická strana,²³⁴ sociální demokracie²³⁵ a NSDAP.²³⁶ Stranami, které pak podporovaly bezvýhradní celistvost německé říše, tedy byly pouze komunisté a nezávislá sociální demokracie.²³⁷

Rozbor této situace stranického spektra souhlasil i nadále v kontextu francouzské okupace Porúří, odstartované 11. ledna 1923, a následné reakce v Německu. S tím rozdílem, že byly stále hlasitěji slyšet antirepublikánské strany. V první řadě to byly nacionalisté, ale i monarchisté v čele s Rupprechtem. Korunní princ stále častěji veřejně vystupoval a pořádal různé audience, přesně podle vzoru Josefa Habsburka, který tak činil v Budapešti. Přesto tato aktivita bledla ve srovnání se stále ostřejšími projevy nacionalistů, kterým pomáhala situace hroutící se ekonomiky a stále rostoucí drahoty. Možná právě proto docházelo k ostrým výrokům taktéž ze strany vládní bavorské lidové strany. Heinrich Held proklamoval nutnost odtržení od Říše, pokud by ta nadále sledovala socialně demokratický zahraniční kurz. V dubnové zprávě pak přednosta konzulátu uvedl, že Eugen von Knilling otevřel dosud

²³² Politická strana fungující mezi lety 1919–1926 byla bez zastoupení v zemském sněmu a taktéž bez reálného vlivu a významu. Viz http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44421, [citováno k 24. 3. 2015].

²³³ Organizace, která již dle zpráv Bohuslava Beneše spadala určitým způsobem pod bavorskou lidovou stranu. Dle zpráv Karla Feistmantela se v této organizaci čile angažoval také Georg Heim, tedy jeden z čelních protagonistů zmiňované BVP. Viz http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44431, [citováno k 24. 3. 2015].

²³⁴ Německá demokratická strana (Deutsche demokratische Partei) byla proti zvláštní instituci státního prezidenta. Podle jejich interpretace mohl tuto funkci vykonávat předseda zemské vlády. Viz AMZV, PZ Mnichov, 19. 1. 1923, č. j. 80/22/23.

²³⁵ Viz Tamtéž.; Sociální demokracie vystupovala proti státnímu prezidentovi v jakékoliv formě

²³⁶ Viz Tamtéž.; Národní socialisté byli pro zřízení národní diktatury se silným prezidentem, nikoliv ovšem bavorským, nýbrž celostátním.

²³⁷ AMZV, PZ Mnichov, 19. 1. 1923, č. j. 80/22/23.

tabuizovanou otázku spolupráce s nacionalisty ve snaze o získání prezidentského postu v zemi.²³⁸ Dále konstatoval, že na převratu v Bavorsku pracují hned tři různé frakce. Zde sledovaná skupina monarchistická byla jednou z nich a do jejich řad zařazoval Karel Feistmantel jako čelní představitele prince Rupprechta, politiky bavorské lidové strany Georga Heima a Heinricha Helda a konečně Gustava von Kahra. Další dvě skupiny – nacionalisté a velkoněmečtí militaristé jsou tématem kapitoly následující.

Na konci května 1923 se bavorští zástupci nezúčastnili republikového parlamentaristického sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem a předseda vlády von Knilling směřoval zemi na samostatnou cestu. Konzul Feistmantel se řečnický tázal, zda se i on přidal na stranu monarchistů. Vládnoucí garnitura vedená BVP se tedy podle konzula zcela nepokrytě vydala směrem k secesi.²³⁹ Naproti tomu monarchická aktivita byla v červnu 1923 narušena sledovaným velezrádným procesem Georgem Fuchsem a Johannem Munkem, kteří byli obviněni ze spolupráce s francouzskými tajnými službami. Tito dva a další jejich spolupracovníci měli pracovat sice ve prospěch restaurace monarchie, nicméně v iniciativě vedené Francií. Dle několika zpráv, které o tomto procesu došly z mnichovského konzulátu, byla během procesu zmíněna i jména Beneše a Kramáře. Zatímco u prvního jmenovaného šlo nepochybně o záměnu s bývalým konzulem Bohuslavem Benešem, který skutečně navázal kontakt s Johannem Munkem, u druhého jmenovaného se dle výpovědí svědků jednalo skutečně o politika československé národní demokracie Karla Kramáře.²⁴⁰ Výsledek celého procesu pak shrnuje konzul ve své řádné zprávě za měsíc červen. „*Resultát dá se resumovati, že se skupině národních pučistů (Ludendorff) podařilo skupinu bavorsko-separatistických pučistů (Rupprecht) silně kompromitovati.*“²⁴¹ Kromě tohoto faktu se definitivně ukázalo, že separatistická snaha monarchistů hledala dlouhodobě podporu ve Francii, bez níž by neměla šanci na úspěch.

6.3 Vyhrocení konfliktu s Říší

Zdiskreditovaní monarchisté se ocitli alespoň načas mimo hlavní proud udávající politický vývoj v Bavorsku. Oproti tomu pokračovaly samostatné vládní separatistické tendence, ovšem mírnějšími prostředky, přesněji pokračující snahou cílenou na získání postu státního prezidenta pro jihovýchodní zemi. Tam se také formoval další postoj vůči říšské vládě, která v letních měsících doznala změny. Místo vlády Wilhelma Cuna nastoupila vláda

²³⁸ AMZV, PZ Mnichov, 1. 4. 1923, č. j. 80/141/23.

²³⁹ AMZV, PZ Mnichov, 30. 5. 1923, č. j. 80/221/23.

²⁴⁰ AMZV, PZ Mnichov, 20. 6. 1923, č. j. 80/238/23.

²⁴¹ AMZV, PZ Mnichov, 28. 6. 1923, č. j. 80/243/23.

Gustava Stresemanna. To vedlo k prohloubení už tak dost vyhoceného vztahu bavorské vlády směrem k Říši. Dle konzula Feistmantela začal otevřený konflikt s berlínskou vládou. Na druhou stranu si násilné odtržení od zbytku Německa nikdo z vládnoucích bavorských struktur nepředstavoval, ani nepřál. Jednoznačně to formuloval „mozek“ bavorské lidové strany Georg Heim, který v tomto neuváženém kroku spatřoval riziko vojenského střetu se zbytkem Německa, který by určitě vedl k porážce Bavorska.²⁴² Jako lepší se tedy jevila alternativa pasivní rezistence vůči Berlínu. Pokud byl postoj vlády vůči Říši konfliktní, ještě negativističtější ráz měl postoj bavorské populace. Ta spatřovala jen dvě východiska ze stále prohlubující se krize. Prvním byla cesta k odtržení a druhým nepokrytá podpora národních socialistů.²⁴³

Kritická situace v Bavorskou byla bedlivě monitorována pracovníky československé expozitury a její přednosta zásoboval své nadřízené značným množstvím zpráv. Ty z první poloviny září 1923 se sice povětšinou zabývaly akcemi nacionalistů, ale zachytily také narůstající rozkol právě mezi národovci a monarchisty. Vzájemná kooperace byla narušena výše popsaným červnovým procesem, ale projevovala se i nadále. Například na akci Bayernbundu vystoupil nejprve Rupprecht a posléze také Erich von Ludendorff, ovšem tak aby se spolu během 6. září nepotkali. Rupprecht zde vystoupil dle slov Karla Feistmantela nervózně vůči svému sokovi. Na faktu, že nacionalistická akce byla silnější než ta monarchistická, to ovšem nic neměnilo.²⁴⁴ Tuto skutečnost potvrzovaly následující zprávy věnované téměř beze zbytku nacionalistům. Přesto zde nelze vynechat situaci, za které byl vyhlášen v Bavorsku výjimečný stav. Ten byl sice a priori namířen proti nacionalistům, nicméně se tím dotýkal všech aktivit v zemi. Zaprvé odstavil od vládnoucího kormidla Eugena von Knillinga a jeho kabinet. Za druhé přivedl k moci zpět Gustava von Kahra, coby generálního státního komisaře, Otto von Lossowa (zemský velitel armády) a Hanse von Seissera (zemský velitel policie). Tento vládnoucí pravicový triumvirát se měl stát jakýmsi nástrojem proti říšské vládě a proti jejímu vlastnímu v praxi uvedenému výjimečnému stavu. Prakticky ale sledoval nadále secesní kurz až samostatné Bavorsko. V podstatě se tedy na bavorské scéně objevila nová síla, reprezentovaná Gustavem von Kahrem, která mohla ovlivnit následující dění a také mohla působit jako jistý tmelící prvek mezi rozhádanými

²⁴² AMZV, PZ Mnichov, 20. 8. 1923, č. j. 80/296/23.

²⁴³ AMZV, PZ Mnichov, 25. 8. 1923, č. j. 80/299/23.

²⁴⁴ AMZV, PZ Mnichov, 12. 9. 1923, č. j. 80/327/23.

nacionalisty a monarchisty v cestě za stejným cílem. Kahr platil za zastávce monarchie, ovšem dokázal se dohodnout i s Adolfem Hitlerem.²⁴⁵

Situace se stávala stále nepřehlednější. Ke kompromisu mezi jednotlivými skupinami nedocházelo, spíše tomu bylo naopak. Rupprecht nadále sdílel své antipatie vůči Adolfu Hitlerovi a Erichu Ludendorffovi. Zároveň se začátkem října narušil vztah mezi Rupprechtem a Gustavem von Kahrem.²⁴⁶ To ovšem generálnímu komisaři nezabránilo v sondování situace ve Francii. Zde se tázal, jaký by zaujala mocnost postoj vůči eventuální restauraci. Dle dostupných informací se mu nedostalo úplně zamítavé odpovědi. V reakci na to odeslal československý konzul depeši, ve které zdůraznil možnost brzkého návratu Wittelsbachů na bavorský trůn.²⁴⁷ Zároveň musela autoritativní vláda Gustava von Kahra bojovat o vlastní přežití proti tlaku z Berlína. Zejména ve sporu o odvolání vzpurného generála von Lossowa, ve sporu o vydání nechvalně proslulého generála Hermanna Ehrhardta²⁴⁸ nebo v nedodržování vydaného zákazu tisku národních socialistů - *Völkischer Beobachteru*. Vše rezultovalo v úplném odstřižení triumvirátu odmítajícího komunikovat se sociálně zbarvenou berlínskou vládou.²⁴⁹

Mimo to narůstala nervozita mezi frakcemi v samotném Mnichově. Odstavený Eugen von Knilling vystupoval proti von Kahrovi, stejně jako Adolf Hitler, který se marně snažil získat podporu prince Rupprechta. Takové bylo shrnutí situace sepsané Karlem Feistmantelem pouhých několik hodin před pivnicovým pučem, tedy 8. listopadu 1923. V ten samý den ve večerních hodinách došlo k pokusu o převrat, ve kterém se nervózní Adolf Hitler pokusil předstihnout Gustava von Kahra v odstartování „pochodu na Berlín.“ Tato zbrklá akce, jíž se budeme podrobněji věnovat v další kapitole, měla nakonec zcela opačný efekt, než zamýšlel nejen Hitler, ale též von Kahr, respektive další politici snažící se Bavorsko nasměrovat k samostatnosti.

Nepovedený převrat uvrhl bavorskou politickou scénu do chaosu a paralyzoval také celé stranické spektrum, které nebylo schopné nalézt konsenzus. Gustav von Kahr zůstával

²⁴⁵ AMZV, PZ Mnichov, 29. 9. 1923, č. j. 80/339/23.

²⁴⁶ AMZV, PZ Mnichov, 8. 10. 1923, č. j. 80/350/23.

²⁴⁷ AMZV, PZ Mnichov, 15. 10. 1923, č. j. 80/360/23.

²⁴⁸ Brigádní generál Hermann Ehrhardt (29. 11. 1881 – 27. 9. 1971) se v Bavorsku proslavil účastí své jednotky na potlačení Bavorské republiky rad. Později spolupracoval s Wolfgangem Kappem v průběhu jeho puče, aby následně nuceně přesídlil, jako mnoho pravicových radikálů, natrvalo do Bavorska, kde se aktivně podílel na činnosti teroristické organizace Consul, která měla na svém kontě několik zdařilých atentátů proti špičkám německé politiky. Průkopník používání svastiky (jeho jednotka je používala již v roce 1919) se odmítl připojit k Hitlerovu puči v roce 1923 a později jeho vliv a pozice slábnula. Viz J. DORNBERG, *Munich 1923...*, s. 344.

²⁴⁹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 11. 1923, č. j. 80/3??/23.

proti vůli Eugena von Knillinga v pozici generálního státního komisaře. Zatímco v Bavorsku přetrvávala krize, centrální vláda v Berlíně učinila opatření, směřující zemi k vyřešení problémů s hyperinflací, která dosáhla na podzim 1923 svého vrcholu. Zavedení rentabilní marky v říjnu 1923 pomohlo zlepšit hospodářskou situaci a položilo základ ke stabilizaci přetrvávajícího neklidu. Postupně se tento efekt přenášel i do Bavorska, kde byla ale i na přelomu let 1923 a 1924 situace stále kritická. Nakonec nedošlo k pádu Knillingovi vlády. Přednosta konzulátu Feistmantel se domníval, že jedním z důvodů byly volby naplánované již na jaro 1924.²⁵⁰ Na konci ledna už opět akceschopná bavorská vláda vyjednávala s představitelem Centra a novým předsedou říšské vlády Wilhelmem Marxem určité ústupky, slibující zvýšenou finanční autonomii Bavorska.²⁵¹ Následně bylo dosaženo prosazení lidového žádání (referenda) o změně ústavy, které mělo být spojeno s dubnovými volbami do zemského sněmu, a konečně byl z pozice generálního státního komisaře odvolán také Gustav von Kahr a v pozici šéfa bavorské armády skončil také Otto von Lossow.²⁵²

Počátek roku 1924 měl přesto v Bavorsku zcela jiného jmenovatele. Veškerá pozornost byla věnována připravovanému procesu s pučisty, který se svým způsobem týkal i většiny vládnoucích kruhů v Bavorsku. A tak, když byl na konci února otevřen, ostatní dění v Bavorsku načas utichlo. Kromě směšných trestů pro iniciátory puče byla výsledkem ostře sledovaného procesu také totální diskreditace a politický konec Gustava von Kahra. Bavorská partikularistická akce přišla o jednoho ze svých představitelů. Krátce po procesu v Bavorsku proběhly volby do zemského sněmu. K nim připojené lidové hlasování o změně ústavy přineslo velmi těsný výsledek, a tudíž neznamenal pro BVP toužebný úspěch. Pro změnu ústavy by muselo hlasovat 2/3 elektorátu. Cestou referenda ke změně ústavy se mohlo Bavorsko vydat opět až v roce 1927.

Samotné volby do zemského sněmu, které se konaly opět nadvakrát, přinesly značné posílení extremistických stran. Zejména zisk 17 % pro Völkischer Block sjednocující v sobě nacionalisty byl pravděpodobným důsledkem právě skončivšího procesu s pučisty, kde si Adolf Hitler získal značnou popularitu. Strany vládnoucí koalice oproti tomu sčítaly ztráty. Bavorská lidová strana sice znovu volby vyhrála, ale ztratila 6,5 % hlasů. Menší, ale také ztráty, zaznamenaly Bavorský svaz rolníků a také Sjednocená národní pravice (Dříve

²⁵⁰ AMZV, PZ Mnichov, 10. 12. 1923, č. j. 80/415/23.

²⁵¹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 2. 1924, č. j. 80/28/24.

²⁵² AMZV, PZ Mnichov, 1. 3. 1924, č. j. 80/74/24.

vystupovala pod názvem Německá lidová strana nebo Německá národní lidová strana).²⁵³ Výsledky voleb tedy skutečně nenahrály odstředivým snahám. Bylo sice možné stavět vládní koalici na stejném prospektu jako v minulém volebním období, ovšem s tím rozdílem, že hlas koalice se zeslabil a ústavní většina tolik potřebná ve snaze o redukci výmarské ústavy popřípadě řešení vztahu vůči říši jako takové, byla v nedohlednu. I proto Karel Feistmantel už 1. června 1924 prognózoval možné opětovné volby do bavorského sněmu.²⁵⁴

6.4 Hledání politických cest k bavorským tužbám

Vnější okolnosti měly nakonec vliv na uklidnění situace v Bavorsku a omezení partikulárních a secesních snah. Jednalo se především o přijetí Dawesova plánu v září 1924 a následné jednání o přijetí Německa do Společnosti národů. Bavorská vláda nyní vedená Heinrichem Heldem prosazovala sice hlasování o přijetí na úrovni jednotlivých německých zemí, ale jinak jím vedené Bavorsko přijalo vstřícnější tón vůči říšské vládě. Monarchistické aktivity také ustrnuly v pasivitě a tak se hlavním tématem opět stalo otevření otázky ohledně propuštění Adolfa Hitlera.²⁵⁵ Až v závěru roku 1924 se opět objevily restaurační snahy. Heinrich Held z pozice předsedy vlády nadále podporoval aktivitu směřující k zisku funkce státního prezidenta pro Bavorsko a hlavním adeptem na tento post byl nadále korunní prince Rupprecht.²⁵⁶ Funkce státního prezidenta měla být jakýmsi mezistupněm před legálně provedenou restaurací Wittelsbachů, která měla následovat. Bavorská vláda také nadále zastávala negativní stanovisko ohledně vstupu Německa do Společnosti národů. Tento rozpor s říšskou vládou se stal v následujícím roce základním problémem narušujícím vztah těchto dvou institucí.

Od 1. ledna 1925 začal v Bavorsku vycházet týdeník sjednocující monarchisty nesoucí název *Bayereischer Herold*.²⁵⁷ V této době pak také probíhaly další nesmělé konzultace mezi Erichem Ludendorffem, který byl nadále jednou z hlavních postav tzv. *völkisch* hnutí s Rupprechtem Wittelsbachem. Korunní princ se ale cítil silný ve své pozici a proto nadále odmítal sblížení s tímto nacionalistickým hnutím. Rupprecht naopak by se v té době nechal

²⁵³ AMZV, PZ Mnichov, 26. 5. 1924, č. j. 80/191/24.; Procentuální výsledky voleb a rozdělení mandátů v zemském sněmu: BVP 33 % a 46 mandátů, SPD 17 % a 23 mandátů, VB (Völkischer Block) 17 % a 23 mandátů, VNR (Vereinigte nationale Rechte – Sjednocená národní pravice) 9,5 % a 11 mandátů, KPD 8 % a 9 mandátů, BBB (Bayerische Bauernbund) 7 % a 10 mandátů. Dalších pět menších stran získalo v rozmezí 1–5 mandátů.

²⁵⁴ AMZV, PZ Mnichov, 1. 6. 1924, č. j. 37/24.

²⁵⁵ AMZV, PZ Mnichov, 1. 10. 1924, č. j. 80/234/24.

²⁵⁶ AMZV, PZ Mnichov, 2. 12. 1924, č. j. 80/396/24.

²⁵⁷ AMZV, PZ Mnichov, 2. 1. 1925, č. j. 80/1/25.

zvolit státním prezidentem.²⁵⁸ Bavorská lidová strana se naproti tomu snažila navázat alespoň nějakou spoluprací s Völkischer Blockem, který se sice částečně rozpadl, nicméně jeho hlasy mohly být podstatné v situaci, kdy vláda chtěla získat 2/3 většinu pro změnu ústavy. Na konci ledna 1925 se pak konečně do politiky vrátil duchovní otec bavorské lidové strany Georg Heim, který se opět podílel na sblížení této strany s monarchistickou akcí.

Do dění v jarních měsících roku 1925 nečekaně vstoupilo úmrtí německého prezidenta Friedricha Eberta. Tato pro Německo smutná událost, nebyla v Bavorsku reflektována s jakýmkoliv náznakem byť strojeného smutku. Naopak se plně rozběhla agitace pro chystané prezidentské volby. Bavorská lidová strana nasadila předsedu vlády Heinricha Helda, který v prvním kole v Bavorsku zvítězil se ziskem 869 tisíc hlasů. Ve zbytku celého Německa ale nezískal ani 150 tisíc hlasů a tak skončil s necelými 4 % hluboko v poli poražených. První kolo prezidentské volby 29. března 1925 vyhrál kandidát Sjednocené německé pravice Karl Jarres, který získal celkem přes 10 milionů hlasů – téměř 39 %, ²⁵⁹ v Bavorsku to bylo jen 681 tisíc. Třetím v pořadí v bavorské volbě byl kandidát sociální demokracie Otto Braun s 594 tisíci hlasů. V celkovém pořadí hlasování v celém Německu byl na druhém místě. Svého kandidáta do voleb vyslal také Adolf Hitler. Konzul Feistmantel referoval o špatném vztahu Adolfa Hitlera a Ericha Ludendorffa a jeho kandidaturu, kterou okomentoval slovy, „*aby v tomto bavorském cirkusu nechyběl ani „šášek,“ posunul Hitler vpřed generála Ludendorffa,*“²⁶⁰ interpretoval jako jasný pokus o ironizaci a využití Ludendorffovi omezenosti. Generál ve volbách zcela propadl. V Bavorsku získal 79 tisíc hlasů a celkově v Německu pouhé 1 %.

Pokud bylo hodnocení výsledků prvního kola voleb z pera československého konzula úsměvné, jinak tomu bylo v tom druhém. Protože při první volbě nezískal nikdo více než nutných 50 % hlasů, bylo na 26. duben vypsáno druhé kolo. V něm vystoupili jen tři kandidáti. O marginální roli komunistického Ernsta Thälmana bylo napsáno již v předešlé kapitole. Zde je třeba věnovat pozornost střetu mezi Paulem von Hindenburgem a Wilhelmem Marxem. Tato otázka sice dalece přesahuje problematiku bavorského partikularismu a monarchismu, přesto je důležité jí věnovat pozornost ze dvou důvodů. Za první výsledky voleb výrazně ovlivnil právě postoj Bavorska a za druhé následná volba nového prezidenta byla odrazovým můstkem pro další iniciativu Bavorska, stále volajícího po větší autonomii.

²⁵⁸ AMZV, PZ Mnichov, 1. 2. 1925, č. j. 80/31/25.

²⁵⁹ Výsledky voleb dostupné online <http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/Praesidenten.html>, [citováno k 4. 2. 2015]; celkové výsledky prezidentských voleb.

²⁶⁰ AMZV, PZ Mnichov, 1. 4. 1925, č. j. 80/123/25.

V první řadě byl podstatný fakt, že Karl Jarres úspěšný v prvním kole nedostal možnost kandidovat v kole druhém. Bavorská vládnoucí koalice významně podporovala kandidaturu Paula von Hindenburga. Karel Feistmantel ostatně konstatoval, že právě Bavorsko sehrálo hlavní úlohu v kandidatuře německého hrdiny první světové války.²⁶¹ V samotných výsledcích nebyl rozdíl mezi Hindenburgem a kandidátem Centra Marxem tak vysoký, i když poměrně značně zastínil jinak velmi vyrovnanou volbu v celém Německu. Hindenburg získal v Bavorsku 1 milion 730 tisíc hlasů (60 %), Wilhelm Marx 1 milion 46 tisíc hlasů (36 %).²⁶² Podle informací z konzulátu měla rozhodující vliv na převahu Hindenburga v Bavorsku vysoká volební účast žen, maloměšťanů a bývalých vojáků.²⁶³

V srpnu 1925 také došlo k návštěvě Paula von Hindenburga v Mnichově. Ta byla speciálně jeho kanceláří naplánována na období výročí vzniku výmarské ústavy, aby se zamezilo partikulárním snahám v Bavorsku. Představitelé bavorského politického života naléhali na prezidenta, aby se stal symbolem osamostatňování jednotlivých zemí. Nicméně prezident naopak naléhal na dodržování ústavy a jednotu uvnitř Německa. Mimo Mnichov se prezident sešel také s Rupprechtem Wittelsbachem. Také zde byla jeho schůzka mířena jako intervence proti znovu pozvolna ožívajícím monarchistickým snahám. Návštěva hlavy státu v zemi byla tedy pro separační iniciativu zklamáním. Monarchistické hnutí přesto v následujícím období získávalo znovu na síle. V okolí korunního prince se hovořilo o stále reálnější restauraci, plánované nejpozději na jaro 1926. O postupu monarchistů svědčilo sjednocování aktivit monarchistických spolků např. Heimat- und Königsbundu a Kampfbund der Bayerntreue.²⁶⁴ Zástupci monarchistických kruhů se dokonce otevřeně dotazovaly u předsedy vlády Helda, jak by se vládní koalice zachovala při případné snaze Rupprechta o převzetí moci. Heinrich Held na to reagoval dvojace. Sám sebe sice prohlásil za monarchistu, ale na druhé straně by tento akt považoval za revoluční a vláda by proti němu musela zasáhnout.²⁶⁵ Přesto podle informací československého konzulátu měla restaurace Wittelsbachů podporu zejména ze strany Francie, která v ní spatřovala zábranu proti anšlusovým snahám. Rakousko by bylo svolné k připojení pouze k republikánskému Německu. O blízkosti monarchistického převratu na konci roku 1925 svědčil fakt, že Heinrich

²⁶¹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 5. 1925, č. j. 80/158/25.

²⁶² Výsledky voleb dostupné online <http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/Praesidenten.html>, [citováno k 4. 2. 2015].; Celkově získal Hindenburg 48 % hlasů oproti 45 % hlasů Wilhelma Marxe. Komunistický kandidát Ernst Thälmann získal 6 % hlasů. Přestože nezískal Paul von Hindenburg nadpoloviční většinu, stal se novým německým prezidentem.

²⁶³ AMZV, PZ Mnichov, 1. 5. 1925, č. j. 80/158/25.

²⁶⁴ AMZV, PZ Mnichov, 10. 11. 1925, č. j. 80/364/25.

²⁶⁵ Tamtéž.

Held odjel do Berlína vyjednávat o možném společném postupu proti této iniciativě. To byl jasný signál pro monarchistický tisk, aby proti jeho osobě spustil silnou kampaň. Vůbec působil v této době bavorský předseda vlády opět smířlivěji vůči berlínské politice. V listopadu 1925 slíbil Heinrich Held ratifikovat Locarnské dohody a vstup Německa do Společnosti národů. Zároveň v tomto smyslu apeloval na berlínskou vládu, aby získala další ústupky zejména v Porúří.²⁶⁶

Nakonec se situace ohledně vztahu Bavorska ke vstupu Německa do Společnosti národů opět zkomplikovala na počátku roku 1926. Tento poměr komplikovaly zejména vzájemné antipatie mezi říšským ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem a bavorským předsedou vlády Heinrichem Heldem. Prvně jmenovaný navštívil v lednu 1926 Bavorsko, ale nepovedlo se mu nijak kladně zapůsobit na místní vládní kabinet. Heinrich Held se ostatně demonstrativně schůze vládních představitelů neúčastnil.²⁶⁷ Naopak s ministrem zahraničí vyvolal polemiku v tisku, která vzájemný vztah jen zhoršila. Kladný vztah měla v té době bavorská vláda k říšskému kancléři Hansi Lutherovi. Ten navštívil Bavorsko v dubnu 1926, ale při této příležitosti byl doslova zasypán bavorskými federalistickými požadavky. Kromě stálých cílů vyšší míry autonomie a zisku vlastního státního prezidenta byla otevřena otázka finančního vyrovnání mezi Bavory a Říší. Bavorsko požadovalo zejména daňové úlevy a zjednodušení státní správy. Konzul Feistmantel se domníval, že přemrštěné požadavky Bavorska, které nemohl říšský kancléř jednoduše splnit, povedou k narušení dosud relativně vřelého vztahu mezi oběma stranami.²⁶⁸

Oproti tomu monarchistické tendence se v těchto měsících projevovaly velmi sporadicky. Významnou aktivitou bylo snad jen natáčení oslavného filmu o známém kulturním mecenáši, králi Ludvíku I., jehož natáčení vznikalo přímo pod dohledem prince Rupprechta a Heinricha Helda.²⁶⁹ Jiná akce směrem k osamostatnění popřípadě restauraci byla negativně ovlivněna německým členstvím ve Společnosti národů a neschopností bavorské vlády získat dvou třetinovou většinu v zemském sněmu ke změně ústavy. Tato otázka společně s opětovným zadáním referenda byla otevřena v červnu, ovšem dle zákona mohlo být lidové hlasování provedeno stejně až v roce 1927. Pro získání většiny v Landtagu navíc potřebovala vládní koalice hlasy národních socialistů z Völkischer Blocku, kteří ale

²⁶⁶ AMZV, PZ Mnicov, 1. 12. 1925, č. j. 80/352/25.

²⁶⁷ AMZV, PZ Mnicov, 1. 2. 1926, č. j. 80/44/26.

²⁶⁸ AMZV, PZ Mnicov, 1. 5. 1926, č. j. 80/158/26.

²⁶⁹ AMZV, PZ Mnicov, 1. 6. 1926, č. j. 80/196/26.

výměnou za své hlasy požadovali rozpuštění sněmu a nové volby.²⁷⁰ Výše zmíněný poměr Bavorska ke Společnosti národů byl velmi vlažný, spíše negativní. Bavoři požadovali po říšské vládě prosazení odchodu vojsk z Porýní, návrat Sárska, odvolání mezinárodní vojenské komise a získání koloniálního mandátu. V případě nedosažení těchto maximalistických požadavků prosazovalo Bavorsko opětovné opuštění společnosti.²⁷¹ Diferentní postoj vůči německé zahraniční politice zaujal korunní princ Rupprecht. Po sérii vystoupení v srpnu a září 1926 - například v Kötzingu, Norimberku nebo Rosenheimu - vystoupil nástupce bavorského trůnu v tisku, kde deklaroval možnost restaurace při setrvání Bavorska v jednotném Německu. Co víc, Rupprecht se vyslovil pro jednotnou zahraniční politiku celé země a dostal se do názorového střetu s vládní Bavorskou lidovou stranou.²⁷²

Stále větší pozornost na přelomu let 1926 a 1927 přinášelo finanční vyrovnání mezi Říší a Bavorskem. Bavorská vláda se snažila dosáhnout co největších výsledků a vystupovala velmi ostře vůči berlínské vládě. Tak například v listopadu 1926 prohlásil Heinrich Held, že stávající dohoda je „znásilňováním německých států.“²⁷³ Na počátku roku 1927 bylo Bavorsko jedinou zemí v Německu, která ostře vystupovala vůči snahám o centralizaci hospodářství, která byla prosazována v rámci Dawesova plánu. Stejně tak zde bylo vystupováno proti snaze o reformu státní správy, která měla nadále ubírat německým zemím jejich svrchovanost.²⁷⁴ Postupem času se zmiňované rozdíly pomalu smazávaly zejména vlivem sblížení Bavorské lidové strany a vládního Centra. Vzájemný růst spolupráce podpořil i překvapivě smířlivý Heinrich Held. V situaci, kdy se zlepšovaly vztahy mezi bavorským vládním kabinetem a berlínskou vládou přišlo zase otočení názorového kormidla v monarchistických kruzích. V březnu 1927 proběhla vůbec první Rupprechtova recepce od převratu v roce 1918. Jednalo se o hlasitou demonstraci návratu do vrcholného politického dění za účasti zástupců katolické církve, vládních stran, vojenských představitelů, ale také spřízněných cizích zastupitelských úřadů například maďarského konzula - nadšeného monarchisty Velicse.²⁷⁵ Postupem času tedy Rupprecht opustil zdrženlivý kurz, který razil zejména na konci roku 1926 a vystupoval ostře vůči říšské vládě. Kritikou finanční situace si v podstatě vyměnil svou roli s bavorskou vládou, vystupující čím dál smířlivěji vůči Berlínu. Karel Feistmantel tuto situaci hodnotil v červnové zprávě, kde spatřoval za velmi pompézními akcemi monarchistů jen malý reálný

²⁷⁰ AMZV, PZ Mnichov, 1. 7. 1926, č. j. 80/232/26.

²⁷¹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 10. 1926, č. j. 80/301/26.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ AMZV, PZ Mnichov, 1. 12. 1926, č. j. 80/350/26.

²⁷⁴ Viz *Zahraniční politika 1927*, s. 1265.

²⁷⁵ AMZV, PZ Mnichov, 1. 4. 1927, č. j. 80/67/27.

vliv v poměru k silícím republikánským stranám. Situace v Bavorsku se tedy zdála být na cestě k určité normalizaci a demokratizaci, přestože hlasy nacionalistů byly zatím dost hlasité.²⁷⁶

Postupující spolupráci s říšskou vládou narušovaly v letních měsících roku 1927 dvě okolnosti. První byl berlínský požadavek na zákon o reálném zdanění zemí, který byl v Bavorsku považován za definitivní útok na fiskální politiku jednotlivých zemí a konec samostatných daňových výsostí v zemi. Finanční situaci dále komplikovala absence vzájemného vyrovnání mezi Říší a jihovýchodní zemí. Díky tomu se hroutil systém placení státních úředníků a sociálních dávek.²⁷⁷ K této první okolnosti se připojil fakt, že narůstala obec monarchistická. Spolek Bayerischer Heimat- und Königsbund dosáhl 75 tisíc členů a tvořil tak důkaz, že nemalá část společnosti se chtěla angažovat ve prospěch restauračních a secesních záležitostí.²⁷⁸ Celá aktivita pod záštitou Bayerischer Heimat- und Königsbund měla proběhnout legální cestou. V tomto smyslu pracovala organizace do konce roku 1927, kdy došlo ke změně ve vedení. Zástupce Bavorské lidové strany nahradili členové Německé národní strany razící spíše celonárodní kurz před zájmy samostatného Bavorska.²⁷⁹ Nadále pokračovala tíživá finanční situace bavorské vlády, která neměla peníze na zvýšení platů státních zaměstnanců. Proto se bavorská koalice odhodlala k iniciativě tlačící na Centrum, aby opustila říšskou vládní koalici ve snaze zabránit plánovanému zvyšování výdajů na platy. V tomto šiku proti Berlínu se k Bavorsku přidaly také další jižní německé země - Bádensko, Württembersko a Durynsko.²⁸⁰

V roce 1928 ubylo zpráv pojednávajících o dění v Bavorsku. Přesto se v nich podařilo vystihnout zásadní linie vývoje monarchistické snahy. Hlavní tahoun této aktivity - Bayerische Heimat- und Königsbund se vydal směrem k národní politice. Stalo se tak po výměně vedení, které od vzniku organizace setrvalo několik let v rukou bavorských partikularistů z lidové strany. Nové vedení se naproti tomu sestávalo z vyhraněně nacionalisticky smýšlejících lidí z Německé národní strany.²⁸¹ Tím byl určen další vývoj spolku. Situace ohledně restaurace Wittelsbachů se tedy stávala čím dál méně realizovatelnou a pozice bývalého královského rodu v Bavorsku slábala. Tomu nasvědčuje i popis hlavního

²⁷⁶ AMZV, PZ Mnichov, 1. 6. 1927, č. j. 80/119/27.

²⁷⁷ AMZV, PZ Mnichov, 1. 7. 1927, č. j. 80/139/27.

²⁷⁸ AMZV, PZ Mnichov, 1. 8. 1927, č. j. 80/153/27.

²⁷⁹ AMZV, PZ Mnichov, 2. 1. 1928, č. j. 80/1/28.

²⁸⁰ AMZV, PZ Mnichov, 1. 11. 1927, č. j. 80/232/27.

²⁸¹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 2. 1928, č. j. 80/21/28.

tématu, kterému se omezené množství politických zpráv československého konzulátu z roku 1928 věnovaly.

Tím stěžejním tématem pro rok 1928 byly nepochybně volby do zemského sněmu, které měly proběhnout v květnu 1928. Situace blížících se voleb tradičně narušovala možnosti spolupráce ve vládnoucí koalici, která se spíše měnila v ostrou předvolební agitaci. Krize vládního kabinetu byla od počátku roku velmi citelná a limitovala reálnou sílu své vlastní aktivity vůči říšskému vládnímu kabinetu. Vzájemné rozpory, stále určované především finančními otázkami, tedy ustoupily do pozadí ve prospěch předvolebních kampaní a snahy o získání co nejlepšího úspěchu ve volbách. Překvapivě nejvíce narušila vyhrcovaná kampaň vztahy mezi Bavorským svazem rolníků a Bavorskou lidovou stranou, které stály bok po boku ve všech vládních kabinetech od voleb z roku 1920. Samotné volby, které proběhly 20. květnu 1928, přes drobnou ztrátu nakonec opět vyhrála Bavorská lidová strana. Sociální demokracie, která velmi posílila, získala druhé místo. Posílil také Bavorský svaz rolníků. Mezi extrémisty oslabili komunisté, naopak poprvé se do Landtagu dostala samostatná NSDAP.²⁸² Situace před vyjednáváním o nové vládní koalici byla v zemi značně napjatá.

Bavorská lidová strana obhájila počet mandátů, ovšem silnější výchozí pozici než po minulých volbách měl Bavorský svaz rolníků, který posílil hned o pět křesel.²⁸³ Poslední zmínky o bavorské povolební situaci byly obsaženy v poslední politické zprávě odeslané Karlem Feistmantelem na počátku srpna 1928. V nich byla zmíněna určitá povolební stabilizace, byť hledání společné řeči zabralo politickým partajím dlouhých deset týdnů. Nakonec byla prosazena určitá modifikace předešlé vládní koalice, kde byly nakonec rozděleny ministerské posty jako ve vládě předešlé. Závěr věnovaný politickým aktivitám v Bavorsku z pohledu československého konzulátu byl tedy plně věnován vnitřní situaci a její konsolidaci po volbách 1928. Dá se tedy na základě politických zpráv z daného roku konstatovat omezení separatistických tendencí? Na základě komparace s předešlými volebními roky a s nimi spjatými cykly se dá s tímto tvrzením souhlasit. K tomu bylo nutné připočítat také fakt, že bavorská vláda od roku 1927 v mnohem větší míře spolupracovala s vládou berlínskou. V době, kdy končilo námi sledované období a mnichovský konzulát opustil Karel Feistmantel, lze tedy politickou situaci v Bavorsku považovat za mnohem

²⁸² AMZV, PZ Mnichov, 27. 6. 1928, č. j. 80/136/28.; Procentuální výsledky voleb a rozdělení mandátů v zemském sněmu: BVP 31,5 % a 46 mandátů, SPD 24 % a 34 mandátů, Bayerische Bauernbund (BBB) 11,5 % a 17 mandátů, Nationalliberale Partei, Bayerische Mittelpartei und Deutsche Volkspartei der Pfalz (v předešlých volbách kandidující jako Sjednocená německá pravice) 9 % a 13 mandátů, NSDAP 6 % a 9 mandátů, KPD 4 % a 5 mandátů a Deutsche Volkspartei (DVP) 3 % a 4 mandáty. Jiné strany se do zemského sněmu nedostaly.

²⁸³ AMZV, PZ Mnichov, 1. 8. 1928, č. j. 80/152/28.

stabilnější, než v době kdy konzul do svého úřadu nastupoval. Tímto je možné také vysvětlit snížený počet zpráv docházejících od Karla Feistmantela v posledních dvou letech svého působení v úřadě. V Bavorsku se v té době skutečně neděly tak převratné události jako v letech předešlých a spory mezi Bavorskem a Říší se dostaly víceméně do pozice běžného vnitrostátního politického boje.

7 KRAJNÍ PRAVICE V BAVORSKU VE ZPRAVODAJSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉHO KONZULÁTU

7.1 Počátky pravicového hnutí 1919–1920

Fenomén extrémní, nacionalistické politiky v Bavorsku neměl tak hluboké kořeny. Když už byl Mnichov maximálně centrem bavorského patriotismu. V předválečném období se rozhodně nedalo mluvit o všenněmeckých náladách ve městě, natož o nadšených projevech nacionalismu. Adolf Hitler, jemuž bude věnována na následujících stranách dostatečná pozornost, sice po příchodu do Mnichova v roce 1913 označil Mnichov entuziasticky za „německé město“ ve srovnání s babylonem ras, jak pojmenoval Vídeň, ze které přišel,²⁸⁴ ovšem těžiště místní politiky rozhodně nebylo nasměrováno nacionalisticky. Jedno z kulturních center předválečné Evropy bylo totiž spíše bohémským městem, než striktně Německým. Ostatně více než polovinu obyvatel na přelomu století tvořili obyvatelé nenarození v Mnichově.²⁸⁵

Vychýlení politického barometru ostře doprava nepřineslo ani válečné období. O jeho vlivu na dění v Bavorsku bylo již v předešlých kapitolách napsáno dost. Na tomto místě bylo potřeba hledat kořeny problému jinde. Uspokojivou odpovědí na otázku vzniku krajně pravicových tendencí v metropoli na Isaru dalo dění následující bezprostředně po válce. Poválečná revoluce, ale především jarní pokus radikální levice o zavedení Bavorské republiky rad změnil vnímání rizika bolševismu v konzervativních bavorských kruzích, střední třídě a široké vrstvě zdejšího rolnictva. Krajní odpor vůči socialismu znamenal dokonce legitimizaci z dnešního pohledu naprosto neakceptovatelně brutálního zásahu vůči komukoliv, kdo se zašpinil účastí na krátkodechém bolševickém projektu.²⁸⁶ Pozvolná změna v uvažování která nakonec vedla k tomu, že se Bavorsko stalo centrem radikální pravice ve výmarském Německu začala v polovině roku 1919. Do toho času se také datovalo otevření československého zastupitelského úřadu v Mnichově, který v následujících letech hojně informoval o dění na okraji volebního spektra v jihovýchodní německé zemi. Nicméně v letech 1919–1920 bylo nacionalistické hnutí zatím jen marginální silou, které Antonín Blahovský nemusel, a také nevěnoval přílišnou pozornost.

²⁸⁴ Adolf, HITLER, *Mein Kampf*, Delhi 2013, s. 125.

²⁸⁵ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. XVIII.

²⁸⁶ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 129.

Pravicové „völkisch“ hnutí v Mnichově bylo ještě v roce 1920 velmi rozdrobené a čítalo minimálně patnáct na sobě nezávislých organizací²⁸⁷ a teprve čekalo na nějakou výraznější sílu nebo mluvčího. Tím se v pozdější době stal Adolf Hitler, který vstoupil v září 1919 do Deutsche Arbeiter Partei stvořené v lednu 1919 a vedené Antonem Draxlerem a Karlem Harrerem.²⁸⁸ Nejednotná síla na pravém spektru potřebovala ke svému ukotvení příznivou konstelaci na politické scéně a vnější vlivy. Situací, která spojila potřebné dva atributy, byl neúspěšný Kappův puč z jara 1920. Ten opět oživil panickou hrůzu z bolševické revoluce a vynesl do čela země nacionalisticky orientovaného konzervativce Gustava von Kahra. A právě nástup Kahra do funkce ministerského předsedy v Bavorsku přinesl uvolnění pro rozvoj nacionalistických tendencí. Hranice jihovýchodní země se totiž otevřely radikálům z celého Německa, ve zbytku země často stíhaných. Do Bavorska tak například přesídlil veterán antisocialistických akcí freikorpsů, kapitán Hermann Ehrhardt nebo hrdina první světové války Erich von Ludendorff. Tito dva působili alespoň zpočátku mimo struktury etabloující se bavorské krajní pravice, nicméně společně dali vzniknout nechvalně proslulé organizaci Consul, jejíž činnost v letech 1921 a 1922 si vyžádala několik životů z řad politických elit výmarského Německa.²⁸⁹ Rodící se spiklenecké aktivity a roztržitá extrémistická scéna v Bavorsku v druhé polovině roku 1920 byla pro skromný československý úřad v Mnichově těžko postihnutelná. Situace se začala pozvolna měnit s nástupem Bohuslava Beneše do čela expozitury a také s postupným silněním nacionalistických tendencí v roce 1921.

7.2 Nacionalismus tématem pro široké vrstvy 1921–1922

V úvodu této kapitoly bylo naznačeno, že v době vedení úřadu Antonínem Blahovským neodešla z úřadu jediná zpráva, věnující se činnosti Deutsche Arbeiter Partei, nebo Adolfa Hitlera. Nebylo by ale správné Blahovskému cokoliv vyčítat. DAP byla v řeči čísel jednou z mnoha a na konci roku 1920 měla pouhých 2000 členů.²⁹⁰ Navíc bylo logické, že se Blahovský věnoval mnohem třaskavější problematice radikální levice, separatismu, ale i rodící se iredenty. Situace se začala výrazně měnit v roce 1921. To už v čele

²⁸⁷ Tamtéž, s. 148.

²⁸⁸ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 129

²⁸⁹ Organizace Consul (Organisation Consul) byl extrémně nacionalistický spolek působící ve výmarském Německu v letech 1921–1922. Mezi projevy tohoto konspirativního spolku patřily především politické vraždy, a to v těch nejvyšších patrech německé poválečné politiky. Mezi nejznámější terče této organizace patří zavraždění politikové např.: Karl Gareis, Matthias Erzberger, Philipp Scheidemann nebo Walther Rathenau. Viz Howard STERN, *The Organisation Consul*, in *The Journal of Modern History* Vol. 35, No. 1 (Mar., 1963), Chicago, 1963, s. 20–32.

²⁹⁰ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 159.

československého konzulátu seděl Bohuslav Beneš a stal se tak prvním předsunutým československým pohledem na nacionalistickou problematiku v Bavorsku.

Benešova první zmínka o nacionalistech je datována do února 1921. Ve zprávě popisující celkově napjatou situaci v Bavorsku jmenoval jako činitele společenské nálady také nacionalisty, ovšem nikterak blíže nespécifikoval, ani nejmenoval.²⁹¹ Na konci února informaci doplnil s tím, že za silnou pozici bavorské politiky jak vůči Berlínu, tak vůči západu stojí v Mnichově nacionalistické kruhy z celého Německa, čímž (se zpožděním) potvrdil skutečnost, ke které docházelo od poloviny roku 1920.²⁹² V březnu referoval Bohuslav Beneš o krátké koketerii mezi nacionalisty a komunisty, stále ovšem za absence konkrétních jmen i stran. Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei²⁹³ koupila v prosinci 1920 od společnosti Thule krachující deník *Völkischer Beobachter* a vytvořila z něj hlásnou troubu svých myšlenek.²⁹⁴ Vlastnictví stranického tisku posunulo NSDAP do popředí zájmu v Mnichově a členská základna v roce 1921 dál utěšeně narůstala. Tento fakt zůstal pro československý konzulát zatím neznámým. Zmínka o *Völkischer Beobachteru* se poprvé objevila ve zprávě z Mnichova v říjnu 1921 a následovala tak sérii neurčitých zmínek o činnosti organizace Consul, která sice vyrostla v Mnichově, ale operovala především na půdě ostatního Německa. V souvislosti s nacionalistickým deníkem hovořil Bohuslav Beneš o redaktoru Hermannu Esserovi, který měl za úkol propagovat tuto činnost v zahraničí. Zde konzul odkazoval na spolupráci s německým baronem Reitzensteinem z Nového Sedla u Žatce, který měl být hlavní spojkou bavorských národních socialistů s těmi v Československu.²⁹⁵ Na konci roku pak přišla na berlínské vyslanectví další Benešova zpráva o *Völkischer Beobachteru*. Zde byl hodnocen jako společensky nevýznamné periodikum vycházející v malém nákladu.²⁹⁶

Rok 1921 tedy rozhodně nebyl ze strany československé zpravodajské akce věnované nově vyrůstajícímu fenoménu v Bavorsku příliš úspěšný. Řada neurovnaných a neúplných zpráv o problematice nemohla tvořit dostatečný informační základ, a to protože nadále stála v pozadí dosud důležitějších fenoménů. Například trvale oslabující komunistická akce byla až do roku 1922 v politických zprávách frekventovanějším jevem než činnost nacionalistů.

²⁹¹ AMZV, PZ Mnichov, 5. 2. 1921, č. j. 938pol./2/res.

²⁹² AMZV, PZ Mnichov, 21. 2. 1921, č. j. 938pol./3/res.

²⁹³ Ke změně názvu strany došlo pod taktovkou Adolfa Hitlera v únoru 1920, poté co v pivnici Hofbräuhaus seznámil zdejší osazenstvo s novým stranickým programem. Viz I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 151.

²⁹⁴ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 164.

²⁹⁵ AMZV, PZ Mnichov, 25. 10. 1921, č. j. 938pol/res.

²⁹⁶ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 8, 22. 12. 1921, č. j. 938pol/res.

Situace se ale začala pozvolna měnit. V únoru 1922 referoval Bohuslav Beneš poprvé o polovojenských svazích národních socialistů (Beneš užíval často výrazu „Hitlerovci“), která dle zpráv důvěrníka ze sociální demokracie cvičili ve střelbě.²⁹⁷ Samotná zpráva nehovořila přímo o jednotkách SA, jejíž řady se od vzniku v roce 1920 postupně rozšiřovaly,²⁹⁸ přičemž hlavní vliv na tom měl definitivně vymáhaný zákaz všech podob po válce fungujících Freikorpsů. To s sebou neslo nejen rozšíření řad SA, ale i dalších svazů. Bohuslav Beneš, v komparaci se současnou literaturou věnující se této problematice, správně zmiňoval především organizací Einwohnerer, jako byly Orka, Orgesch nebo Bund Oberland.²⁹⁹ Ponechme ale stranou složité činnosti polovojenských svazů na půdě Bavorska a vraťme se zpět k čile se rozvíjející aktivitě národních socialistů.

Jeich čelní představitel Adolf Hitler, který stranu víceméně ovládl již v roce 1921, byl v lednu 1922 odsouzen k 3 měsícům vězení po konfliktu s vůdcem separatistického spolku Bayernbund Ottou Ballerstedtem. Hitler trest nastoupil až na konci června 1922 a místo původního trestu odseděl v mnichovském vězení pouhý měsíc.³⁰⁰ Také tomu věnoval svou zprávu z 2. srpna Bohuslav Beneš. Hitlera zde označil za „vůdce národních bolševiků“ a připojil, že po propuštění z vězení opět řečnil, i za účasti německého politika z Československa Hanse Knirsche.³⁰¹ Nacionalisté sílili a ostře vystupovali proti bavorské vládě reprezentované hrabětem Lerchenfeldem. Se separatisty měli tak prozatím jeden společný cíl. Tím nebylo nic jiného než návrat Gustava von Kahra do čela Bavorska. To zostřovalo situaci na již tak dost horké bavorské půdě. S končícím létem referoval Beneš, že ve městě hrozil puč. Jeho zpráva vypověděla o naléhavosti celé situace, ale nespécifikovala zda-li zmiňovaný puč hrozil více od Separatistů, nebo Hitlerovců. Zvýšené riziko bylo ovšem z obou stran a nakonec přineslo konec nenáviděného Lerchenfelda, o němž Hitler prohlašoval, že „*má mozek ovce a je naprosto odtržen od reality*“,³⁰² v pozici ministerského předsedy.³⁰³

Konec vlády Huga von Lerchenfelda se téměř kryl s opuštěním města Bohuslavem Benešem. V prosinci jeho místo zaujal Karel Feistmantel. Netrvalo to dlouho a na

²⁹⁷ AMZV, PZ Mnichov, 24. 2. 1922, č. j. 350/22.

²⁹⁸ Organizace SA působila ve své podobě od října 1921, ale již předtím měla Hitlerova strana polovojenský oddíl skrytý pod názvem tělocvičný a sportovní oddíl. Jeho činnost měla kořeny už na počátku roku 1920, kdy Hitler poprvé zjistil, že jeho strana potřebuje na své hospodské mítinky ochranu proti svým odpůrcům.

²⁹⁹ AMZV, PZ Mnichov, 9. 3. 1922, č. j. 350 pol.res/22.

³⁰⁰ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 180.

³⁰¹ AMZV, PZ Mnichov, 2. 8. 1922, č. j. 350/22/7.

³⁰² I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 180; Antipatie mezi vůdcem národních socialistů a hrabětem von Lerchenfeldem byly vzájemné. Viz H. GORDON, *Hitler and the Beer...*, s. 32.

³⁰³ AMZV, PZ Mnichov, 19. 9. 1922, č. j. 350/22/9.

československé vyslanectví v Berlíně začaly přicházet velice expresivní a výmluvně psané zprávy shrnující detailně další kroky národně-socialistického hnutí. Nový konzul totiž dorazil do Mnichova v předvečer hluboké německé krize roku 1923, která z marginální a někdy posměšně reflektované Hitlerovy strany udělala jednu z hlavních hybných sil bavorské politiky v roce 1923.

7.3 Pozornost upřená na Bavorsko – cesta k převratu v roce 1923

Čerstvě dosazený konzul neztrácel čas a vycítil nutnost referovat o nacionalistech důkladněji. Již čtyři dny po svém nástupu do funkce sepsal na toto téma rozsáhlou zprávu, patrně pod vlivem veřejného vystoupení národních socialistů 17. prosince 1922, ze které se dalo extrahovat několik zajímavých poznatků. Zpráva konstatovala, že stranu ovládali kromě Hitlera jeho mecenáši z řad průmyslníků, což není úplně v rozporu s pozdějšími výzkumnými pracemi věnujícími se osudové osobnosti německých dějin. Nicméně v textech významných Hitlerových životopisců nenalezneme kromě úzkých vazeb NSDAP na některé německé průmyslníky (např. Hugo Stinnes) jejich výraznější vliv na chod strany.³⁰⁴ Dále Feistmantel poukazoval na fakt, že strana posilovala svou členskou základnu, ale i složky Sturmabteilung (SA) a síť poboček.³⁰⁵ V aktuálním porovnání s italskými fašisty, kteří se chopili moci v Římě teprve před dvěma měsíci, v posledních dnech října 1922, postřehla zpráva zcela správně rozdílnost v obou hnutích – jeden z hlavních bodů NSDAP – boj proti židovství.³⁰⁶ Karel Feistmantel se na rozdíl od svého předchůdce v úřadě zaměřil na nacionalistické hnutí více zešíroka a kromě NSDAP věnoval svou pozornost i obdobným „völkisch“ hnutím.³⁰⁷

Ve své první lednové zprávě 9. ledna Feistmantel referoval o schůzi čelních protagonistů bavorského státu v pivnici Löwenbräukeller, které se ovšem zúčastnili také Gustav von Kahr, Erich von Ludendorff a Adolf Hitler. Podle československého konzula se jednalo o určitém společném postupu, který mělo nastolit Bavorsko v postoji vůči reparačním požadavkům Francie. Zároveň na tomto místě přišlo také první personální hodnocení vůdce národních socialistů z pera českého úředníka. Ten hodnotil jeho vystoupení slovy „*ráz Hitlerovy řeči charakterizuje jeho duševní niveau.*“³⁰⁸ To bylo první charakterové hodnocení, které bylo mnohokrát, nejen v roce 1923, doplněno dalšími přívlastky, ke kterým se ještě dostaneme. Počátek roku 1923 ale ovlivnila okupace Porúří, která byla přes velký odpor

³⁰⁴ H. GORDON, *Hitler and the Beer Hall...*, s. 246.

³⁰⁵ Tuto informaci potvrdil výzkum Iana Kershawa. V roce 1922 zesílila NSDAP především v Severním Bavorsku a její členská základna se vyšplhala na 20 tisíc. Viz I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 183.

³⁰⁶ AMZV, PZ Mnichov, 19. 12. 1922, č. j. 350/27000/22. res.

³⁰⁷ Hned ve své první zprávě zmiňoval Deutschvölkischer Rechtsblock vedeným Rudolfem von Xylander.

³⁰⁸ AMZV, PZ Mnichov, 9. 1. 1923, č. j. 80/7/23.

Velké Británie zahájena 11. ledna 1923. To postavilo Adolfa Hitlera před dvě rozdílné výzvy. Prvním byl postoj k bavorským provinciálním svazům (Vereinigte Vaterländische Verbände Bayerns) v jehož pozadí stál Gustav von Kahr. Zde došlo k názorové kolizi zejména kvůli politickým cílům a prostředkům jejich dosažení. Jeho pozici v čele hnutí omezila ale především nezvládnutá druhá výzva z ledna 1923. Jeho stoupenci stále hlasitěji žádali nějaké činy. Tomu Hitler dosud bránil a ztrácel tím přízeň mnohých horlivých aktivistů.³⁰⁹ Z tohoto poznatku odvozoval Feistmantel eventualitu nějakého nepromyšleného pokusu o převrat provedeném na vlastní pěst přívrženci Adolfa Hitlera, kteří nemínili již nadále čekat. Tuto teorii zopakoval na konci ledna, kdy se ve své zprávě věnoval eventualitě pokusu o puč. Ten vyžadoval především kvalifikovaného lídra a pevně organizovanou mocenskou strukturu, která by byla připravena vykonávat exekutivní činnost. Potenciálními vůdci mohli být tři osobnosti z již zmíněných organizací. Vereinigte Vaterländische Verbände Bayerns měla ovšem dle soudu Karla Feistmantela ve svém čele málo energického Gustava von Kahra, NSDAP měla v čele neinteligentního Adolfa Hitlera, který navíc své hnutí neměl plně ve svých rukou, a Deutschvölkischer Rechtsblock vedl nepopulární voják Rudolf von Xylander. Druhý bod k naplnění předpokladů úspěšného puče pak nebyl dosažen, protože k němu byla potřeba silná základna, kterou mohly sestavit pouze kooperující VVVB a NSDAP. Tuto spolupráci ale konzul vylučoval.³¹⁰

Přestože bezprostřední riziko převratu bylo v Bavorsku vyloučeno, vyhlásila místní vláda 26. ledna výjimečný stav, ten měl zamezit pouličním nepokojům při plánovaných akcích nacionalistů na 27.–28. ledna. Přestože byly veškeré pouliční akce zakázány, přesáhla účast na venkovním průvodu čtyřiceti tisíc. Z nichž dva tisíce tvořili příslušníci pochodující SA. Při akci nedošlo k žádným nepokojům a celá „*aféra byla bavorsky sousedským způsobem urovnána*,“³¹¹ jak konstatoval československý konzul, v brzké době mělo také dojít k zrušení výjimečného stavu vznášejícím se prozatím pouze dočasně nad Mnichovem. Skutečně k němu došlo v noci z 5. na 6. února. Tím byl také přerušen zákaz vydávání Völkischer Beobachteru, který od nynějška začal vycházet denně, místo předchozích dvou vydání týdně.³¹²

Protože se obě hlavní síly na pravici VVVB a NSDAP necítily dostatečně silné a trpěly vnitřní erozí, pracovaly v únoru za pomoci prostředníků z Deutschvölkische

³⁰⁹ AMZV, PZ Mnichov, 19. 1. 1923, č. j. 80/22/23.

³¹⁰ AMZV, PZ Mnichov, III. MPZ 1923, 29. 1. 1923, č. j. 80/36/23.

³¹¹ AMZV, PZ Mnichov, IV. MPZ 1923, 1. 2. 1923, č. j. 80/40/23.

³¹² AMZV, PZ Mnichov, VI. MPZ 1923, 10. 2. 1923, č. j. 80/57/23.

Rechtsblocku na znovuootevření otázky vzájemné spolupráce. Kromě Rudolfa von Xylandera s v tomto plně angažoval také Erich von Ludendorff.³¹³

Následovalo období relativního uklidnění situace, které bylo ve znamení vzájemného sblížení Adolfa Hitlera s Erichem von Ludendorffem. Menší frekvence zpráv z března a dubna 1923 nebyla dána nezájmem československého úřadu, ale naopak. Ve srovnání s publikacemi dostupnými k této problematice, bylo nadále zpravodajství konzulátu během této mezihry stále velmi podrobné. V polovině dubna Karel Feistmantel zpravil československé vyslanectví v Berlíně o nutnosti zásahu bavorské vlády proti národním socialistům. V tom byl shledán částečný konsenzus vládní koalice, nicméně bylo nutné čekat na příležitost, která by pohnala Hitlera před zákon.³¹⁴ Na druhou stranu snaha sociálních demokratů o zrušení SA nenalezla v zemském sněmu patřičnou podporu.³¹⁵ V ten samý den, kdy Karel Feistmantel svou zprávu odeslal, došlo v Mnichově ke zcela zásadní události ovlivňující další dění na půdě radikální pravice. Prvního května se odehrála tradiční levicová oslava, proti které toužili Hitlerovci demonstrovat svou sílu. Svou sílu ale ukázal nejlépe povětšinou liknavý bavorský stát, který zakročil s nebyvalou razancí. Zaprvé nepovolil žádné demonstrace komunistům, ale také, a to především, dokázal zabránit v plánovaných nepokojích nacistům, kteří chtěli na pokojně oslavující levicové síly zaútočit hned na několika místech. Toto fiasko ukázalo na slabost pravicového hnutí a mnozí se domnívali, že jeho hvězda po tomto nezdaru definitivně zapadne.³¹⁶

V trochu jiném světle, než pozdější rekonstrukteři prvomájových událostí, spatřoval události na místě československý konzul. Ve své bezprostřední zprávě z 2. května spatřoval nadále NSDAP jako silnou politickou sílu, která ovšem postrádala silného vůdce. Tři jména, které konzul nabídl společně s vysvětlením jejich vůdcovských neschopností, byla následující. Adolf Hitler – nevzdělanec a psychopat, Dietrich Eckart – alkoholik a konečně Christian Roth – zbabělec a morálně méněcenný šplhoun.³¹⁷ Zároveň v této zprávě vyjádřil Feistmantel podivení nad tím, jak to že stále nebylo NSDAP zakázáno. Osmého května tato tvrzení doplnil o zajímavý údaj, ve kterém tvrdil, že by stačila spolupráce BVP a SPD na půdě zemského sněmu, která by mohla národní socialisty definitivně izolovat.³¹⁸ Zde spatřoval také možnost předvést Adolfa Hitlera k soudu, čímž se naprosto shodoval s Hitlerovými

³¹³ AMZV, PZ Mnichov, VII. MPZ 1923, 2. 3. 1923, č. j. 80/85/23.

³¹⁴ AMZV, PZ Mnichov, X. MPZ 1923, 15. 4. 1923, č. 80/129/23.

³¹⁵ AMZV, PZ Mnichov, IV. ŘPZ 1923, 1. 5. 1923, č. 80/189/23.

³¹⁶ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 199.

³¹⁷ AMZV, PZ Mnichov, XI. MPZ 1923, 2. 5. 1923, č. j. 80/190/23.

³¹⁸ AMZV, PZ Mnichov, XII. MPZ 1923, 8. 5. 1923, č. j. 80/197/23.

životopisci, kteří viděli hlavní překážku v postižení nacistického vůdce v ministru spravedlnosti Franzi Gürtnerovi.³¹⁹ Neúspěch prvního května měl mimo jiné za efekt opětovný odklon VVVB od Adolfa Hitlera. Už tak složitě vyjednávaná spolupráce byla tedy opětovně narušena. Navíc byl znovu vyhlášen výjimečný stav, tentokrátě namířený přímo proti Adolfu Hitlerovi.³²⁰

Zoufalá situace obvykle vyžaduje zoufalé činy, takto zřejmě uvažoval o nacistickém mnichovském vůdci Karel Feistmantel. Během června 1923 totiž v podobném duchu zpravoval svůj nadřízený úřad. Podle něj sice Hitler nemohl své protivníky ničím překvapit, ale to mu nemohlo zabránit v pokusu o převrat (předem určený k neúspěchu). Zatímco československý konzul spatřoval riziko uskutečnění zoufalého puče v momentální Hitlerově slabosti a nedostatku financí,³²¹ již tolikrát zmiňovaný Ian Kershaw ve svém pozdějším výzkumu došel k závěru, že Hitler byl tlačěn především svými stoupenci, kteří už nechtěli nadále vyčkávat. Finanční faktor ještě v létě nebyl tak důležitý, tím se stal až v kritickém listopadu 1923. Během léta 1923 došlo k zajímavému posunu. Protože bavorská vláda nadále pokračovala v liknavém postoji vůči radikální pravici, vložila se do situace vláda říšská. Tím pochopitelně přilila oleje do nenávistného ohně. Její nařízení omezující vydávání nenávistného *Völkischer Beobachteru*, který soustavně napadal nově vzniklou Stressemanovu vládu a samotného kancléře označoval za „*chameleona napojeného na Židy a Čechy*,“³²² však nebylo v Bavorsku bráno vůbec na zřetel. Hrdá bavorská vláda tímto postojem bezelstně podporovala NSDAP ve své samostatné svaté válce proti Berlínu. Návratu hitlerovců do bavorského kolbiště za pomoci místní vlády si bystře povšiml a upozornil na to i československý konzul.³²³ Tento návrat znamenal také znovuoživení spolupráce mezi Gustavem Kahrem, Erichem Ludendorffem a Adolfem Hitlerem, který opět pohotově rozpoznal Karel Feistmantel ve své zprávě z 31. srpna 1923.³²⁴ K postupnému sjednocování pravicových sil začalo docházet až v září.

Dle dostupných informací poslal konzul 4. září zprávu do Berlína, kde vyjádřil rozpor mezi národními socialisty a Vereinigte Vaterländische Verbände Bayerns ohledně termínu převratu. Zatímco nedočkavý Hitler chtěl akci provést již 2. září v den oslav Deutscher Tagu, organizace kolem Gustava von Kahra a Ericha Ludendorffa vyslovila přání vyčkat pádu

³¹⁹ I. KERSHAW, *Hitler*, s. 200; Joachim FEST, *Hitler*, New York 1975, s. 172.

³²⁰ AMZV, PZ Mnichov, XIII. MPZ 1923, č. j. 80/199/23.

³²¹ AMZV, PZ Mnichov, VI. ŘPZ 1923, 28. 6. 1923, č. j. 80/243/23.

³²² AMZV, PZ Mnichov, XX. MPZ 1923, 16. 8. 1923, 80/284/23.

³²³ AMZV, PZ Mnichov, XXIII. MPZ 1923, 25. 8. 1923, č. j. 80/299/23.

³²⁴ AMZV, PZ Mnichov, XXIV. MPZ 1923, 31. 8. 1923, č. j. 80/310/23.

Stresemannovi vlády, který byl v brzkém očekávání. K ničemu tedy opět nedošlo, ale bavorská vláda ve svém konfliktním postoji proti Berlínu nadále nahrávala nacionalistům, jejichž agitace nadále sílila. V září ovšem československá informační služba v Bavorsku trochu zaspala. Až 27. září referovala o nově vzniklém Německém bojovém svazu (Deutscher Kampfbund), který vzešel z norimberského shromáždění konaném na samotném počátku měsíce. Zde si Hitler napravil svou pošramocenou reputaci a stanul v čele zmíněné organizace, která politicky sjednocovala NSDAP, Svaz Vysočina (Bund Oberland) a Říšský prapor (Reichsbanner).³²⁵ Československá expozitura tento fakt na konci měsíce doplnila údajem o patnácti tisících ozbrojených mužích, které měl mít tímto Hitler k dispozici.³²⁶

Šestadvacátého září byla říšskou vládou ukončena pasivní rezistence ve vztahu k okupovanému Porúří. To dalším způsobem eskalovalo napětí mezi Berlínem a Mnichovem. Mnichovská vláda totiž na tento akt reagovala zavedením výjimečného stavu a jmenováním Gustava von Kahra do funkce generálního státního komisaře s téměř diktátorskými pravomocemi. Společně s ním tvořili nový vládnoucí triumvirát šéf zemské policie Hans von Seißer a bavorský velitel Reichswehru Otto von Lossow.³²⁷ Na základě těchto obecně známých faktů pak spekuloval československý konzulát nad možným dalším vývojem. Stalo se tak hned ve třech následujících zprávách. Z 29. září, 2. října a 4. října. Jisté bylo to, že Kahr vydal nařízení proti levicovým silám, ale také proti pravicovému extremismu. Na druhé straně jeho vůle lpět na striktním dodržování všech nařízení namířených proti socialistům nebyla velká.³²⁸ Nicméně k žádné velké shodě mezi Kahrem a Hitlerem se ani podle slov Karla Feistmantela neschylovalo. Naopak v napjaté atmosféře všeobecně očekávaného převratu, nebo odtržení se od Berlína spatřoval rozdílné cíle, ke kterým směřovali oba zmínění aktéři.³²⁹ Bližší seznámení s cíli nabídl konzul pouze u Kahrova triumvirátu. Ten podle jeho tvrzení mířil k secesi a dokládal to nejen snahou o ukončení jakéhokoliv jednání na ose Berlín-Mnichov, ale také například snahou osamostatnit bavorskou státní banku.³³⁰

Konfliktní situace místo tolikrát během roku otevřené spolupráce mezi Adolfem Hitlerem a Gustavem von Kahrem vstoupila do další fáze. Poté co na státního komisaře zaútočil Völkischer Beobachter, bylo jeho další vycházení zakázáno. Místo toho vycházel nacionalistický týdeník Heimatland každý den. Ten byl navíc bezplatně zásobován zprávami

³²⁵ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 201.

³²⁶ AMZV, PZ Mnichov, XXIX. MPZ 1923, 27. 9. 1923, č. j. 80/337/23.

³²⁷ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 203–204.

³²⁸ AMZV, PZ Mnichov, XXX. MPZ 1923, 29. 9. 1923. č. j. 80/339/23.

³²⁹ AMZV, PZ Mnichov, IX. ŘPZ, 2. 10. 1923, č. j. 80/340/23.

³³⁰ AMZV, PZ Mnichov, XXXI. MPZ, 4. 10. 1923, č. j. 80/346/23.

od tiskové kanceláře Hugo Stinnesse Deutsche Allgemeine Zeitung a těšil se na mnichovské poměry vysokému nákladu mezi 30–35 tisíci výtisky.³³¹ Už 12. října ale konzul informoval berlínské vyslanectví o tom, že byl zakázán i Heimatland.³³² V předešlé části studie byl popsán kontakt mezi Gustavem von Kahrem a francouzskými představiteli, v té samé době svou zahraniční pomoc sondoval také Adolf Hitler. Prostřednictvím svého spolupracovníka Kurta Lüdeckeho v Římu získal příslib pomoci italských fašistů přímo od Benita Mussoliniho, jak o tom svědčí Feistmantelova zpráva z 15. října.³³³ V následujícím období, které bylo především vyplněno pokračujícím konfliktem mezi Berlínem a Mnichovem, především ve sporu o Otto von Lossowa, který byl říšskou vládou odvolán, na což ovšem Gustav von Kahr nebral žádný ohled. Do Mnichova se také vrátili reportéři Völkischer Beobachteru, na které byl vydán zatykač. Ti se ovšem o svůj osud bát nemuseli. Podle Karla Feistmantela směřovala vláda triumvirátu k nastolení národní diktatury. K tomuto závěru dospěl konzul na základě roztržky mezi korunním princem Rupprechem a státním komisařem. Druhý jmenovaný se snažil nyní získat Hitlerovu podporu určitými ústupky - vypovídáním Židů z Bavorska, tvrdým postupem proti levicovému tisku, ale také beztretností pro radikálně pravicové novináře.³³⁴

7.4 Puč a jeho důsledky 1923–1924

Příští politická zpráva z mnichovského konzulátu odešla 8. listopadu. V ní popsal Karel Feistmantel dění prvních listopadových dnů. Došlo i na tezi, že Hitler chtěl odstavit Gustava von Kahra. Jednalo se o zajímavou prognózu vzhledem k tomu, co se odehrálo ten večer v mnichovské pivnici Bürgerbräukeller. O pivnicovém puči bylo sepsáno v zahraniční literatuře dostatek publikací a celý výstup byl velmi dobře zrekonstruován. Na toto místo patří určitá polemika s tvrzením Karla Feistmantela, který ovšem ve chvíli kdy svou depeši 8. listopadu odesílal, nemohl mít sebemenší tušení, co se toho dne večer stane. Jeho odhad byl přesto velmi přesný. Adolf Hitler sice nechtěl Kahra přímo odstavit, ale chtěl jej využít ke svému vlastnímu cíli – pochodu na Berlín. Víme, že hlavním motorem celé narychlo zorganizované akce byl především strach z toho, aby Gustav von Kahr nebyl prvním, kdo udělá mocenský převrat namířený proti říšské vládě.³³⁵ V nastalém chaosu ráno 9. listopadu se pokusil československý konzul odeslat další zprávu, která informovala jeho nadřízené o převratu, který se v té době stále pokoušel Hitler udržet při životě. Z minima zpráv, které měl

³³¹ AMZV, PZ Mnichov, XXXII. MPZ, 8. 10. 1923, č. j. 80/350/23.

³³² AMZV, PZ Mnichov, XXXIII. MPZ, 12. 10. 1923, č. j. 80/355/23.

³³³ AMZV, PZ Mnichov, XXXIV. MPZ, 15. 10. 1923, č. j. 80/36x/23.

³³⁴ AMZV, PZ Mnichov, X. ŘPZ. 1. 11. 1923, č. j. 80/382/23.

³³⁵ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 175.

k dispozici, napsal text, ve kterém byl mimo jiné fakt, že Gustav von Kahr ovládal levý břeh Isaru, zatímco Adolf Hitler se svými bojovými skupinami břeh pravý.³³⁶ To byla bezesporu správná úvaha, ovšem samotný puč skončil již toho dne, po pochodu Hitlerovců přes řeku Isar směrem do centra města, kde po přestřelce na Odeonském náměstí skončilo na zemi 14 mrtvých pučistů a 4 zabití policisté.³³⁷

O detailnější rekonstrukci situace se pokusil mnichovský konzul už 10. listopadu v další zprávě. Z dnešního pohledu byla nebyvale přesná ve svém popisu s výjimkou počtu mrtvých, které puč přinesl. Zároveň se pustil do pokusu situaci bilancovat. Hitler podle něj vystoupil, protože to už mnohokrát proklamoval a poté ustoupil, tím byl pro smích i vlastním lidem. Za pozoruhodnou skutečnost konzul označil fakt, že se Hitler neprohlásil sám diktátorem. V poslední řadě pak správně předznamenal politický konec Gustava von Kahra.³³⁸ Bouřlivá atmosféra v mnichovských ulicích netrvala příliš dlouho. Adolf Hitler byl nalezen a zatčen v městečku Uffing nedaleko Mnichova a v hlavním městě Bavorska postupně nastal klid.³³⁹ Nebylo tomu ale tak v politických kruzích. Krátce po puči vystoupil Gustav von Kahr a snažil se napravit si svou pošramocenou reputaci. Vyjádřil lítost nad znesvářením stran, kterým šlo o společný cíl. Zároveň dodal, že ukvapená akce zkomplikovala jeho dosažení. Došlo také na hledání zástupného viníka, kterým byla Francie, přející si rozpad Německa.³⁴⁰ Tolik k bezprostřední reakci československého úřadu na události 8. a 9. listopadu 1923. Karel Feistmantel se k celé události vrátil ještě ve své řádné politické zprávě za měsíc listopad. Zde doplnil nebo upravil některé dříve zasláné informace. Adolf Hitler byl k puči veden nejen nátlakem stoupenců, ale také obtížnou finanční situací.³⁴¹ Gustav von Kahr pak proti pučistům zasáhl z pohnutí od zvláštního posla od korunního prince Rupprechta.³⁴² Tato skutečnost na rozdíl od předešlého nebyla nikdy při rekonstrukci převratu potvrzena.

Přestože se situace uklidnila, problémy a strádání mnichovského obyvatelstva neustaly. Stále je sužovala krize a riziko opětovného pokusu o převrat se vznášelo nad mnichovskými ulicemi. V rámci stabilizace situace musela tedy vláda co nejdříve rozhodnout

³³⁶ AMZV, PZ Mnichov, XLI. MPZ, 9. 11. 1923, č. j. 80/399/23.

³³⁷ J. DORNBERG, *Munich 1923...*, s. 294–297; Svědectví o průběhu celého puče podává nejdělněji právě Dornbergova studie. Během přestřelky na Odeonském náměstí byl zraněn i Adolf Hitler. Zabit byl pak jeho osobní strážce Ulrich Graf, jeden z čelních představitelů NSDAP Max von Scheubner-Richter a také Theodor von der Pfordten u něhož byla nalezena „ústava nové Národní republiky.“

³³⁸ AMZV, PZ Mnichov, XLII. MPZ, 10. 11. 1923, č. j. 80/415/23.

³³⁹ AMZV, PZ Mnichov, XLIII. MPZ, 13. 11. 1923, č. j. 80/422/23.

³⁴⁰ AMZV, PZ Mnichov, XLIV. MPZ, 14. 11. 1923, č. j. 80/393/23.

³⁴¹ V tomto hodnocení se v zásadě shoduje s pozdějšími Hitlerovými životopisci, respektive autory prací o mnichovských událostech roku 1923.

³⁴² AMZV, PZ Mnichov, XI. ŘPZ 1923, 1. 12. 1923, č. j. 80/410/23.

o formě, kterou měl proběhnout soudní proces s pučisty. Nakonec bylo v prosinci rozhodnuto pro lidový soud v Mnichově.³⁴³ Knillingův vládní kabinet si dal velkou práci, aby soud proběhl na bavorské půdě, což v konečném důsledku mělo znamenat shovívavý postoj vůči pučistům.³⁴⁴ Soud byl původně plánován na leden 1924, nicméně se tak nestalo a byl odložen. Hybatelem událostí byla skutečnost, že po 1. dubnu 1924 mělo dojít k reformě trestního práva a zrušení lidových soudů v jednotlivých zemích. Proto musel být do té doby vyřknut ortel. Ve své zprávě z 1. února 1924 to tak sděloval československý konzul. Napsal také termín plánovaného začátku procesu - 18. února a před soudním tribunálem mělo stanout 9 hlavních obžalovaných. Veřejnost měla být z procesu vyloučena, k čemuž došlo jen částečně. Již v této zprávě v návaznosti na svou vlastní zkušenost z Maďarska vyslovil československý konzul domněnku, že obvinění budou potrestáni jen mírnými tresty.³⁴⁵

Proces nakonec započal s několikadenním zpožděním 26. února a československý úřad jej bedlivě sledoval. Samotný konzul se dotazoval, s jakou intenzitou se má soudnímu přelíčení věnovat, načež se mu dostalo odpovědi i z ministerstva národní obrany o pečlivý monitoring celého dění.³⁴⁶ Pomiňme teď známý fakt, že Adolf Hitler proměnil proces ve svou veřejnou sebestpropagaci a zaměřme se na reflexi procesu mnichovským konzulátem. Na základě dostupných materiálů tedy Karel Feistmantel napsal již 27. února, že Adolf Hitler byl brán jako muž se zásluhami z války, jehož služba vlasti byla brána soudem jako polehčující okolnost.³⁴⁷ Již po čtyřech dnech procesu pak Feistmantel mohl sdělit do Berlína informaci o tom, že bývalý vládnoucí triumvirát byl svědectvím obžalovaných vyřízen a politicky zničen.³⁴⁸ Dalším důležitým svědectvím bylo tvrzení, že obžalovaní většinou vystupovali velice ofenzivně. V tomto pochopitelně vévodil Adolf Hitler, ale zdatně mu sekundovali také Friedrich Weber, Robert Wagner a Hermann Kriebel. Na rozdíl od těchto vystoupil například Wilhelm Frick jako nevinný a nehrál roli hrdiny. Ovšem převážná taktika většiny obžalovaných bylo zdiskreditovat co největší množství lidí, údajně zapojených do puče. Na

³⁴³ AMZV, PZ Mnichov, XLVI. MPZ 1923, 10. 12. 1923, č. j. 80/415/23.

³⁴⁴ D. Large, *Where Ghosts Walked...*, s. 192.; Ministr spravedlnosti v Bavorsku Franz Gürtner byl z národní lidové strany a netajil se svými sympatiemi k Hitlerovu hnutí. Za soudce byl pak vybrán Georg Neithardt, který svou náklonost k pravicovým silám také nikterak neskrýval.

³⁴⁵ AMZV, PZ Mnichov, I. ŘPZ 1924, 1. 2. 1924, č. j. 80/28/24.

³⁴⁶ AMZV, PZ Mnichov, 22. 3. 1924, č. j. 362/2. Dopis podepsaný generálem Voženílkem žádal mnichovský konzulát také o podrobnější informace z tajných přelíčení.

³⁴⁷ AMZV, PZ Mnichov, X. MPZ, 27. 2. 1924, č. j. 80/24.

³⁴⁸ AMZV, PZ Mnichov, XII. MPZ, 1. 3. 1924, č. j. 80/73/24.

tomto místě Feistmantel správně poznamenal, že se jednalo nejen o triumvirát, ale také o představitele vlády a zemské policie.³⁴⁹

Jak proces pokračoval, viděl československý konzul postupně menšící se šanci na vysoké tresty pro pučisty. Lidový soud tvořili dva profesionální soudci a tři laikové. Pro trest se museli vyslovit čtyři. Karel Feistmantel vyjádřil pochyby nad tím, že by se mezi laiky našly dva hlasy pro trest.³⁵⁰ Kartami trochu zamíchaly výpovědi Gustava von Kahra, Otto von Lossova a Hanse von Seißera. Jejich vystupování znervóznilo Adolfa Hitlera, který se přeci jen začal obávat nějakého trestu.³⁵¹ V probíhajícím soudu československý konzul často měnil svůj pohled na věc a příliš se zabýval spekulacemi, jako například 16. března, kdy napsal, že výsledek procesu bude odvislý od výsledků voleb na začátku dubna.³⁵² Jinak zůstával popis událostí precizní, plný detailních informací. 22. března tak například referoval o lítosti, s jakou státní zástupce navrhl tresty proti lidovým hrdinům. Mimochodem v tomto návrhu se počítalo s vyššími tresty, než které skutečně padly. Zároveň na tomto místě konzul vyjádřil pochybnost, že takové tresty budou vyřknuty, a pokud ano, následovala by je brzká amnestie.³⁵³

Poslední kdo dostal během měsíc trvajících přelíčení prostor, byl Adolf Hitler, který symbolicky uzavřel proces, který sám započal. Jeho poslední řeč zhodnotil československý konzul se slovy: „*žvást, prolhanost, arogance.*“³⁵⁴ Rozsudky měly být známy 1. dubna. A i podle tvrzení Karla Feistmantela se jednalo o aprílový žert, i když on použil slovní spojení „čistá komedie.“ Do trestů byly započteny 4 strávené měsíce ve vazbě. Nejprísněji byli potrestáni Adolf Hitler, Friedrich Weber, Hermann Kriebel a Ernst Pöhner na pět let. Ernst Röhm, Wilhelm Frick, Robert Wagner, Wilhelm Brückner a Heinz Pernet byli potrestáni na 1 rok a 3 měsíce, nicméně byli na čestné slovo (Bewährungsfrist) ihned propuštěni a trest jim byl prominut.³⁵⁵ Zbylí čtyři skutečně potrestaní pak mohli být za půl roku propuštěni.³⁵⁶ Adolf Hitler navíc od soudu odešel s jistotou, že po propuštění nebude z Bavorska vypovězen. K celé rekapitulaci procesu a charakteristice klíčových osobností přikročil Karel Feistmantel v řádné politické zprávě za měsíc březen. Zde neskrýval svou zášť vůči vůdci národních

³⁴⁹ AMZV, PZ Mnichov, XIII. MPZ, 4. 3. 1924, č. j. 80/75/24.

³⁵⁰ AMZV, PZ Mnichov, XVI. MPZ, 10. 3. 1924, č. j. 80/85/24.

³⁵¹ AMZV, PZ Mnichov, XX. MPZ, 15. 3. 1924, č. j. 80/96/24.

³⁵² AMZV, PZ Mnichov, XXI. MPZ, 16. 3. 1924, č. j. 80/97/24.

³⁵³ AMZV, PZ Mnichov, XXIV. MPZ, 22. 3. 1924, č. j. 80/106/24.

³⁵⁴ AMZV, PZ Mnichov, XXVIII. MPZ, 28. 3. 1924, č. j. 80/118/24.

³⁵⁵ AMZV, PZ Mnichov, XXIX. MPZ, 1. 4. 1924, č. j. 80/124/24.

³⁵⁶ AMZV, PZ Mnichov, XXX. MPZ, 2. 4. 1924, č. j. 80/128/24.; V této zprávě se Feistmantel opravil, protože o den dříve tvrdil, že čtyři potrestaní mohou být propuštěni po dvou měsících v nápravném zařízení.

socialistů. Adolf Hitler byl podle něj „nevzdělanec, jehož hysterické komediantství získalo mu, ve třídách degenerovaných bídou široké vrstvy přívrženců.“³⁵⁷ Na druhou stranu o něm Feistmantel nemluvil jako o vyřízeném člověku, jak správně vyhodnotil pozici Gustava von Kahra. Ten „zanechal dojem omezeného, malicherného, neobratného byrokrata.“³⁵⁸ Politickou budoucnost si naopak sliboval od Ernsta Pöhnera.³⁵⁹

7.5 Uvěznění Adolfa Hitlera a stagnace NSDAP – 1924

Přestože se zdálo být soudem pravicové elementy minimálně na nějakou dobu eliminovány, Völkischer Block, který se v dubnu účastnil voleb do zemského sněmu, uspěl. Vytěžil z heroické aury, která se stvořila kolem Adolfa Hitlera. Völkischer Block byl jakýmsi spletcem několika nacionalistických hnutí, které se sjednotily pro volby. Zde získaly 17% hlasů a 23 křesel v zemském sněmu. Jenže tento úspěch byl velice zdánlivý. Všechny strany na pravém okraji spektra spolu převážně bojovaly o vliv a bez silné osobnosti postupně ztrácely a štěpily se.³⁶⁰ Nejcitelněji se to projevilo ve volbách do říšského sněmu. V těch dubnových získal Völkischer Block 15% hlasů v prosincových už jen 5%. Vypadalo to, že nacionalistické poblouznění postupně sláblo. Přesto se k tomuto tématu opět vrátil i československý konzul. V červnu psal do Berlína, že přestal vycházet Völkischer Beobachter, protože mu došly peníze. Jeho místo se pokoušely zaplnit Grossdeutsche Zeitung.³⁶¹ V letních měsících dále informoval o skutečnosti, že se Adolf Hitler po dobu svého vězení zřekl vedení NSDAP a politické aktivity.³⁶² Prvně popsaná skutečnost ovšem nebyla pravdivá. Hitler skončil coby vůdce strany již bezprostředně po nepovedeném puči, a svým nástupcem jmenoval Alfreda Rosenberga. Který ovšem svou úlohu ve vedení strany nezvládal a napomáhal drolení celého hnutí.

Rozkladný proces ve Völkischer Blocku byl v létě stále více patrný a neušel ani pozornosti československého úřadu. Bezvládní nacionalisté se dělili na další frakce a vnitřní konflikt v hnutí probíhal zejména v otázce jejich směřování. Část z nich se přikláněla k využití parlamentní cesty, zbytek prosazoval nadále cestu silového postupu. Svou fragmentací začalo být hnutí nepřehledné pro své příznivce a ti se tak odvraceli směrem na

³⁵⁷ AMZV, PZ Mnichov, III. ŘPZ 1924, 1. 4. 1924, č. j. 80/126/24.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Ernst Pöhner byl zvolen do zemského sněmu v dubnu 1924. Svůj pětiletý trest musel nastoupit v létě 1924. Ve vězení zůstal jen několik měsíců. Krátce po svém propuštění zemřel při nevysvětlené autonehodě 11. dubna 1925. Viz http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44184, [citováno k 10. 4. 2015].

³⁶⁰ BayHSTA. Ministerium des Innern (dále jen MInn), 81642, Völkischer Block.

³⁶¹ AMZV, PZ Mnichov, V. ŘPZ 1924, 1. 6. 1924, č. j. 80/24.

³⁶² AMZV, PZ Mnichov, VII. ŘPZ 1924, 1. 8. 1924, č. j. 80/24.

opačný okraj spektra, tedy ke komunistům.³⁶³ Tento vývoj působil dojem, že je krajní pravice v troskách a její sláva se zdála být u konce. Takto celou situaci nazírala i nová bavorská vláda v čele s Heinrichem Heldem. Na konci září se tedy mělo rozhodnout o propuštění Adolfa Hitlera. Toto rozhodnutí měl ve svých rukou státní soud. Vláda samotná pak začala pracovat s myšlenkou možného vypovězení pravicového buřiče ze země.³⁶⁴ Bavorská lidová strana také politicky těžila z úpadku extrémistů a získávala v této sféře částečný vliv. Zároveň bylo odloženo propuštění Adolfa Hitlera, a ten tak mohl pouze pasivně pozorovat situaci, kdy se rozhodovalo o jeho dalším osudu. Heldova strana vyvíjela nadále iniciativu, která měla za cíl jej ze země vyhostit. Trochu zmatečně o tom v listopadu 1924 referoval Karel Feistmantel. V jedné zprávě se totiž objevily dva možné postupy. V prvním se jasně psalo, že Adolf Hitler nemůže být z Bavorska odejit, protože sloužil čtyři roky v armádě. Na konci stejného referátu do Berlína pak konzul zmínil, že v důsledku procesu s představiteli Frontringu³⁶⁵ by přeci jen mohl být ze země vykázan.³⁶⁶ Druhá možnost ale narážela na zjevnou neochotu vyjádřenou rakouskou vládou, která zakázala Hitlerovi vstup do země. To byla pro oficiální bavorské kruhy překvapující informace, neboť se úředníci rakouského konzulátu ve městě zavázali pravicového vůdce převzít.³⁶⁷ Nejasná situace nakonec rezultovala platným zákazem vstupu Adolfa Hitlera na rakouskou půdu. Jeho domovem byl tedy i po 20. prosinci 1924, kdy byl propuštěn, Mnichov.

7.6 Návrat Adolfa Hitlera do čela národně-socialistického hnutí 1925

Prvořadým cílem Adolfa Hitlera po návratu z vězení bylo zrušení zákazu NSDAP a Völkischer Beobachteru. Za tímto účelem se také už 4. ledna 1925 sešel s Heinrichem Heldem. Díky vstřícnosti, se kterou Hitler vystupoval, se mu podařilo získat ústupek vlády, která necítila rozdrobeným völkisch hnutím své ohrožení, a národně socialistická strana byla společně s její tiskovou sekcí 16. února znovu povolena.³⁶⁸ Tyto informace svým nadřízeným také bezprostředně poskytl Karel Feistmantel v první a druhé řádné politické zprávě z roku 1925. Zároveň vše doplnil správným postřehem o narůstajícím napětí mezi Hitlerem a Ludendorffem,³⁶⁹ které pokračovalo až do roku 1927, kdy oba přerušili veškerý kontakt. Druhým podstatným cílem byla nutnost sjednotit alespoň v Bavorsku völkisch hnutí opět pod

³⁶³ AMZV, PZ Mnichov, VIII. ŘPZ 1924, 1. 9. 1924, č. j. 80/313/24.

³⁶⁴ AMZV, PZ Mnichov, XXXIV. MPZ 1924, 22. 9. 1924, č. j. 80/329/24.

³⁶⁵ Frontring popř. Frontbann byl jedním z marginálních uskupení, vytvořený v roce 1924 na poli roztržité pravice a vedený Erichem von Ludendorffem, jehož druhý soudní proces v jednom roce téměř definitivně zdiskreditoval. Viz Wolfgang BENZ, *Politik in Bayern 1919–1933*, Stuttgart 1971, s. 163.

³⁶⁶ AMZV, PZ Mnichov, X. ŘPZ 1924, 3. 11. 1924, č. j. 80/360/24.

³⁶⁷ AMZV, PZ Mnichov, XI. ŘPZ 1924, 2. 12. 1924, č. j. 80/396/24.

³⁶⁸ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 256.

³⁶⁹ AMZV, PZ Mnichov, II. ŘPZ 1925, 1. 3. 1925, č. j. 80/80/25.

hlavičku NSDAP. O několikerych, často velmi marginálních partajích stojících mimo původní stranu československý konzul mlčel. Jednalo se zejména o Deutsch-völkische Freiheitsbewegung, obnovenou Deutsche Arbeiter Partei a další.³⁷⁰

Hitlerovo první vystoupení po propuštění na konci února znamenalo jeho velkolepý návrat do politické arény. Nicméně znamenalo také pokračující linii odklonu od Ericha von Ludendorffa a co hůř, mnichovské policejní ředitelství mu opět zakázalo veřejně řečnit. Vypadalo to, že Hitler bude muset opustit Bavorsko a odejít do jiné německé země. Karel Feistmantel na toto konto dokonce napsal, že „*konečně dojde asi k tomu, že bude (Hitler) z Bavor vypovězen; poněvadž mu Rakousko odpírá povolení k vjezdu, bude asi muset odejít obšťastňovat jinou německou zemi.*“³⁷¹ Těžko hodnotit, do jaké míry byla tato hrozba reálná. Jistý byl fakt, že odchod z Bavorska Hitlerovi nabízeli někteří jeho straničtí kolegové spjatí zejména v odchodu do sousedního Durynska možnost získat větší politickou podporu. Hitler byl vždy zásadně proti odchodu z Mnichova. V boji o vedení völkisch hnutí, ke kterému se sebevědomě přihlásil na konci února v Bürgerbräukeller Hitlerovi pomohla předčasná smrt prezidenta Friedricha Eberta a následné fiasko, které ve volbách utrpěl Erich von Ludendorff, který se naivně nechal přesvědčit právě Adolfem Hitlerem, aby kandidoval. Jeho slabý zisk pouhého jednoho procenta hlasů znamenal velký krok směrem k politické bezvýznamnosti a zároveň významně nahrál jeho rivalovi v boji o ovládnutí völkisch hnutí. Jak už bylo zmíněno, rivalitou dvou osobností z kraje pravicového spektra se československý konzul věnoval podrobně a odhalil rysy slabosti Ericha von Ludendorffa.³⁷² O čem už ale Karel Feistmantel nereféroval, byla skutečnost, s jakou rychlostí po Ludendorffově pádu získal Hitler pod kontrolu celé rozvětvené völkisch hnutí v Bavorsku.³⁷³

V květnu 1925 se v politickém zpravodajství z Mnichova jméno Adolf Hitler objevovalo v souvislosti s prezidentstkou amnestií, zrušením lidových soudů a koncem výjimečného stavu. To vše mohlo mít za důsledek, že by bylo Hitlerovi umožněno znovu veřejně vystupovat na bavorské půdě. Karel Feistmantel ale podrobně vysvětlil, že ani jedna z uvedených příčin by neměla mít za důsledek jeho opětovné veřejné agitace.³⁷⁴ Hitler sám času, kdy nemohl vystupovat, využil k psaní druhého dílu Mein Kampf. K vydání jeho prvního dílu došlo v létě 1925 a svou poznámku mu věnoval i československý konzul. Kniha

³⁷⁰ Viz složky BayHStA, MInn, 81593, 81633, 81641 a 81644.

³⁷¹ AMZV, PZ Mnichov, III. ŘPZ 1925, 1. 4. 1925, č. j. 80/123/25.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ I. KERSHAW, *Hitler...*, s. 262.

³⁷⁴ AMZV, PZ Mnichov, VI. ŘPZ 1925, 1. 7. 1925, č. j. 80/224/25.

měla 470 stran a stála 12 marek.³⁷⁵ Protože bylo Hitlerovi znemožněno v Mnichově vystupovat, neobjevovaly se ve zprávách z města o jeho aktivitě ve zbytku roku 1925 žádné zmínky. Cílem jeho hnutí bylo získávat co největší základnu i mimo Bavorsko a o tom pochopitelně neměl mnichovský konzul příliš informací. Naopak na základě klidu, který se v Bavorsku okolo národních socialistů rozhostil, dospěl k závěru, který publikoval v březnu 1926. V této zprávě popisoval rozklad ve völkisch hnutí, který dle jeho mínění zapříčinil National Soziale Volksbund, který se od NSDAP odtrhl.³⁷⁶ Tato domněnka nebyla v porovnání s aktuálním děním kolem NSDAP správná, přestože nadále docházelo uvnitř hnutí k názorovým rozporům, byl Adolf Hitler stále hlavní autoritou a své pole působnosti chtěl rozšířit i mimo Bavorsko. Rok 1926 byl zároveň rokem hospodářského růstu v Německu, kdy bylo dosaženo poprvé na hodnoty předválečné produkce. Na politickém poli v Bavorsku pak byl hlavním problémem vztah k říšské vládě a nacionalistické hnutí bylo z těchto důvodů notně upozaděno. To byly nezpochybnitelné důvody úpadku völkisch hnutí z hlediska politické síly. Kromě jejich ojedinělých výstupů proti Společnosti národů, nebo snahy o rozpuštění zemského sněmu v červnu 1926 nebyly v tomto roce v politických zprávách z mnichovského konzulátu prakticky vůbec zmiňovány.

7.7 Útlum národně-socialistického hnutí 1926–1929

Od poloviny roku 1926 se jméno Adolf Hitler objevovalo v textech politického zpravodajství velice sporadicky. Jeho hnutí přestávalo být republice nebezpečné a v době hospodářské konjunktury bylo také pro jeho bývalé přívržence méně lukrativním. Výše popsané mělo jediný možný výsledek. Bavorská Heldova vláda se přestala obávat i veřejného vystupování vůdce národních socialistů a v březnu 1927 mu tento zákaz zrušila. Učinila tak z pragmatického důvodu ve snaze získat podporu völkisch poslanců v zemském sněmu pro změnu 92. článku bavorské ústavy.³⁷⁷ Dalo se očekávat, že aktivity nacionalistů zesílí, ovšem nic takového se dle archivních materiálů nekonalo. Československý konzul sice informoval berlínské vyslanectví, že republikánské strany stále nebyly dostatečně silné v boji proti nacionalistům.³⁷⁸ Opak se ale zdál být pravdou. Bavorská vláda měla silnou pozici a dokázala některé aktivity promptně limitovat. Například zákazem Reichsbannertagu v červnu 1927 utnula možné pravicové nepokoje už v zárodku.³⁷⁹

³⁷⁵ AMZV, PZ Mnichov, VIII. ŘPZ 1925, 1. 9. 1925, č. j. 80/248/25.

³⁷⁶ AMZV, PZ Mnichov, 1. 3. 1926, č. j. 80/91/26.

³⁷⁷ AMZV, PZ Mnichov, 1. 4. 1927, č. j. 80/67/27.

³⁷⁸ AMZV, PZ Mnichov, 1. 6. 1927, č. j. 80/119/27.

³⁷⁹ AMZV, PZ Mnichov, 1. 7. 1927, č. j. 80/139/27.

Ojedinělou aférou, která se dotýkala minulosti národních socialistů a pivnicového puče z roku 1923, se zabývaly dvě politické zprávy z konce roku 1927. Úmrtí bývalého předsedy vlády Eugena von Knillinga otevřelo diskuzi o situaci z roku 1923. Komise, která se pak k těmto událostem vrátila, vyhodnotila, že hitlerovci měli v inkriminované době podporu právě od předsedy vlády a ministra spravedlnosti Franze Görtnera. Společně s tím se otevřela otázka financování Hitlerovy strany. Penězovody vedly údajně i z Československa, zde ale československý konzul nepodal žádné další vysvětlení.³⁸⁰ Znovuotevření této problematiky nemělo žádný vliv na samotnou činnost NSDAP na konci roku 1927, snad s výjimkou drobné reklamy, kterou mu tato epizoda dopřála. Do složité situace se ale dostal ministr spravedlnosti Görtner, jehož demisi vyžadovala nejsilnější strana Bayerische Volkspartei.³⁸¹ Díky podpoře jeho Deutschnationale Volkspartei ale zůstal ve své pozici i nadále - do blížících se voleb na jaře 1928.

Poslední rok, ve kterém setrval Karel Feistmantel v čele mnichovského úřadu byl na veškeré zprávy z bavorské metropole velice skoupý, a tak tomu bylo i s informacemi o politické straně Adolfa Hitlera. Jedinou informací byl volební výsledek NSDAP ve volbách do zemského sněmu. Ty proběhly v dubnu a květnu 1928 a Karel Feistmantel o jejich výsledcích referoval až na konci června téhož roku. Volební zisk národních socialistů činil 6,1% a tím přinesl 9 mandátů. Strana zůstala na okraji politického spektra a z logických důvodů, stejně jako komunistická strana s ještě menším ziskem hlasů zůstaly marginálními silami na okraji zájmu. Ve zbytku svého pobytu v Mnichově do ledna 1929 již Feistmantel neposlal žádné zprávy.

³⁸⁰ AMZV, PZ Mnichov, 1. 11. 1927, č. j. 80/232/27.

³⁸¹ AMZV, PZ Mnichov, 2. 1. 1928, č. j. 80/1/28.

8 IRENTA V BAVORSKU VE 20. LETECH

8.1 Uklidnění poválečné situace a první náznaky protičeskoslovenského aktivismu (1920–1922)

Situace bezprostředně po válce uvrhla Německo a s ním pochopitelně i Bavorsko do bezprizorního chaosu. Zatímco iredentistická snaha českých Němců o sobě dala vědět hned po vzniku československého státu,³⁸² situace v Bavorsku tuto aktivitu nemohla umožnit. Nastalá situace v zemi, popisovaná na předešlých stranách této studie, neposkytovala živnou půdu, jak pro v té době etablované zahraničně-německé organizace, tak pro případné nové spolky, které by reagovaly na nově vzniklou situaci. Ty se v Německu a Bavorsku později pochopitelně objevily, ale v letech 1918–1919 nebyla tato iniciativa v žádném případě realizovatelná. Bavorsko muselo nejprve projít vlastním procesem stabilizace politické situace a hledáním své pozice v nově rodícím se Německu.

Narýsovaná poválečná situace, zakonzervovaná systémem mírových smluv, a uklidnění poměrů v Bavorsku vedly k prvním projevům iredenty. Ačkoliv v Československu docházelo k postupnému útlumu německých nacionálních vášní,³⁸³ na druhé straně v Bavorsku se k životu po vynuceném úpadku probouzel velkoněmecký element.³⁸⁴ Tato zatím prakticky neorganizovaná aktivita vyústila nejextrémněji v přestřelku ve vsi Plöss (Pleš), části obce Bělá nad Radbuzou, kde při místní německé slavnosti, na začátku února 1920 napadli bavorští útočníci československou hlídku pistolemi.³⁸⁵ Skromně rozvíjející se přeshraniční aktivita byla opět radikálně zabrzděna vlivem dramatického vývoje v německé domácí politice. V Bavorsku byl stále živý problém tzv. Spartakovců, a ačkoliv na počátku března nedošlo k očekávaným nepokojům, pohroma ovlivňující také situaci v jihovýchodní německé zemi na sebe nenechala dlouho čekat. Události spjaté s tzv. Kappovým pučem nezůstaly bez odezvy ani v Bavorsku. Nastalá situace zde rezultovala novou vládou pravicového nacionála Gustava von Kahra. Za období jeho předsednictví sice došlo k částečné stabilizaci politické situace, ta ale poskytla větší prostor nacionalistické a iredentistické akci.

³⁸² Nositeli secesních tendencí v ČSR byli němečtí nacionálové seskupení kolem Deutsch National Partei, konkrétně kolem politiků R. Lodgmanna, R. Pachera a dalších.

³⁸³ S výjimkou vášnivých vystoupení, někdy vedoucích k výtržnostem v samotném národním shromáždění, např. poslanců Rudolfa Lodgmanna, Aloise Baerana nebo Heinricha Brunara. Viz Johann Wolfgang BRÜGEL, *Češi a Němci 1918–1938*, Praha 2006, s. 247–250.

³⁸⁴ Tzv. „velkoněmečtví“ nebo „všeněmečtví“ bylo jen jedním z politických směrů a projevů bezprostřední poválečné doby v Bavorsku. V této zemi se v bezprostředním poválečném období vedla především secesní snaha s cílem osamostatnit stát, popřípadě jej spojit s Rakouskem. Celá tato akce byla vedena pod patronátem v té době velmi silných monarchistických kruhů sdružených kolem korunního prince Rupprechta Wittelsbacha.

³⁸⁵ AMZV, PZ Mnichov 1920, 10. 2. 1920, č. j. 17199.

Vzhledem k potřebám československého ministerstva zahraničí bylo na konci srpna rozhodnuto o ustavení a otevření druhého zastupitelského úřadu v Bavorsku. Místokonzulát v Norimberku byl otevřen 1. listopadu 1920. To dávalo značnou výhodu československé straně, která byla schopna podchycovat sebemenší projevy rodící se iredenty a dokázala také obesílat většinu akcí, alespoň v letech 1920–1921, takto orientovaných spolků vlastními lidmi.³⁸⁶ V té době byla protičeskoslovenská akce omezena na dvě základní složky. Tou první byla a priori protičeskoslovenská kampaň vedená v různých bavorských periodikách, jejichž nejaktivnějšími zástupci v té době byly bezpochyby *Fränkischer Kurier* či *Würzburger Anzeiger*. Druhou část protičeskoslovenských aktivit pak tvořily veřejné agitace v Bavorsku s účastí řečníků z řad německých nacionalů z ČSR. V té době bylo kvůli utajení běžné vystupovat pod pseudonymy. Stoprocentně identifikovatelnými účastníky těchto akcí byli např. Alexander Schilling nebo O. Haas.³⁸⁷ Nejvýznamnějším organizátorem takovýchto výstupů byl bezpochyby *Deutsche Schutz- und Trutzbund*,³⁸⁸ který si jako jediný mohl pro své akce dovolit pronájemy těch největších mnichovských pivnic.³⁸⁹ Tato organizace, známá především svým radikálním antisemitismem, měla svou odbočku, vedenou v té době bývalým československým státním příslušníkem Franzem Schulzem,³⁹⁰ jejíž agendou byla v této době primárně pomoc Němcům uprchlým, především před vojenskou službou, z Československa.³⁹¹

Na jaře roku 1921 dosáhla iredentistická akce v Bavorsku dílčích úspěchů. Prvním bylo posvěcení činnosti *Bund der Deutschen aus den Nachfolgestaaten der ehemaligen Österreichische – ungarische Monarchie*³⁹² zemskou vládou. Zároveň bavorské úřady začaly

³⁸⁶ AMZV, PZ Mnichov 1920, 11. 8. 1920, č. j. 3638.

³⁸⁷ O. Haas - člen bývalé *Regierung der Sudetenländer* a státní příslušník československé republiky navštěvující v poválečných letech Bavorsko za účelem protičeskoslovenských vystoupení. Viz AMZV, PZ Mnichov 1920, 18. 12. 1920, č. j. 17761/7.

³⁸⁸ Bavorská pobočka *Deutsche Schutz- und Trutzbund* byla ustavena v roce 1919 v bavorském Bambergu, jako pohrobek místní organizace *Alldeutscher Verband* (Všeněmecký svaz). Všeněmecký svaz byl pangermánský, extrémně militaristický a expanzionistický spolek existující v Německu od roku 1891. Po první světové válce podporoval aktivity Ericha Ludendorffa a stal se šířitelem tzv. *Dolchstoßlegende*, legendě která obviňovala sociální demokraty a Židy ze zrady na konci války, která vedla k německé porážce. V meziválečném Bavorsku nebyla jeho aktivita primárně spjata s protičeskoslovenskou akcí. Všeněmecký svaz byl rozpuštěn v roce 1939. Viz *Historisches Lexikon Bayerns*, http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44476, [citováno k 21. 10. 2014].

³⁸⁹ D. LARGE, *Where Ghosts Walked...*, s. 134.

³⁹⁰ Franz Schulz byl dle dostupných zpráv z mnichovského konzulátu bývalým československým státním příslušníkem původem z Hrádku nad Nisou (Grottau). Kromě funkce v *Deutsche Schutz- und Trutzbund*, byl také z počátku 20. let předsedou bavorské pobočky *Deutsch-österreichische Volksbund*. Viz AMZV, PZ Mnichov 21. 2. 1921, 938pol/3/res.

³⁹¹ AMZV, PZ Mnichov 1921, 21. 2. 1921, 938pol/3/res.

³⁹² *Bund der Deutschen aus den Nachfolgestaaten der ehemaligen Österreichische-ungarische Monarchie* byla pod vedením Fritze Freissingera přidružena na konci roku 1921 k organizaci *Verein für das Deutschtum im Ausland*. Viz AMZV, PZ Mnichov, 25. 3. 1921, č. j. 9387.

ztěžovat československému konzulátu v Mnichově pátrání po činovnících iredenty z řad československých státních příslušníků. Výše zmíněná organizace také v roce 1921 rozšířila svou doposavad čistě osvětovou činnost a pod vedením Fritze Freisingera³⁹³ začala organizovat nelegální přechody hranic u obcí Waidhaus a Haidmühle.³⁹⁴ Společně s dalšími organizacemi začala být iniciována snaha o uskutečnění plebiscitu v československém pohraničí. S touto snahou byl v dubnu 1921 seznámen také americký prezident Harding.³⁹⁵ Dalším nesporným úspěchem protistátní činnosti bylo otevření tiskové kanceláře (Pressestelle für Deutschböhmisches Angelegenheiten) v bavorském Hofu.³⁹⁶ Tato instituce zásobovala podle tvrzení mnichovského konzulátu denně bavorské noviny „*články nanejvýše surového obsahu a vylhané od začátku až do konce.*“³⁹⁷ V případě mediálního pokrytí Bavorska informacemi o Československu je nutno zmínit iniciativu místní sociální demokracie, která navázala na snahu o zlepšení vztahů mezi československou a německou sociální demokracií v ČSR. V rámci této aktivity začala vydávat bezplatně články bránící československou demokracii proti útokům německých nacionalistů.³⁹⁸

V letních měsících roku 1921 referovali čeští úředníci zastupitelských úřadů v Bavorsku o činnosti Ostwache, která zaměřila svou činnost na podporu německého školství a duchovenstva v Pošumaví a také o aktivitách svazu Deutsche Wacht. Historie tohoto spolku sahá do roku 1879. V poválečné době měl v Bavorsku na 40 poboček a jeho centrála byla v Pasově. Toto město blízko československých hranic se stalo v dalších letech symbolickým centrem protičeskoslovenských aktivit v Bavorsku. Činnost bavorských poboček Deutsche Wacht byla směřována na ochranu německých majetků a finanční podporu německých škol v ČSR.³⁹⁹

³⁹³ Fritz Freisinger byl chebský rodák, bývalý československý státní příslušník, který dle zpráv z mnichovského konzulátu získal bavorské státní občanství, zaměstnanec firmy Wetzeler, nahradil v čele spolku Bund der Deutschen aus den Nachfolgestaaten der ehemaligen Österreichisch-ungarische Monarchie odcházejícího Puttingera. O citování Puttingerovi nebylo možné ve složce AMZV věnované mnichovskému konzulátu nic dohledat a stejně tak nebylo v silách autora zjistit s naprostou jistotou zda-li nejde pouze o překlep ve zprávě zasláné ze ZÚ a nejedná se tedy ve skutečnosti o Otto Pittingera (12. 2. 1878 – 8/1926) zapojeného v první polovině 20. let do nacionalistické akce v Bavorsku v organizacích Oberland nebo Bayern und Reich. Viz AMZV, PZ Mnichov 1921, 25. 3. 1921, č. j. 9387.

³⁹⁴ AMZV, PZ Mnichov 1921, 12. 4. 1921, č. j. 938.

³⁹⁵ AMZV, PZ Mnichov 1921, 9. 4. 1921, č. j. 928. pol. zpr. 9.

³⁹⁶ V Hofu vydržela tisková kancelář pouze do jara 1922, kdy měla být nahrazena stejnou institucí v Mannheimu.

³⁹⁷ AMZV, II. Sekce 1918-1939 III. řada, kart. 296/A.

³⁹⁸ AKPR, sign. T 153/21, kart. 36 (zprávy aj.).

³⁹⁹ Na činnosti Deutsche Wacht se podíleli také čeští Němci dlící v československém senátu Hans Hartl popřípadě poslanecké sněmovně Edwin Feyerfeil. Hans Hartl (17. 5. 1858 – 11. 10. 1939) německý politik, člen říšské rady v letech 1911 – 1918. Člen Deutsche Nationalpartei se aktivně zapojil do snahy o odtržení německých oblastí z nově vznikajícího Československa. Později působil jako ředitel průmyslové školy v Liberci

Zdáleka nejčastěji vystupujícím řečníkem podporujícím velkoněmecký stát byl československý státní příslušník Alexander Schilling. Jeho nejvýznamnější vystoupení se odehrálo v srpnu 1921 v mnichovském cirkusu Koruna (Krone), jež navštívilo sedm tisíc diváků. Agresivní řečnický výstup následoval slovní atak úředníků československého konzulátu v jeho sídle na Brienner Straße a to i přímo v budově úřadu.⁴⁰⁰ Konzul Bohuslav Beneš po svém nástupu několikrát referoval o Schillingově činnosti a zároveň opakovaně žádal československé ministerstvo zahraničních věcí, aby učinilo rozhodné kroky, které by mu zabránily v další rozvratné činnosti. Atmosféru v Bavorsku, která nebyla Československu příliš nakloněna, výrazně zhoršila částečná mobilizace vojenských sil Malé dohody v situaci hrozící restaurace Habsburků v Maďarsku 23. října 1921.⁴⁰¹ Ta přinesla v první řadě zostřenou kampaň v bavorském tisku, která se stala základem všeobecně negativních nálad proti mladé československé republice mezi bavorským obyvatelstvem. Indiferentní postoj k desítkám sběhů z řad Němců z československé armády zaujaly bavorské úřady. Oficiální kruhy tyto dezertéry nepodpořily, na druhou stranu se úředníci československého zastupitelského úřadu domnívali, že kromě finanční podpory od pojišťovny Phönix získala více než padesátka sběhů finanční podporu od rakouského konzulátu a blíže nespecifikovanou asistenci mnichovské policie.⁴⁰² V té době také došlo k poměrně kurióznímu napadení československého konzulátu v Mnichově. Z budovy byl odcizen štít s československým státním znakem v ceně 150 Marek.⁴⁰³

Konec roku 1921 se nesl v duchu zesilování jak institucionálního, tak aktivistického základu iredentistické akce v Bavorsku. Stále více se začaly profilovat, na úkor Deutsche-Schutz und Trutzbundu, čistě iredentistické organizace Deutsche Wacht a Verein für das Deutschtum im Ausland. Zejména druhá jmenovaná organizace získávala postupným slučováním a spoluprací s menšími spolky ale i národními socialisty rychle na síle. Na konci roku 1921 čítala organizace s čtyřicetiletou tradicí v Bavorsku už více než pět tisíc členů.⁴⁰⁴

Na pomezí let 1921 a 1922 se překvapivě zvýraznila agitační činnost v bavorském školství. Nejprve vystoupil na mnichovské univerzitě rektor pražské německé univerzity

a senátor v československém národním shromáždění v letech 1920–1929. Edwin Feyerfeil (31. 3. 1887 - ?) člen Deutsche Nationalpartei a poslanec v Československu v letech 1920–1925.

⁴⁰⁰ AMZV, PZ Mnichov 1921, 25. 3. 1921, č. j. 9387.

⁴⁰¹ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 129.

⁴⁰² AMZV, ZÚ]Mnichov 1918–1939, kart. 14, 25. 11. 1921.

⁴⁰³ BayHStA, MA Nr. 100084, Polizeidirektion, 18501.

⁴⁰⁴ BayHStA, MIInn 72871, Der Verein für das Deutschtum im Ausland im Jahre 1921.

August Naegle s nebývale ostrým protičeským příspěvkem.⁴⁰⁵ V následujícím roce pak německé návštěvy z Československa na akademické půdě v Mnichově pokračovaly. Nejznámějším řečníkem byl nepochybně německý profesor Franz Spina, který promluvil o německé v Sudetech. Protičeskoslovenskou činnost na mnichovské univerzitě lze také spatřovat v jisté diskriminaci českých studentů ve srovnání s německými⁴⁰⁶ a podpoře rektora Ericha von Drygalskiho⁴⁰⁷ spolku Bund der Auslandsdeutschen. Jinak se rok 1922 nesl v aktivitách spojených s vytrvalou protičeskoslovenskou kampaní v tisku. Kromě výše zmíněných zprofanovaných titulů v Bavorsku, kde dle tvrzení generálního konzula Bohuslava Beneše mohli vydavatelé do svých novin psát jakékoliv lži,⁴⁰⁸ plnily své výtisky protičeskoslovenskými články například i Süddeutsche Zeitung, Münchener Zeitung, Völkischer Beobachter nebo Bayerische Vaterland.

8.2 Oslabení a růst – kontrasty let 1923–1925

Českoněmecký poměr na konci roku 1922 nadále ovlivňovala již rok platná, německými nacionály ostře kritizovaná Lánská smlouva, upravující vztah Československa s Rakouskem.⁴⁰⁹ Bavorskem pak, stejně jako celým Německem, otrásla francouzská okupace Porúří. Ta začala 11. ledna 1923. Nastalá politická krize, hyperinflace v Německu a pauperizace bavorského obyvatelstva vedla k poklesu iredentistických aktivit. O složité finanční situaci referovaly již dubnové zápisy organizace Deutschvölkischer Schutz- und Trutzbund.⁴¹⁰ Tato organizace sice zorganizovala na počátku roku ve Würzburgu podpůrnou „Tříkrálovou“ (Dreikönigstag) akci pro sudetské Němce a akci na podporu zahraničního Německví v bavorských Ředvicích (Marktredwitz) v září 1923.⁴¹¹ Jinak se ovšem aktivita spolku stejně jako kupříkladu Deutsch-Völkischer Bund upnula k silnějšímu propojení

⁴⁰⁵ PZ Mnichov 26. 8. 1921. August Naegle (28. 7. 1869 – 12. 10. 1932) byl rektor pražské německé univerzity v letech 1918–1920 a 1929–1930. Za Deutsche Nationalpartei zasedal v senátu československého národního shromáždění v letech 1920 – 1925. V roce 1920 byl německým protikandidátem T. G. Masaryka v prezidentské volbě. Ve zmíněné řeči „Der Gott, der Eisen wachsen liess der wollte keine Tschechen“ vystoupil nesnášenlivě, šovinisticky s myšlenkou likvidace republiky.

⁴⁰⁶ Českým studentům mnichovské univerzity bylo například, na rozdíl od českých Němců, upíráno právo na imatrikulaci. Viz AMZV, PZ Mnichov 1921, 2. 5. 1921.

⁴⁰⁷ Erich von Drygalski (9. 2. 1865 – 10. 1. 1949) byl především vynikající německý geograf. V roce 1906 vedl první německou expedici za jižní polární kruh do neprobádaných oblastí v Antarktidě. Od roku 1906 až do svého odchodu do důchodu ve 30. letech byl profesorem na mnichovské univerzitě, kde dosáhl uznání a značné obliby mezi svými studenty. Viz Alfred Wegener Institut, www.awi.de, [citováno k 17. 12. 2014].

⁴⁰⁸ AMZV, PZ Mnichov 1922, 25. 4. 1922.

⁴⁰⁹ Lánská smlouva byla uzavřena 16. 12. 1921. Jejím obsahem bylo formální uznání neměnnosti československo-rakouské hranice a zákaz subversivní propagandy proti smluvnímu partnerovi. Viz Rakušan v Praze, Ondřej Houska, *dějiny a současnost* 2/2005, dostupné online : <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/2/rakusan-v-praze/>, [citováno k 24. 11. 2014]; Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*, Praha 2002, s. 17.

⁴¹⁰ BayHStA MInn 73486, Volkspolitische Tagung zu Marktredwitz.

⁴¹¹ Tamtéž.

se silící NSDAP. Slabší iredentistická aktivita a vzájemné propojení s hitlerovci byly pro rok 1923 příznačné. Také zastoupení českých Němců vystupujících na různých akcích tuto tendenci jasně potvrdilo. Animózní postoje vůči Československu vinou vnějších okolností částečně polevily v tisku. Vedoucí úlohu v zeslabeném protičeskoslovenském boji nadále plnil Fränkisher Kurier, který v tomto roce počal více spolupracovat s pražskou Bohemií.⁴¹² Krizový rok 1923 završil k nezdaru předem odsouzený pokus Adolfa Hitlera o převrat v Mnichově narychlo zorganizovaný na 8. listopadu. Z hlediska vývoje protičeskoslovenských aktivit byly nicméně důležitější události, které odehrály nikoliv v Mnichově, ale v Berlíně. Mluvíme zde především o pozitivních projevech zavedení rentové Marky a nastolení Dawesova plánu z konce roku 1923, respektive z počátku roku 1924. Ekonomický růst, kterému byl těmito událostmi položen základ, se pomalu začal projevovat také v iredentistické aktivitě, které začalo dosud nejúspěšnější období.

Stejně jako se pomalu vzpamatovalo německé hospodářství, tak i nárůst protičeskoslovenských aktivit začal velmi pozvolna od jara 1924. V aktivitách Deutschvölkischer Schutz- und Trutzbund rezonoval v té době strach z údajné čechizace Lužice. Je ovšem možné se domnívat, že Lužici byl věnovaný zvláštní prostor z čistě pragmatických důvodů, a to kvůli plánovanému „Bundestagu“, který tento spolek v roce 1924 pořádal v Bautzenu (Budyšín).⁴¹³ V letních měsících docházelo k čilému přeshraničnímu ruchu. Bavorští státní občané cestovali do německých lázní v Československu nebo, převážně příslušníci Eghalanda Gmoin,⁴¹⁴ do Chebu. Důsledkem této činnosti byl také nárůst pašování československé měny do Bavorska, ke kterému docházelo v oblastech Chebu a Domažlic. Tímto „obchodem“ se zabývala Nordbayerische Bank, jejímž spolupracovníkem v Československu byl baron Kotz ze Svatého Kříže (Heiligenkreuze) u Domažlic.⁴¹⁵

Výše zmíněný spolek Eghalanda Gmoin, nebyl jediným iredentistickým spolkem čistě zaměřeným na Československo. V této době se v bavorských městech začal více prosazovat

⁴¹² AMZV, III. Sekce 1918–1939, kart. 642. č. j. 44528. Bohemia byla tradičním německým deníkem vycházejícím v Praze od roku 1828 do roku 1938.

⁴¹³ BayHStA, MInn 73486, 6. 5. 1924.

⁴¹⁴ Výše uvedený název je nejběžnější výraz pro Svaz chebských rodáků. V literatuře i archívních pramenech je možné se setkat ještě např. s názvem Bund der Egerländer. Organizace byla založena v roce 1907 v Děčíně. Od února 1924 začala natrvalo působit i v Německu. Nejprve v Lipsku, odkud se již v tomto roce rozšířila i do bavorského Norimberku, Pasova a Arzbergu. Po 2. světové válce vlivem odsunu Němců z Československa přestal spolek načas fungovat. Jeho činnost byla obnovena v roce 1950 ve Schwäbisch Hall v Bádensku-Württembersku. Viz <http://www.egerlaender.de/> [citováno k 20. 11. 2014].

⁴¹⁵ AMZV, PZ Mnichov 1924, 1. 8. 1924, Řádná politická zpráva za měsíc červenec.

také Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer.⁴¹⁶ To přineslo vážné komplikace, protože tyto organizace měly často na svých nejvyšších postech ať už v krajských, nebo městských centrálech občany československé státní příslušnosti. Tak tomu bylo například právě u pomocného sudetoněmeckého spolku. Zemská centrála organizace byla v Pasově a jejím předsedou byl rodák z Bratislavy Hans Rückel.⁴¹⁷ V Norimberku zase pobočku vedli českoslovenští váleční poškození Jeschke a Eichmann.⁴¹⁸ Komplikace spočívaly ve faktu, že tito poškození, kteří čerpali sociální dávky, je často používali k další distribuci pro chudší členy spolku, popřípadě k rozšíření vlastní protičeskoslovenské činnosti.⁴¹⁹ Zesílená propaganda iredenty zhoršovala už tak negativní povědomí Bavorů o Československu a údajném útlaku Němců. Na tom měla největší díl zodpovědnosti organizace Sudetendeutscher Hilfsverein. Ta disponovala solidním finančním zabezpečením a také dosáhla prudkého nárůstu členské základny. Počet členů v organizacích vystupujících pod hlavičkou Sudetendeutscher Hilfsvereinu činil nyní v Bavorsku závratných 80 tisíc.⁴²⁰ To už spolku dodalo dostatečné sebevědomí ke snaze o vypovídání organizovaných Čechů z Bavorska a k iniciativě za zrovnoprávnění sudetských Němců s říšskými Němci před bavorskými úřady. Na tento progres reagovalo československé ministerstvo zahraničí direktivou pro zastupitelské úřady v Bavorsku, aby nevydávaly víza do Československa pro členy Sudetendeutscher Hilfsverein, Deutsche Wacht, Grossdeutsche Grenzverein⁴²¹ a Eghalanda Gmoin.⁴²²

Sudetendeutscher Heimatbund, etablovaný z rakouského Hilfsvereinu a německého Sudetendeutscher Hilfsvereinu, vstoupil i do roku 1925 jako nejsilnější bavorská organizace sdružující v převážné většině Němce příchozí do země z Československa. To se pochopitelně odráželo i na aktivitách spolku, který byl zaměřen čistě na přeshraniční činnost směrem k severovýchodnímu sousedovi. Z kraje nového roku se v organizaci vedla živá diskuze o

⁴¹⁶ Původně rakouský spolek, založený v roce 1919 ve Vídni, tvořící centrum politické emigrace z Československa se v roce 1925 sloučil s německým Sudetendeutscher Hilfsverein a přijal název Sudetendeutscher Heimatbund. Viz Jitka BALCAROVÁ, „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“ *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity*, Praha 2013.

⁴¹⁷ Hans Rückel pocházel z Bratislavy, k níž se častokrát vracel i ve svých projevech. Na Slovensku působil v letech 1920 – 1922 jako praktikant finančního ředitelství. V práci pro československý stát nevynikal, a tak byl kvůli slabé nedisciplinovanému chování a neloajalitě propuštěn. Tato negativní zkušenost v něm potvrdila rodící se averzi vůči mladému středoevropskému státu. Už v roce 1922 odešel do Bavorska, kde se velmi aktivně podílel na iredentistické činnosti. V roce 1924 stanul v čele bavorské pobočky Sudetendeutscher Hilfsverein (názvosloví viz poznámka 75). Aktivní zůstal i po druhé světové válce, kdy působil v nově vzniklém sudetoněmeckém krajanském sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft) Viz Michal BURIAN, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918-1938*, Praha 2013.

⁴¹⁸ AMZV neudává odpověď na znění křestních jmen obou zmíněných, ani nepoukazuje na jejich další aktivity.

⁴¹⁹ AMZV, PZ Norimberk, 8. 11. 1924, č. j. 99/24.

⁴²⁰ AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 8, č. j. 84145/24-II.

⁴²¹ Grossdeutsche Grenzverein sídlila v bavorském Bamberku a jejím primárním cílem bylo cílem bylo sloučení německy mluvících oblastí v Československu s Německem.

⁴²² AMZV, ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 8, č. j. 84145/24-II.

poměru českých Němců ke službě v Československé armádě. Nakonec zvítězil čistě pragmatický postup. Tedy nevyhýbání se službě, ale naopak monitorování její struktury. Také vojenský výcvik mladých sudetských Němců byl brán jako pozitivní zkušenost pro „budoucí sudetskou armádu.“⁴²³ Novinkou, na které se podílely iredentistické spolky, byla propagace velkoněmeckých myšlenek formou rozhlasového vysílání.⁴²⁴ Z iniciativy Sudetendeutscher Heimatbund došlo v březnu 1925 k pietním akcím po celém Bavorsku na památku zemřelých Němců ze 4. 3. 1919 v Československu. Tyto akce byly vhodnou příležitostí pro šíření všemožných mýtů a lží o Československu.⁴²⁵ Mezi nejčastěji kritizované projevy údajné čechizace německého pohraničí udávali rozliční řečníci především fakta o rušení německých škol a nahrazování německých státních zaměstnanců českými.⁴²⁶

V souvislosti s pomalu končícím výjimečným stavem v Bavorsku sílila postupem roku 1925 snaha především organizace Hochschulring Deutscher Art ke konání veřejných demonstrací. Jejich akce, stejně jako Sudetendeutscher Tag, nebyly, kvůli úzkému napojení organizace na völkisch hnutí,⁴²⁷ ani nadále v Mnichově povolovány. Jinou snahu vyvinul spolek Verein für das Deutschtum im Ausland. Jeho cílem bylo pořádání veřejných sbírek na podporu zahraničních Němců (v českém pohraničí a Jižním Tyrolsku). V roce 1925 se sbírka odehrála v jistém provizoriu, ale v letech následujících se již stala nedílnou součástí bavorského roku.⁴²⁸ Významným momentem, který se odehrál v květnu 1925, byl útěk bývalého poslance DNP Aloise Baerana⁴²⁹ z Karlových Varů. Tento muž se v příštích letech stal nedílnou součástí protičeskoslovenského boje v Bavorsku.

⁴²³ AMZV, II. Sekce 1918–1939, III. Řada, kart. 295. Možnost vzniku sudetoněmecké armády v Německu byla stále živena i ve 20. letech, a to především v Sasku. Viz M. BURIAN, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace...*

⁴²⁴ AMZV, PZ Mnichov 1925, I. ŘPZ 1925. č. j. 80/31/25. V lednu 1925 takto poprvé vystoupil mnichovský profesor Karl Haushofer (27. 8. 1869 – 10. 3. 1946). V první světové válce německý generál, jinak profesní geograf, který pracoval s teorií tzv. Lebensraumu (životního prostoru). Vydával časopis Zeitschrift für Geopolitik. Ačkoliv byl za druhé světové války vězněn v Dachau, byl souzen i po válce. V roce 1946 spáchal sebevraždu.

⁴²⁵ AMZV, PZ Norimberk 30. 3. 1925, č. 4/1.

⁴²⁶ Tato tvrzení svým výzkumem spolehlivě vyvrací J. W. Brügel v publikaci *Češi a Němci 1918 – 1938* v kapitole číslo 22. Viz J. BRÜGEL, *Češi a Němci...*

⁴²⁷ Viz H. GORDON, *Hitler and the Beer...*, s. 44.

⁴²⁸ BayHStA, MInn 73549, Nr. 5656.

⁴²⁹ Alois Johann Baeran (16. 5. 1872 – 15. 10. 1936) patřil k nejradikálnějším odpůrcům Československa v řadách DNP. Proslavený je především jeho „útok“ na poslaneckou sněmovnu tzv. smrdutou bombou. Od této akce se distancovala i většina německých nacionalů. V lednu 1923 byl odsouzen za promaďarskou špionáž na 4 roky. Trest mu byl zmírněn a v prosinci 1924 byl podmíněčně propuštěn. Během léčení v Karlových Varech v květnu 1925 uprchl do Bavorska. Do Československa se už nevrátil. V roce 1926 vystupoval proti Československu velice často na všenněmeckých akcích. Po částečné intervenci říšské vlády proti jeho osobě postupně zmizel z aktivní scény a měl značné finanční potíže. S jejich překlenutím mu pomáhali členové iredentistických spolků. Viz M. BURIAN, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace...*

Po sjezdu všenněmeckých organizací na bavorsko-rakouském pomezí v Kufsteinu na začátku června 1925 značně rozšířil své pole působnosti Verein für das Deutschtum im Ausland. Sjednocením činnosti se školními organizacemi Schulverein Südmark a Schulverein Ostmark,⁴³⁰ položilo základ k předpokládanému šíření německví ve školách. Kufsteinský sjezd také potvrdil stávající strategii německých organizací v poměru k československé vnitřní politice. Lodgmanův negativismus potvrdil svou neochvějnou pozici v porovnání k rostoucímu politickému aktivismu, reprezentovanému např. Ludwigem Spiegelem,⁴³¹ který byl považován za známku slabosti. Zde byl explicitní posun mimo realitu československého vývoje, potvrzený v parlamentních volbách z listopadu 1925. Jejichž výsledky přinesly oslabení nacionalistické strany a Rudolf Lodgman nebyl německým hlasem vůbec zvolen.

Léto roku 1925 opět proběhlo v duchu cílého přeshraničního ruchu a snah šíření všenněmeckví do Československa v rámci turismu do tamějších německých měst a lázní. Německé organizace cílily na posilování propagační a osvětové činnosti na půdě samotného Německa, ale také na upevnění kulturních vztahů mezi Němci na obou stranách státní hranice. S tím byla spojena aktivita mající o německém útlaku informovat také příslušníky třetích národů. Tato snaha mířila především na příslušníky anglosaských národů a jejich politických entit především.⁴³² V reakci k zesílení propagační činnosti přišla logicky také silnější protiakce z československé strany, o které svědčí čilá komunikace mezi bavorskými zastupitelskými úřady s československým ministerstvem zahraničí a také s ministerstvem vnitra. Již na začátku července přišla do Mnichova a Norimberku direktiva ministerstva zahraničních věcí o zákazu vydávání víz pro všech dva a dvacet tisíc registrovaných příslušníků Sudetendeutscher Heimatbund v Bavorsku.⁴³³ V létě 1925 měla tato organizace v Bavorsku již 35 poboček. Příznačný nárůst institucionálního zázemí v tomto roce potvrdily i organizace Verein für das Deutschtum im Ausland nebo Hochschulring Deutscher Art.

V atmosféře sílící antipatie vůči Československu došlo k vojenskému cvičení bavorského Reichswehru poblíž Furth im Waldu. Doprovázené rozsáhlou inspekční cestou zástupců vojenských špiček, bavorského sněmu, zastoupeného mj. i předsedou vlády Heldem, a tisku po německé straně Pošumaví. Němečtí zástupci nabyli dojmu, že se Češi snažili svou

⁴³⁰ Jedná se o oblastní pobočky centrální rakouské organizace Deutscher Schulverein, zaměřené jak název napovídá na finanční podporu německých škol. Založení spolku se datuje do roku 1880 do tehdejšího Rakousko - Uherska. Jak bylo popsáno v textu, obě zmíněné pobočky v roce 1925 sjednotily svou aktivitu s Verein für das Deutschtum im Ausland. Celý Deutscher Schulverein pak působil do března 1938, kdy byl po Anšlusu zrušen. Viz Frank GROBE, *Der Deutsche Schulverein*, Heidelberg 2009.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² AMZV PZ Norimberk 28. 7. 1925, zpráva za měsíc červenec.

⁴³³ AMZV, fond ZÚ Mnichov 1918–1939, kart. 8, č. j. 63/25.

stranu Pošumaví v oblasti Třístoličnicku počestit, neboť zde probíhal čilý cestovní ruch. Byla zde otevřena česká škola a turistická chata. Co bylo pro Bavorsy z vnitrozemí znakem útlaku českých Němců, přinášelo německým obcím v československém pohraničí ekonomický profit.⁴³⁴ Pozitivní výsledky říjnové konference v Locarnu, které pro Německo vyjednala široká vládní delegace v čele předsedou kabinetu Hansem Lutherem a ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem, byly považovány za zradu a všenněmecké organizace je do jedné přijaly rozhořčeně.⁴³⁵ Nicméně přímý vliv na přeshraniční bavorsko-československou akci podpis locarnských dohod neměl a závěr roku se v Bavorsku nesl ve snaze o zrovnoprávnění českých Němců s Němci říšskými. Pro členy Sudetendeutscher Heimatbund se v Bavorsku v říjnu 1925 povedlo dojednat používání spolkových legitimací pro oficiální styk s úřady, místo československých pasů a na konci listopadu byl tento průkaz definitivně zrovnoprávněn s běžným německým pasem ve styku s místními úřady.⁴³⁶

V podzimních měsících se také zintenzivnila hospodářská aktivita iredentistických spolků, které nyní prosazovaly, aby bavorská vláda, popřípadě bavorské firmy spolupracovaly výhradně s německými společnostmi v Československu. Mimo československý směr nabírala tato snaha na vlivu především v bavorsko-rakouských vztazích. Třicátého října byla z těchto důvodů v Mnichově založena Deutsch-Österreichische Arbeitsgemeinschaft. Aktivita spolku byla podporována bavorskými vládními špičkami a rakouským generálním konzulátem v Mnichově.⁴³⁷ Na konci roku 1925 se začaly projevovat stále větší diference ve vztahu k zahraničním Němcům mezi obyvateli bavorských měst a venkova. Zatímco venkované zaujímali spíše pasivní postoj, ve městech pod tlakem silnější propagandy, narůstala proněmecká angažovanost. Ve snaze zmírnit tyto disproporce vystoupila v listopadu studentská organizace Deutsche Wehrschaft,⁴³⁸ konkrétně její mnichovská pobočka Bajuvaria, která si kladla za cíl likvidaci stavovských rozdílů mezi Němci.⁴³⁹ V té době také docházelo pod vlivem nově vzniklé tiskové kanceláře (Pressestelle) v Pasově k další vlně šíření protičeskoslovenských informací. Zprávy odsud nyní přebíraly nejen tiskové orgány, ale také

⁴³⁴ AMZV, PZ Mnichov 1925, IX. ŘPZ 1. 10. 1925, č. j. 80/304/25.

⁴³⁵ Radko, Břach, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha, 1996, s. 328.

⁴³⁶ AMZV, PZ Norimberk 29. 11. 1925, č. j. 14/25.

⁴³⁷ AMZV, PZ Mnichov 1925, 7. 11. 1925, č. j. 80/361/25. Celá tato událost vedla k ostrému nesouhlasu ze strany italské diplomacie, která intervenovala ve Vídni s tím, že případný pokus o anšlus by pro Itálii znamenal casus belli.

⁴³⁸ Studentský Deutsche Wehrschaft byl založen v roce 1919 jako Teotemberger Vertretertag. Hlavním cílem organizace bylo rozšiřovat vojenské znalosti a dovednosti mezi studentstvem a to především tím vysokoškolským. Deutsche Wehrschaft byl rozpuštěn v roce 1935 bezprostředně po obnovení všeobecné branné povinnosti v Německu. Viz Paulgerhard GLADEN – Kurt U. BERTRAMS, *Die deutsch-völkischen Korporationsverbände. Deutsche Wehrschaft, Waidhofener Verband*, Hilden 2009.

⁴³⁹ AMZV, PZ Mnichov 1925, 23. 11. 1925, č. j. 80/351/25.

iredentistické organizace a bavorské politické strany.⁴⁴⁰ Častým terčem kritiky nejen v tisku, ale i rozhlase se stal volební systém v Československu, pozemková reforma, vyvlastňování Němců, ale i propouštění z řad státních zaměstnanců, zejména pracovníků drah.

8.3 Rok 1926 – rok Aloise Baerana

Uprchlý bývalý československý poslanec za DNP Alois Baeran, zahájil rok 1926 nekonečnou poutí severním Bavorskem. Do konce dubna navštívil řadu míst výhradně v Horních Frankách. Původně živořící politik byl za svou nynější činnost placený organizací Verein für das Deutschtum in Ausland,⁴⁴¹ na jejíchž akcích také vystupoval. V sérii jeho přednášek na začátku roku postupně navštívil např. Bayreuth, Bamberg, Kulmbach, Marktredwitz, Arzberg a další.⁴⁴² Zde kromě radikální protičeskoslovenské rétoriky pomáhal zakládat a rozvíjet činnost místních poboček Verein für das Deutschtum im Ausland. Baeranova cesta Bavorskem byla zároveň od ledna 1926 pozorně monitorována říšským ministerstvem zahraničních věcí, které nemělo žádný zájem na vzniku napětí mezi Bavorskem a Československem. Na druhou stranu německé ministerstvo zahraničních věcí vydalo v lednu 1926 pouze doporučení bavorskému ministerstvu vnitra, aby bývalému československému politikovi nedopřálo příliš prostoru pro šíření nenávistných myšlenek.⁴⁴³

V podstatě již tradičním odstartováním iredentistické sezóny se stala připomínka tragického března 1919. Masivněji než obvykle byla pod taktovkou organizace Verein für das Deutschtum im Ausland uspořádána pietní akce na mnoha místech po celém Bavorsku. Největší manifestace se odehrály za účasti československých poslanců Josefa Mayera⁴⁴⁴ a Rudolfa Junga v Řezně a Pasově.⁴⁴⁵ Město na Dunaji v blízkosti hranic s Rakouskem se také stalo v květnu místem sjezdu bavorského Sudetendeutscher Heimatbund, který byl současně výstavkou sudetoněmeckého umění a kultury. Sudetendeutscher Heimattag navštívil jeden ze zakladatelů Heimatbundu dr. Philipp Langenhahn a také tradiční českoslovenští účastníci

⁴⁴⁰ AMZV, PZ Norimberk 29. 11. 1925, č. j. 14/25.

⁴⁴¹ AMZV, PZ Mnichov 1926, V. ŘPZ, 1. 6. 1926, č. j. 80/196/26.

⁴⁴² BayHStA, MIInn 73549, Nr. 5656.

⁴⁴³ BayHStA, MIInn 73549, Nr. 5941.

⁴⁴⁴ Josef Mayer (9. 4. 1877 – 3. 5. 1938) byl československý politik německé národnosti a člen agrární Bund der Landwirte. Po první světové válce se podílel na činnosti tzv. Německého Rakouska, kde zasedal v jeho provizorním národním shromáždění. Od roku 1920 do roku 1928 byl poslancem československého parlamentu. Ve 30. letech se přidal k Henleinově Sudetendeutsche Partei. Viz. M. BURIAN, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace...*

⁴⁴⁵ AMZV, PZ Mnichov III. ŘPZ, 1. 4. 1926, č. j. 80/128/26.

Josef Mayer, Hans Knirsch⁴⁴⁶ a Othmar Kallina. Akce z obavy z reakce říšské vlády proběhla velice poklidně, především v uzavřených prostorech.

Díky uvolněným poměrům, panujícím od prosince 1925 v Bavorsku, došlo v květnu 1926 poprvé opravdu komplexně v celé jihoněmecké zemi k propagační sbírce Verein für das Deutschtum im Ausland, pod názvem Werbewoche. Mezi 10. – 17. květnem se odehrála řada akcí na desítkách míst za účasti řečníků z řad československých politiků německé národnosti. Kromě populárního Aloise Baerana,⁴⁴⁷ vystoupil například Edwin Feyerfeil z Teplic. Akce namířená výlučně na podporu Němců v Jižních Tyrolech a Pošumaví (Böhmerwaldgau), během které byly prodávány rozličné propagační předměty,⁴⁴⁸ přinesla zisk téměř 66 tisíc marek.⁴⁴⁹ Díky své úspěšnosti byla stejná propagační sbírka organizována pravidelně až do roku 1934, kdy byly všechny podobné sbírkové akce na čas zakázány.⁴⁵⁰ Jediným antagonismem v jarních měsících roku 1926 byl zostřující se vztah mezi iredentistickými organizacemi Eghalanda Gmoin (Spolek chebských rodáků) a Sudetendeutscher Heimatbund. Spolek chebských rodáků se nechtěl podrobit přílišnému vlivu masivní organizace a sudetoněmeckému Heimatbundu také vytýkal elitářství a přílišné konexe s monarchistickým hnutím v Bavorsku.

Průběh mírného iredentistického bavorského léta, potvrdila skutečnost, že se jedinou výraznější akcí stal sjezd Verein für das Deutschtum im Ausland v Chamu, kterého se za podpory bavorského ministerstva vyučování zúčastnilo na dva tisíce mladistvých. Na celé akci, nesené v antirepublikánském - protivýmarském duchu, ostře vystoupil Alois Baeran a také vypovězený učitel a aktivní spolupracovník iredenty z Jižních Tyrol Franz Hlawna. Přes vysokou nezaměstnanost nabývaly iredentistické organizace nadále na členstvu, ze kterého postupně plánovaly etablovat tzv. Župní svazy.⁴⁵¹ V té době také docházelo k přeshraničnímu pohybu, v Československu zakázaných, tiskovin a distribuci časopisu spolku Verein für das Deutschtum im Ausland Jung Roland, šířícím nenávist vůči ČSR, pro mládež vycházejícím v Německu v nákladu 200 tisíc výtisků.

⁴⁴⁶ Hans Knirsch (14. 9. 1877 – 6. 12. 1933) byl sudetoněmecký politik DNSAP a poslanec československého národního shromáždění v letech 1920 – 1933. V souvislosti s vyšetřováním Volkssportu byl zbaven poslanceké imunity a v listopadu 1933 zbaven mandátu. Krátce na to spáchal sebevraždu. Viz. M. Burian, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace...*

⁴⁴⁷ Baeran v dubnu a květnu vystoupil mimo Straubing a Norimberk také za bavorskými hranicemi Magdeburgu a Vratislavy (Breslau). Viz AMZV, PZ Mnichov V. RPZ 1926, č. j. 80/196/26.

⁴⁴⁸ Např. kalendáře, praporky, odznaky, pohlednice a další viz BayHStA, Minn 72871.

⁴⁴⁹ BayHStA, Minn 72871, Nr. 53595.

⁴⁵⁰ StAM, LRA 198131, Nr. 4110 d III/45. Sbírková akce Werbewoche byla zakázána 22. dubna 1934. Organizaci VDA se ovšem podařilo její konání v Bavorsku u říšských úřadů od roku 1935 znovu obnovit.

⁴⁵¹ AMZV, PZ Norimberk, 29. 9. 1926, řádná politická zpráva za měsíc září 1926.

Dne 8. září 1926 vstoupilo konečně Německo do Společnosti národů. Lví podíl na tom nesla aktivní proevropská politika vedená německým ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem.⁴⁵² Ten se také jako první představitel Výmarské republiky nezdřáhal mluvit o problému německých menšin v zahraničí.⁴⁵³ Integrace Německa do systému Společnosti národů se zákonitě projevila na pozicích iredenty a přinesla také ostrou názorovou konfrontaci napříč jednotlivými organizacemi. Sudetendeutscher Heimatbund například vycházel z teorie, že vstup Německa do Společnosti národů zvýší německý vliv v mezinárodní politice a přinese naději na provedení plebiscitu v československém pohraničí a tím umožní realizaci hlavního cíle organizace, tedy připojení Sudet k Německu. Oproti tomu například vyhraněně pangermánská organizace Alldeutscher Verband viděla ve vstupu ke společnosti národů Stresemannovu zradu vůči německému národu, likvidující možnost sjednocení německé pravice.⁴⁵⁴

Pokud přinesl přístup Německa do Společnosti národů rozporuplné reakce, tak angažmá německých stran Bund der Landwirte a Deutsche Christlichsoziale Volkspartei v československém (Švehlově) vládním kabinetu vzbudilo reakce ještě silnější a rozporuplnější a to jak v pozitivním, tak především v negativním slova smyslu. Nastoupení dvou německých ministrů do vlády, Roberta Mayr-Hartinga do čela resortu spravedlnosti a Franze Spiny na ministerstvo veřejných prací, byl vnímán většinou iredentistické akce jako explicitně negativní krok. Přes jasnou převahu názorů odsuzujících aktivistickou politiku německých stran se v následujících letech projevila tato československo-německá koalice jako prozíravá, protože snižovala napětí ve vzájemných vztazích nejen na půdě Československa, ale i v Bavorsku, neboť byla kladně přijata nezaujatou bavorskou veřejností. Tím byla postupně ochromována důvěra v pangermánskou politiku iredentistických organizací, které v následujících letech, nedokázaly vykázat takovou aktivitu jako v letech 1924–1926. Okamžitý útlum iredentistické akce na sebe nenechal dlouho čekat a závěr roku 1926 proběhl ve skromnějším duchu, než první měsíce téhož roku. Aktivitu jednoznačně vedla organizace Verein für das Deutschtum im Ausland, která nadále pokračovala především ve finanční podpoře různých projektů v Československu. Její ženský spolek v listopadu podpořil vznik

⁴⁵² Politiku plnění a dorozumění nevedl Stresemann z ideového přesvědčení. Viděl ale, kam zavedla Německo politika pasivní resistance. Aktivní politika měla naopak Německo vrátit postupnými kroky zpět mezi velmoci. Viz R. BRÄCH, *Československo a Evropa...*, s. 55–65.

⁴⁵³ Stresemannem ražená politika považovala „otázku německých menšin za otázku Německa.“ Tato snaha měla vést k postupnému dosažení revize německé východní hranice narýsované v poválečném mírovém systému. Primárním cílem reintegračních snah na východě bylo Polsko, kde žila většina ze zhruba 12 % Němců, kteří se ocitli za hranicemi v důsledku mírových smluv. Viz *Zahraniční politika 1925*, s. 743.

⁴⁵⁴ AMZV, PZ Norimberk, 29. 9. 1926, řádná politická zpráva za měsíc září 1926.

německého dívčího lycea v Českých Budějovicích a také dotoval činnost Schulvereinu v plzeňském okrese.

Náročný rok v Bavorsku také pomalu končil pro Aloise Baerana, který v důsledku událostí v Československu zostřil svou rétoriku ad absurdum. Při přednášce v Augsburgu například hovořil o tisících postřílených Němců, toužících po samosprávě v březnu 1919.⁴⁵⁵ Baeranův radikalismus vedl k situaci, kterou už nadále nehodlala tolerovat říšská vláda. Z nařízení berlínského referenta pro československo-německý styk, došel bavorskému ministerstvu vnitra během vánočních svátků na sklonku roku 1926 příkaz k zabránění mu v řečnění a šíření šovinistických myšlenek ohrožující vzájemné vztahy obou zemí.⁴⁵⁶ Tím byl symbolicky zakončen rok Aloise Baerana ve jménu zuřivé protičeskoslovenské akce. Mezinárodně politický kurz říšské vlády byl odlišný než ten bavorský, a cílem centrální vlády bylo mírnit mezistátní diference a vést asertivní, ale korektní politiku směrem k Československu.

8.4 Iredentistická akce v souboji s politickým aktivismem, cesta k postupnému úpadku aktivit (1927–1929)

Do stínu nové, aktivistické politiky německých demokratických sil v Československu, se postupně, ale od konce roku 1926 stále zdatněji dostávala všenněmecká akce v Bavorsku. Symptomy slábnoucího postavení iredenty se v lednu 1927 projevíly hned u několika organizací. Například Eghalanda Gmoin se naplno emancipovala od organizace Verein für das Deutschtum im Ausland a zaměřila se především na činnost kulturní, nesoucí v sobě prvky zachování chebských tradic, šlo především o udržování tamějšího specifického dialektu. Útlum činnosti svazu válečných poškozců byl logický, protože byla jak organizace, tak její členové závislí na finančních dávkách československých úřadů a v situaci aktivní německé podpory české vládě, bylo bojkotování československého aparátu nežádoucí.⁴⁵⁷ Určitým způsobem se nově vzniklá situace v Československu projevíla i na činnosti nejsilnějšího Sudetendeutscher Heimatbundu. Pocit bezvýhodné situace vedl u mnohých příslušníků k neochotě přispívat nadále finančně a to ve svém důsledku částečně ochromovalo a dezintegrovalo celou akceschopnost spolku. Překlenout finančně náročné období měla snaha o rozšíření působnosti do odlehlejších krajů od československých hranic – zejména ve Švábsku - a s tím spojený předpokládaný nárůst členské základny.

⁴⁵⁵ Tamtéž.

⁴⁵⁶ BayHStA, MInn 73549, Nr. 5656, 24. 12. 1926. Zpráva obsahuje též popis konfliktu nejmenovaného referenta pro československo-německé vztahy s národně-socialistickým politikem Wilhelmem Kubem.

⁴⁵⁷ AMZV, PZ Norimberk 12. 1. 1927, příloha k č. j. 5/27.

Se zajímavými východisky přicházely spolky napojené na akademickou půdu. Upadající nezájem o celonárodní německý problém v zahraničí byl občas nahrazován velkobavorským smýšlením. Kromě etablované Deutsche Akademie, postupně rozšiřující svou základnu o pobočky v Hofu a Bambergu, začal s touto teorií pracovat nově vzniklý univerzitní Institut für ostbairische Heimatforschung,⁴⁵⁸ vzniklý na půdě teologické fakulty univerzity v Pasově. Spolek vedený dr. Maxem Heuwieserem si zajistil podporu města i bavorského ministerstva výuky a rozvíjel myšlenku obnovení tzv. Ostbayernu, což bylo území (domněle) dříve osídlené Bavorsky. To zahrnovalo i Rakousko a část Šumavy.⁴⁵⁹ V podobě vztahu Bavorska k východní marce (Ostmark), zahrnující český stát, vystoupil s touto teorií, i když až v druhé polovině roku 1927 na sjezdu v Ambergu, také spolek Deutsche Wacht.⁴⁶⁰

Téměř absentující protičeskoslovenská činnost se znovuobjevila v březnu 1927. Její opětovné obnovení mělo proběhnout v masivní připomínce březnových událostí roku 1919. Pro tento rok spojily své organizační síly Verein für das Deutschtum im Ausland a Sudetendeutscher Heimatbund a připravily v Bavorsku program trvající skoro celý měsíc. Svým dílem k povzbuzení iredentistické akce přispěla také neomalená politika bavorské vlády. Předseda zemského kabinetu při své únorové schůzce s přednostou československého konzulátu Karlem Feistmantelem kritizoval československý poměr k českým Němcům.⁴⁶¹ Ve zvýšené frekvenci také bavorští politici navštěvovali oblast Pošumaví s oficiálními nároky na roli ochránce německých obyvatel na obou stranách Šumavy. Vládní podpora také pomohla zaštitit vznik nové série podrobných map Bavorského lesa v měřítku 50 000:1 připravených organizací Bayerische Waldverein.

Kladný vztah bavorského státního aparátu k německé propagandě se projevil při pořádání Werbewoche v květnu 1927. Dříve různými cestami omezovaná akce Verein für das Deutschtum im Ausland, proběhla nyní po celém Bavorsku bez nejmenších připomínek bavorské vlády a nově také za zmenšeného zájmu zemského ministerstva vnitra.⁴⁶² Na ne úplně ekonomicky nejlepším výsledku akce se nakonec podepsala zhoršená finanční situace

⁴⁵⁸ Institut für ostbairische Heimatforschung byl založen v srpnu 1926 na pasovské univerzitě historikem církve dr. Maxem Heuwieserem. Primárně se institut zabýval historií a kulturou oblasti „východního Bavorska“ (ostabairischer Raum). V nacistickém Německu musela organizace zmenšit svou aktivitu a po válce byla rozpuštěna. Od roku 1951 byla znovu obnovena činnost institutu, který funguje pod názvem Institut für Kulturraumforschung Ostbairerns und der Nachbarregionen dodnes. Viz <http://www.ostbairische-heimatforschung.de/wir-ueber-uns/geschichte.html>, [citováno k 14. 11. 2014].

⁴⁵⁹ AMZV, PZ Mnichov 1927, I. ŘPZ. 1. 2. 1927, č. j. 80/25/27.

⁴⁶⁰ BayHStA, MIInn, 73623, Nr. 1001.

⁴⁶¹ AMZV, PZ Mnichov 1927, II. ŘPZ. 1. 3. 1927, č. j. 80/42/27.

⁴⁶² BayHStA, MIInn, 73549, Nr. 3006.

bavorského obyvatelstva a společností plíživě prostupující nezájem o zahraniční Němce. V důsledku toho nebylo dosaženo nikterak závratného nárůstu vybraných financí oproti roku 1926, kdy celá sbírka proběhla v mnohem skromnějších podmínkách. Na více než 500 místech po celém Bavorsku bylo v roce 1927 vybráno něco málo přes 70 tisíc marek.⁴⁶³ Vybrané peníze měly stejně jako v předcházejících letech putovat na podporu Němců v Jižních Tyrolích a Pošumaví.

Bavorské ministerstvo výuky a osvěty mělo v polovině roku 1927 značný vliv na připoutání mladých Bavorů k pangermánským myšlenkám. Díky podpoře ministerstva byly 4. června zavřeny školy a studentům bylo umožněno se zúčastnit manifestace v dolnosaském Goslaru pořádané Verein für das Deutschtum im Ausland. K tomu se připojovala iniciativa Deutscher Schutz- und Trutzbundu organizovat přeshraniční exkurze do československého pohraničí. Podpora přeshraničního turismu se nikdy nesetkávala s takovou podporou, jakou si představovali zástupci všenněmeckých organizací. To ostatně dokládá zpráva z kongresu Deutscher Schutz- und Trutzbund z června v Řezně. Sjezd přinesl značnou kritiku od zástupců německých obcí na československé straně hranice. Terčem jejich vystoupení byla neochota Bavorů cestovat více do Pošumaví a chabá finanční podpora říšské vlády těmto oblastem vedoucí k jistému „čechofilství“, ke kterému docházelo v důsledku nárůstu československého turistického ruchu a z něho pramenícího ekonomického růstu, podporovaného československou vládou v daném regionu.⁴⁶⁴

Podle tvrzení československého Die Deutsche Presse se stávala protičeskoslovenská akce v Bavorsku a snaha o připojení Sudet k Německu stále více výlučně aktivitou vedenou na západ od Československa. Oproti tomu mělo toto konání jen chabou podporu v samotných německých oblastech v ČSR. Dokladem toho všeho byl fakt, že ve vedení iredentistických spolků a jejich místních poboček stále častěji vystupovali říšští Němci na úkor původních lídrů z řad českých Němců.⁴⁶⁵ V kontrastu s tím docházelo v té době k zesilování podpory Anšlusu. K tomu došlo i díky rakouské politice vedené po potlačení revolučních událostí tamějším předsedou vlády Ignazem Seipelem. Ten v říjnu 1927 cestoval po Bavorsku a propagoval anšlusové myšlenky. Od roku 1928 pak byla celá snaha o spojení Rakouska s Německem opět vedena jako oficiální program rakouské politiky.⁴⁶⁶

⁴⁶³ BayHStA, MInn, 72871, Nr. 2589D24.

⁴⁶⁴ AMZV, PZ Norimberk, 15. 6. 1927, č. j. 64/II/27.

⁴⁶⁵ AMZV, PZ Norimberk, 29. 8. 1927, č. j. 14/27.

⁴⁶⁶ V. OLIVOVÁ, *Československo a Německo...*, s. 231.

V podstatě jedinou neúnavnou organizací v této době byla bavorská složka Verein für das Deutschtum im Ausland. Její řezenská pobočka byla v dlouhodobém statistickém hodnocení po Hamburku nejúspěšnější v přeshraniční propagační činnosti. Z celostátního hlediska se pyšnila nejvyšším počtem odesílaných materiálů – letáků, knih, obrazů a dalších.⁴⁶⁷ Tato organizace se také stále snažila dbát na to, aby se němectví šířilo napříč bavorským vzdělávacím systémem. To v praxi znamenalo osvětu nejen mezi studenty, ale i učiteli.⁴⁶⁸ Zatímco první složkou se zabývaly četné spolky působící na bavorských univerzitách, druhou částí problému organizovala sama Verein für das Deutschtum im Ausland. Na podzim 1927 sdružení uzavřelo dohodu o spolupráci s několika menšími spolky zabývajícími se přeshraničním němectvím a v Bavorsku tak zapojil ve více než 300 pobočkách přes třicet tisíc členů, mezi nimi přes 16 tisíc studentů.⁴⁶⁹ Jenže tato organizace nebyla zaměřena čistě na Němce žijící v Československu a v poslední době cílila spíš proti Itálii. Tak se mohlo stát, že jeho struktura, na rozdíl od Sudetendeutscher Heimatbundu, sílila i v době postupujícího aktivismu německé politiky v Československu. Na podzim roku 1927 bylo zřejmé, že situace Němců v zahraničí je mnohem složitější například v Itálii a Polsku než v Československu. I proto také bavorský Verein für das Deutschtum im Ausland pod vedením Heinricha von Witzlebena⁴⁷⁰ přistoupil konečně k podpoře německé aktivistické politiky v Československu. To, že se iredentistické spolky smířily s touto situací, vyplývá také z tvrzení československého konzula Brabce z 29. listopadu 1927.⁴⁷¹

Celkovou apatii a pasivitu iredenty na konci roku 1927 zastavila až prosincová a vánoční vystoupení spolku Verein für das Deutschtum im Ausland. Kromě obligátního výběru peněz na podporu německých studentů v Československu připravovaly pro následující roky výměnné pobyty pro zahraniční německé studenty.⁴⁷² Na letní měsíce se podařilo dojednat hostitelství pro zájemce z Pobaltí, Československa a Rumunska. Organizace také nadále posilovala svou členskou základnu zakládáním nových poboček. Systém podchycování nových míst postupem času dovedli mluvčí Helmuth Krafft, a Hans Rückel téměř k dokonalosti. Pro své drobnější přednáškové aktivity si záměrně vybírali dosud všenněmecky nijak neorganizovaná města a po svých referátech pracovali usilovně na vzniku nových poboček a nábory nových členů pro svou organizaci. Dlužno dodat, že v této činnosti byli

⁴⁶⁷ AMZV, PZ Norimberk, 27. 9. 1927, č. j. 15/27.

⁴⁶⁸ Tamtéž.

⁴⁶⁹ AMZV, PZ Norimberk, 29. 11. 1927, č. j. 17/27; Nebývale vysoký poměr studentů vůči ostatním byl především důsledkem sjednocení se Schulvereiny v roce 1925.

⁴⁷⁰ BayHStA, MInn, 72871, Nr. 2589D24.

⁴⁷¹ AMZV, PZ Norimberk, 29. 11. 1927, č. j. 17/27.

⁴⁷² AMZV, PZ Norimberk, 29. 12. 1927, č. j. 19/27.

velice úspěšní. Tento fakt společně s výše zmíněným sloučením s menšími bavorskými organizacemi měl ten výsledek, že při Werbewoche v květnu 1928 vybarala organizace v jihovýchodním Německu více než 120 tisíc marek. To bylo o celých padesát tisíc více než v předešlém roce. V roce 1929 se vybralo ještě o několik tisíc více, poté ale v důsledku nastoupivší hospodářské krizi klesaly pravidelně výnosy z akce až do roku 1932.⁴⁷³

Úbytek aktivit, který postihl Sudetendeutscher Heimatbund již v roce 1927, pokračoval v roce 1928 částečným institucionálním a personálním rozkladem. Německá participace v československé politice měla za vliv čím dál menší ochotu sudetských Němců vstupovat do organizace, popřípadě se podílet na jejím chodu a to zejména po ekonomické stránce. Tato neochota přinášela drastický úbytek financí, který ochromoval činnost sdružení. Příslušníci sudetských Němců žijících v Bavorsku trpěli silnou nejednotou, ačkoliv cílem spolků byla naopak jejich integrace. Problematický byl zejména kladný vztah Sudetendeutscher Heimatbundu k bavorským ilegálním ozbrojeným svazům. S tím nesouhlasilo určité množství členů z řad českých Němců a ty tedy organizaci opouštěli a přikláněli se, a to i z finančních důvodů, k Verein für das Deutschtum im Ausland.⁴⁷⁴ Svůj podíl na zlepšení vztahu sudetských Němců v Bavorsku k jejich „domovskému“ Československu měl také nepochybně fakt, že na začátku roku 1928 přestal platit povinný vízový styk mezi oběma zeměmi.⁴⁷⁵

Relativně poklidná situace panující toho času v Bavorsku byla nepochybně jedním z důvodů, proč byl v červenci 1929 uzavřen československý zastupitelský úřad v Norimberku. Jeho bavorská agenda byla plně přenesena na úřad v Mnichově. Druhé největší bavorské město tak opustil Julius Brabec a Československo tak přišlo o kvalifikovaný a zaběhlý zdroj informací ze severního Bavorska a muselo se plně spokojit s postupně upadající zpravodajskou aktivitou mnichovského konzulátu, v té době vedeným již zdaleka ne tak četně referujícím Karlem Feistmantelem. Na konci srpna 1928 v Norimberku dosluhující Julius Brabec referoval o společném projektu iredentistických organizací majících za cíl vydat sudetoněmeckého cestovního průvodce (Sudetendeutscher Bäderführer). Průvodce byl zaměřen především na německá lázeňská města v Československu. Zároveň měl být ale také informačním zdrojem o situaci sudetských Němců v Československu a chtěl udržovat

⁴⁷³ BayHStA, MInn, 72871, Nr. 2589D24.

⁴⁷⁴ AMZV, PZ Norimberk, 28. 1. 1928, č. j. 1/28.

⁴⁷⁵ V. Olivová, *Československo a Německo...*, s. 227.

německé povědomí o německých názvech československých měst a obcí.⁴⁷⁶ Organizacím se podařilo získat pro tuto publikaci štědrý sponzoring. A tak měla publikace o 350 stranách a dvacetitísícovém nákladu stát pouhou jednu marku.⁴⁷⁷

V době, kdy Karel Feistmantel dosluhoval ve svém úřadu, přicházely z Mnichova jen kusé informace o iredentistické akci v Bavorsku. Na základě prostudovaných materiálů v mnichovských archivech je možné se domnívat, že úbytek zpráv o dění v zemi nebyl způsobem jen vlašným přístupem československého konzula, ale i skutečně znatelným poklesem apriorně protičeskoslovenského tažení. Část organizací se čím dál těsněji propojovala německými bojovými svazy napojenými na krajně pravicová politická uskupení v Bavorsku reprezentovaná NSDAP nebo Deutschnationale Volkspartei. Směřování iredenty k zdánlivé bezvýznamnosti už ale v bavorském hlavním městě od počátku roku 1929 sledoval Artur Pacák.

⁴⁷⁶ To bylo plně v souznění s aktivitou iredenty, která svým členům zapovídala používat místní názvy v Československu v jiném, než německém jazyce.

⁴⁷⁷ AMZV, PZ Norimberk 28. 8. 1928. č. j. 9/28; Jedná se o poslední politickou zprávu zaslou z Norimberka, nalezenou v AMZV, a to přestože úřad fungoval ještě dalších 11 měsíců.

ZÁVĚR

Působení nižších stupňů diplomacie - zastupitelských úřadů je do dnešních dnů v české historiografii nedostatečně zpracovaným tématem. Což je určitým nedostatkem, protože na jednotlivých nižších úrovních se do jisté míry také tvořil obraz o dění v zahraničí, respektive mezinárodní politika jako taková. Z dnešního hlediska je běžné vnímat vyslanectví a konzuláty jako místa, kde mohou krajané v tísní očekávat pomoc, jinak ale širší povědomí o činnosti sítě zastupitelských úřadů značně pokulhává. Máme tedy tendenci celou agendu zjednodušovat a spatřovat v ní jistou rutinní fádnot. Se stejným pohledem se pak možná díváme i na činnost takových úřadů i v minulosti. Nicméně podrobnější pohled na činnost zahraniční politické reprezentace První republiky je mnohem zajímavější a pestřejší.

Zjednodušený pohled pochopitelně do jisté míry platí - taktéž byla krajanská péče jednou z hlavních složek činnosti úřadů. Na druhou stranu se kromě toho konzuláty staraly o rozsáhlou agendu obchodní a zpravodajskou, reprezentovaly nově zrozený demokratický stát ve střední Evropě a snažily se pro něj získávat pevnou půdu pro další rozvoj a pochopitelně i různou podporu. Proto vznikla i v této práci daná struktura textu, která si vytyčila za cíl prozkoumat a zrekonstruovat všechny rozličné druhy činností, které tato expozitura vykonávala.

V první řadě bylo nutné nastínit okolnosti rozhodnutí o vzniku mnichovského úřadu a následně zrekonstruovat prvních deset let jeho vývoje. Zde autor narazil na strasti, které čekaly pověřené diplomaty při plnění jejich úkolů. Ať už to bylo převzetí rakousko-uherské agendy z bývalých konzulátů v Mnichově a Norimberku nebo limity nově vznikajícího ministerstva zahraničních věcí, které nemělo dostatek fundovaných osob na podílení se na chodu samotného úřadu. Byly to právě první kroky československé diplomacie, která se obratně snažila získat své zastoupení v Německu, aby zde mohla zastupovat své zájmy a také pomáhala uspokojovat potřeby krajanské obce, která se nyní po vzniku vlastního státu stala ze dne na den příslušníkem Československa. Deset úvodních let mnichovského konzulátu bylo také poznamenáno snahou o upevnění vlastní pozice, vnějšími okolnostmi vzniků a zániků jiných úřadoven v Německu (Norimberk a Stuttgart) a vývojem směřovaným od pouhého „zastupitelství“ až ke generálnímu konzulátu, který byl ovšem otevřen až v roce 1929, tedy za časovým horizontem této studie.

O tom, že za činnost celého konzulátu vždy zodpovídala osoba jeho přednosta, nebylo sporu, a tak bylo další směřování výzkumu cíleno právě na čtyři osobnosti, které se během deseti let v Mnichově vystřídaly. První roky fungování úřadu se daly považovat za poměrně nestabilní, neboť do konce roku 1922 se v čele konzulátu vystřídaly hned tři osoby. Následných téměř sedm let pak připadlo vedení expozitury do rukou Karla Feistmantela. Cílem této kapitoly bylo rozeznání rozdílů mezi jednotlivými osobnostmi a pátrání po otisku, který zanechaly jak při vedení úřadu, tak především při budování jeho pozice v Mnichově. Protože osobní spisy jednotlivých osobností v archivu ministerstva zahraničních věcí obsahovaly dostatek informací, byla možná slušná rekonstrukce jejich životů a také fundovaný náhled jejich činnosti v Mnichově.

S etablováním úřadu na diplomatické scéně v bavorské metropoli a osobnostmi jej vedoucími, souvisela úzce krátká kapitola věnovaná vztahům československé expozitury se zastupitelskými úřady ostatních zemí v Mnichově. Hlavní město druhé největší německé země bylo logickým cílem diplomatického zastoupení mnoha zemí, a proto se zde nabízela otázka rekonstrukce alespoň základních vztahů s nimi. Zde autor narazil na limity přednostů úřadu: Antonína Blahovského a Bohuslava Beneše, kteří během svého krátkého času v čele expozitury nedokázali navázat pevnějších vztahů s jiným než francouzským konzulátem, později vyslanectvím. Oproti tomu Karel Feistmantel dokázal tento pevný svazek nadále rozvíjet, ale k tomu přidal i silnější pouta k úřadům malodohodových států, ale v častém kontaktu byl také se zastupiteli dalších evropských zemí. Mimo to dokázal vést asertivní politiku vůči bavorským úřadům a získal si respekt i v této nelehké činnosti. Dokázal tedy posílit úlohu československého úřadu z role „trpěného cizince“ do pozice aktivního účastníka místního dění.

Díky svým schopnostem a času, který Karel Feistmantel v čele úřadu strávil, dokázal kromě navazování vztahů s místními úřady také řešit jednotlivé problémy, které tzv. pálily krajanská sdružení, nebo státní příslušníky československé republiky. Kromě toho byl nastolen pevnější řád v pracovní agendě a celý úřad se notně zprofesionalizoval. Tuto problematiku sledovala čtvrtá kapitola. Kromě obecnějšího popisu běžných úkonů každodenního vedení úřadu byla zde snaha získat také širší povědomí o krajanských organizacích a jejich vzájemné kooperaci s mnichovským úřadem. Zde lze patrně spatřovat jisté rezervy v činnosti expozitury, neboť ta nebyla schopna získat například přesnější údaje o počtech Čechů a Slováků v Bavorsku, popřípadě státních příslušníků jako takových. Na druhou stranu některé epizody nastíněné v druhé polovině této kapitoly popsaly, že se

československý úřad neváhal aktivně zapojit v oblasti hájení práv svých krajanů a díky vytrvalým intervencím byl také v této činnosti úspěšný. Vznik celého oddílu věnovaného agendě mnichovského úřadu byl ovšem ztížen faktem, že k němu bylo v archivních materiálech překvapivě málo podkladů.

O to více prostoru zůstalo pro zpravodajství politické. Tomu byla věnována druhá polovina celé studie a to z prostého důvodu. Mnichov byl dějištěm skutečně interesantních událostí a svou blízkostí k československé hranici pochopitelně dění ve městě maximálně zajímalo a někdy znepokojovalo pražské ústředí ministerstva zahraničních věcí. Proto také MZV naléhalo na mnichovský konzulát, aby vytrvale sledoval a monitoroval stav událostí v bavorské metropoli a zasílal podrobné zprávy nadřízenému úřadu v Berlíně. Zajímavým zjištěním druhé poloviny práce byl pak nepochybně fakt, v jakém kontrastu bylo referováno o rozličných událostech v Mnichově v bouřlivých poválečných letech a jakým způsobem poté kvalita referátů klesala v době, kdy Německo počalo hospodářsky růst a situace každodenního dění v mnichovských ulicích se uklidňovala.

Celá problematika společensko-politického života v Bavorsku byla rozčleněna do čtyř vlastních kapitol zaměřených na jednotlivá exaktní témata. První oddíl byl z chronologických důvodů uveden jako první a referoval o aktivitách krajní levice v okrsku československého konzulátu. Protože nejzásadnější události spjaté s komunistickými aktivitami - vznik a porážka republiky rad, se odehrály před vznikem československého úřadu, vypomohl si autor studie povětšinou zahraniční literaturou k rekonstrukci dění a nástinu situace, za které mnichovský úřad přebíral a připravoval ke svému otevření Eduard Machatý. Komunistická ideologie negativně zakořenila v myslích mnichovského obyvatelstva, ale poznamenala i agendu československého zastupitelského úřadu. Díky tomu bylo možné sledovat, s jakým zájmem věnovaly jeho přednostové pozornost stále upadajícímu a marginalizujícímu se hnutí, které se poměrně rychle ocitlo na pokraji veškerého veřejného zájmu.

Výrazně konzistentněji působila iniciativa směřující k znovunastolení bavorské monarchie, která ruku v ruce po většinu 20. let spolupracovala s organizacemi toužícími po bavorské samostatnosti. Tato problematika byla ožehavým tématem pro rozličné bavorské kruhy, ale vyžadovala si pozornost československého úřadu také z následujících důvodů. V první řadě byly tyto iniciativy spjaty s činností nejsilnější bavorské politické strany - Bayerische Volkspartei, ale také nenápadně podporovány Francií, která se ani po verdiktech versailleského mírového systému nevzdala naděje na rozdrobení německé Říše. V nečekaném

společném zájmu Francouzů a bavorských patriotů byl pak onen limit, který jak bylo popsáno, nebyl překonán a k znovunastolení monarchie v Bavorsku nedošlo, stejně jako nebyly naplněny ani většinové partikularistické ambice. Nicméně z hlediska vývoje v prvním poválečném desetiletí bylo možné tyto snahy hodnotit jako nejvytrvalejší a snad i nejorganizovanější.

Jiným vývojem naopak prošlo nacionalistické hnutí. To nevyrostalo na pevných základech, protože myšlení většinového bavorského obyvatelstva nebylo nacionálně, natož velkoněmecky zaměřeno. Muselo dojít k vnějším okolnostem, které pomohly zbudování základů pro postupné sílení hnutí, které již na počátku 20. let ovládl Adolf Hitler. Neúspěšný Kappův puč a přesídlení známých ultranacionalistů do Bavorska, chvilková vláda Gustava von Kahra a následný kritický rok 1923, přinesly zesílení pozic nacionalistům a daly jim do rukou zbraň, kterou se pokusil Hitler použít k převratu. Ten ovšem doplatil na diletantství při jeho provedení a neschopnost úspěšné improvizace. V dnešní době bývá období po puči, a soudní proces popisován jako chvíle, kdy se Adolf Hitler stal populárnějším. Spatřoval to tak i československý úřad v Mnichově, který veškerou aktivitu ohledně NSDAP podrobně monitoroval. Právě snaha o vystopování rozdílů mezi tehdejšími pohledem na Adolfa Hitlera a jeho srovnání s moderními historickými pracemi věnovanými této osobnosti bylo hlavním cílem této kapitoly. Proto zde nalézáme množství zajímavých soudů o nacionalistech, prognóz jejich budoucnosti, ale také mnohdy velice střízlivý a přesný popis toho, co se odehrálo. Nezpochybnitelně byla zpravodajská činnost ohledně aktivit NSDAP často velice vyčerpávající a byla jí věnována maximální pozornost v době, kdy si to zasluhovala. Po hospodářském probuzení celého Německa v druhé polovině 20. let se pak Hitlerovo jméno z politických zpráv postupně vytrácelo a jeho vliv byl opět minimalizován. Československý úřad v Mnichově pak viděl celou nacionalistickou otázku v Bavorsku za téměř poraženou po volbách do zemského sněmu v roce 1928. Logicky tehdy nikdo nemohl vědět, k čemu dojde po nástupu hospodářské krize o rok později.

Stejně jako nacionalistické hnutí, byla i činnost iredentistická v Mnichově pevně svázána s hospodářskými okolnostmi. Zatímco nacionalisté v dobách krize sílili, velkoněmecké spolky naopak vykazovaly menší aktivitu. Proto je možné spatřovat v této činnosti jakýsi společenský barometr situace v Bavorsku. V době poválečného rozvratu nebyla iredenta schopná pružně reagovat na probíhající vývoj, kdy se miliony Němců vinou zmenšení Říše ocitli v jiných zemích střední Evropy a trvalo prakticky do roku 1924, než se situace rychle obrátila. Krátký vývoj v letech 1921 a 1922 byl rychle utlumen zoufalou

ekonomickou situací a pauperizací obyvatelstva v roce 1923. Naplno se zájem o zahraniční německé obyvatelstvo objevil až po roce 1924, kdy ireidenta skutečně plnila zpravodajství mnichovského konzulátu a její pozice sílila i na poli bavorského politického života, kde se stala jakousi lobbistickou organizací. Vnější vlivem, který zpomalil tyto aktivity, byl vstup Německa do Společnosti národů a angažmá německých aktivistických stran v Československu. To pochopitelně kvitovali úředníci konzulátů nejen v Mnichově, ale i v Norimberku, protože tyto dva zásadní obraty pomohly k pozvolnému uvolnění napětí mezi Čechy a Němci. Přestože byl tedy v Německu zaznamenán ekonomický růst, iredentistické hnutí v letech 1927–1928 vůbec neposílilo.

V době kdy končilo přednostování Karla Feistmantela v úřadu a tedy i námi sledované období byl Mnichov do jisté míry zcela odlišný od Mnichova, do kterého samotný konzul na konci roku 1922 nastoupil. Nemluvě o situaci z roku 1919, kdy československý úřad vznikl. Na počátku roku 1929 byl Mnichov stabilizovaným a rostoucím centrem Bavorska, který se stejně jako celé Německo těšil poprvé v poválečné éře ekonomickému růstu a uklidnění situace. Když pak nastoupil do čela úřadu Artur Pacák, a následně v únoru 1929 byl mnichovský konzulát povýšený na konzulát generální, vše nasvědčovalo tomu, že československá expozitura vstoupila v nové pozici do konsolidovaného a šťastnějšího období v poválečném Německu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha, fond ZÚ Mnichov.1918–1939.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, fond ZÚ Mnichov 1918–1939, kartony 1–37.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, fond PZ Mnichov 1918–1939, knihy 1919–1933.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, fond PZ Norimberk 1918–1928, knihy 1920–1928.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, II. sekce, fond 1918–1939, III. řada, kartony 295, 295A, 296, 297.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, fond osobní spisy.

Bayerische Hauptstaatsarchiv München, MInn 72871, 72872, 73486, 73549, 73623, 81593, 81633, 81640, 81641, 81642, 81643, 81644.

Bayerische Hauptstaatsarchiv München, MA 100084, 100085.

Bayerische Staatsarchiv München, LRA 208589, 198131.

Literatura

BALCAROVÁ, Jitka, „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“ *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity*, Praha 2013.

BENEŠ, Edvard, *Problémy nové Evropy*, Praha 1924.

BENZ, Wolfgang, *Politik in Bayern 1919–1933*, Stuttgart 1971.

BRANDEJS, Stanislav, *Organizace konsulárního zpravodajství v cizině a u nás*, in: *Zahraníční politika 1920*.

BŘACH, Radko, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha 1996.

BRÜGEL, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918–1938*, Praha 2006.

BURIAN, Michal, *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*, Praha 2013.

DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*, Praha 2002.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa, díl I.*, Praha 2012.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa, díl II.* Praha 2013.

DORNBERG, John, Munich 1923, *The Story of Hitler's first Grab for Power*, New York 1982.

FEST, Joachim C., *Hitler*, New York 1975.

GLADEN, Paulgerhard, BERTRAMS, Kurt U., *Die deutsch-völkischen Korporationsverbände. Deutsche Wehrschaft, Waidhofener Verband*, Hilden 2009.

GORDON, Harold J., *Hitler and the Beer Hall Putsch*, Princeton 1972.

GRAU, Bernhard, *Kurt Eisner: 1867–1919. Eine Biografie*, München 2001.

GROBE, Frank, *Der Deutsche Schulverein*, Heidelberg 2009.

HAFFNER, Sebastian, *Německá revoluce 1918–1919*, Brno 1998.

HAHNOVÁ, Eva, *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, Praha 2002.

HEJRET, Josef, *Otázka státní formy v Německu*, In: *Zahraniční politika 1920*.

HELD, Josef, *Heinrich Held. Ein Leben für Bayern*, Regensburg 1958.

HITLER, Adolf, *Mein Kampf*, Delhi 2013.

HOUSKA Ondřej, *Rakušan v Praze, dějiny a současnost 2/2005*.

JAKSCH, Wenzel, *Cesta Evropy do Postupimi*, Praha 2000.

JÄCKEL, Eberhard, *Hitlerův světový názor*, Praha 1999.

JÄCKEL, Eberhard, *Německé století*, Praha 2004.

KERSHAW, Ian, *Hitler, 1889–1936, Hybris*, Praha 2004.

KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard, *Československá zahraniční politika 1918–1938*, Praha 1995.

KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990.

KURAL, Václav, *Konflikt místo společenství?: Češi a Němci ve československém státě (1918–1938)*, Praha 1993.

LARGE, David Clay, *Where Ghosts Walked, Munich's Road to the Third Reich*, London 1997.

MAJEWSKI, Piotr M., *Sudetští Němci 1848–1948*, Brno 2014.

NOVOTNÝ, Lukáš, *Bavorsko – Stručná historie států*, Praha 2012.

OLIVOVÁ, Věra, *Československo a Německo 1918–1929*, Praha 2010.

OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.

RÁDL, Emanuel, *Válka Čechů s Němci*, Praha 1993.

SEIBT, Ferdinand, *Německo a Češi*, Praha 1996.

SKLENÁŘOVÁ, Sylva, *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918–1948 a jejich představitelé*, Hradec Králové 2010.

STERN, Howard, *The Organisation Consul*, in *The Journal of Modern History* Vol. 35, No. 1 (Mar., 1963), Chicago, 1963, s. 20–32.

Sborník zahraniční politiky 1920–1929.

Internetové zdroje

www.bundesarchiv.de

www.bundesstiftung-aufarbeitung.de

www.egerlaender.de

www.gonschior.de/weimar/Bayern/Ueberblick_Reg.html

www.gonschior.de/weimar/Deutschland/Praesidenten.html

www.historisches-lexikon-bayerns.de

www.ostbairische-heimatforschung.de

www.rozhlas.cz

SEZNAM PŘÍLOH

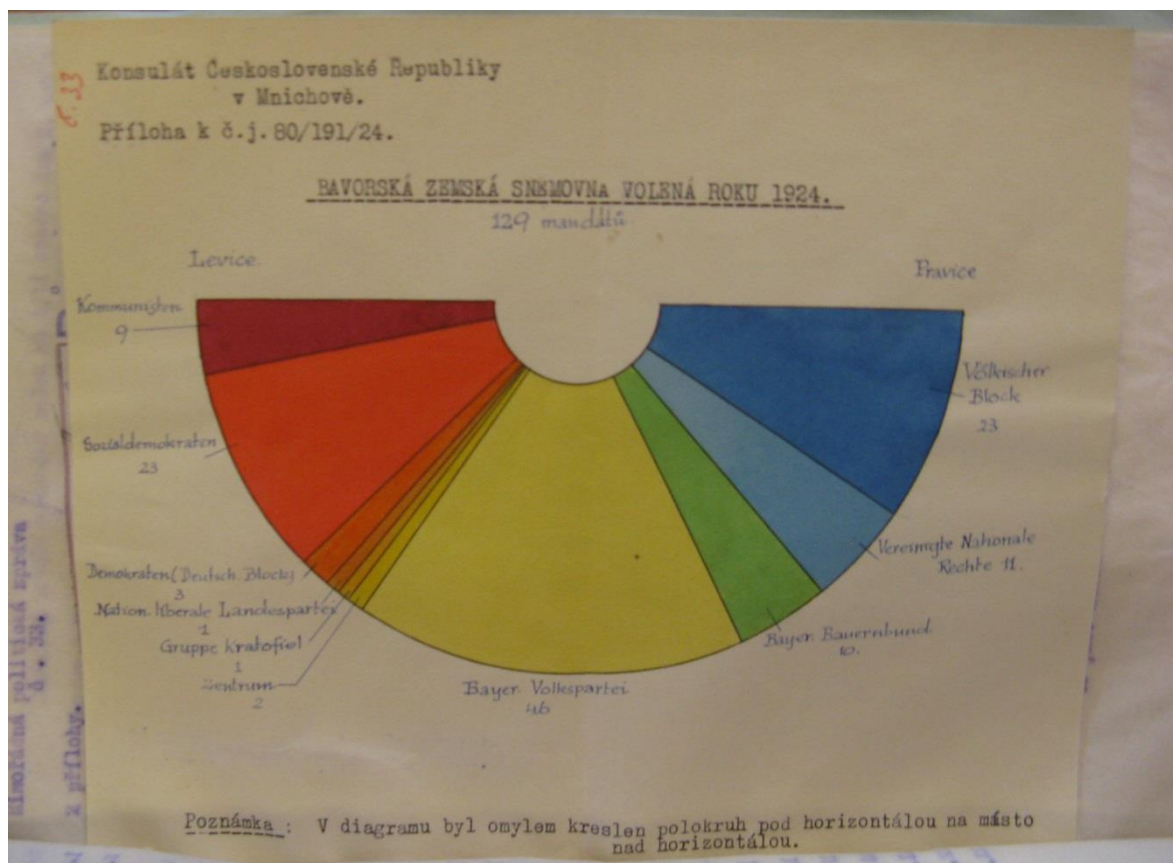
- Příloha č. 1 Plánek původních prostorů mnichovského konzulátu na Briennerstraße 9. AMZV, PZ Mnichov, 17. 7. 1919, č. j. 70.
- Příloha č. 2 Státní znak Bavorska používaný od roku 1924, AMZV PZ Mnichov 1. 4. 1924, č. j. 80/125/24.
- Příloha č. 3 Grafické zpracování výsledku voleb do bavorského zemského sněmu v roce 1924 pracovníky československého konzulátu v Mnichově, AMZV PZ Mnichov 26. 5. 1924, č. j. 80/191/24.
- Příloha č. 4 Propagandistická pohlednice spolku Deutsche Wacht: „Was Deutsch ist, soll Deutsch bleiben“ – „Co je německé, zůstane německé,“ AMZV, PZ Mnichov 25. 3. 1921, č. j. 9387.
- Příloha č. 5 „Das ganze Deutschland soll es sein!“ - „Tak má vypadat Německo!“ Mapa spolku Österreichisch-Deutscher Volksbundu pro školy získaná pracovníky úřadu v Mnichově, AMZV, PZ Mnichov 26. 5. 1925, č. j. 80/31/25.



Příloha č. 1 - Plánek původních prostorů mnichovského konzulátu na Brienerstraße 9. V levé části jsou vidět dvě místnosti úřadovny a v pravé části pak byt přednosta.



Příloha č. 2 - Státní znak Bavorska používaný od roku 1924.



Příloha č. 3 - Grafické zpracování výsledku voleb do bavorského zemského sněmu v roce 1924 pracovníky československého konzulátu v Mnichově.



Příloha č. 4 - Propagandistická pohlednice spolku Deutsche Wacht: „Was Deutsch ist, soll Deutsch bleiben“ – „Co je německé, zůstane německé.“



Příloha č. 5 - „Das ganze Deutschland soll es sein!“ - „Tak má vypadat Německo!“ Mapa spolku Österreichisch-Deutscher Volksbundu pro školy získaná pracovníky úřadu v Mnichově.